

TURYSTYKA W ŻYCIU KOBIET

A-974

Celem badań było określenie zasięgu społecznego aktywności turystycznej kobiet, postaw kobiet wobec wartości jaką jest turystyka, zbadanie zależności między wpływem określonego środowiska społecznego a potrzebami i oczekiwaniami w zakresie turystyki, ustalenie związku między pozycją społeczno - zawodową kobiet a rodzajem aktywności turystycznej, wyodrębnienie form aktywności turystycznej najczęściej powtarzających się typowych dla poszczególnych kategorii społecznych, przedstawienie przestrzennego zróżnicowania aktywności turystycznej kobiet.

Badania przeprowadzono na próbie ogólnopolskiej dobranej metodą celowo-warstwową. W sumie w wywiadach kwestionariuszowych uczestniczyło 1780 kobiet pełnoletnich. Spośród nich kobiet ze wsi było 500, z miast 900. Dodatkowo uwzględniono 380 studentek pochodzenia zarówno miejskiego jak i wiejskiego.

WNIOSKI

Tylko część Polek czynnie bierze udział w ruchu turystycznym. Oznacza to, że dla co 4-5 kobiety turystyka ma istotne znaczenie w planowaniu zajęć czasu wolnego. Systematycznie przynajmniej raz do roku wyjeżdżają one na 7 dni lub dłużej poza miejsce zamieszkania. Nieliczne spośród nich przywiązują również wagę do formy uprawianej turystyki i tym samym sposobu spędzania czasu podczas wyjazdu.

Dla ponad połowy kobiet turystyka nie ma większego znaczenia w ich życiu. Wyjeżdżają raz na kilka lat lub wcale.

W ostatnich latach maleje uczestnictwo kobiet w turystyce. Jest to spadek rzędu 1-2 % w skali roku. W 1988 roku wyjechało około 30% kobiet na przynajmniej 7 dni.

Determinantą najsilniej kształtującą uczestnictwo obok wykształcenia są możliwości budżetowe rodzin.

Kobiety o wyższych kwalifikacjach, aktywne zawodowo, zajmujące stanowiska kierownicze częściej i częściej biorą udział w wyjazdach. Istnieje więc silna korelacja między sposobem życia w miejscu zamieszkania a zainteresowaniami na rzecz turystyki. Poza tym kobiety aktywne turystycznie reprezentują rodziny przynajmniej tak aktywne turystycznie jak one.

Inna jest również świadomość kobiet wyjeżdżających. Częściej niż inne dążą do poznania świata, zwiedzania, rozwoju własnych zainteresowań. Znacznie bardziej zależy im na awansie zawodowym, sukcesach w pracy i w życiu towarzyskim. Mniejszą wagę przywiązują do pracy na rzecz domu, mniej zależy im na spokojnym życiu pozbawionym większych emocji. One również znacznie częściej aktywniej spędzają czas wolny w miejscu zamieszkania. Częściej czytają książki, dokształcają się, chodzą do kina, na spacer, uprawiają sport. Znacznie częściej wykazują się umiejętnościami sportowymi, posiadając również różne uprawnienia turystyczne.

Turystyką zainteresowane są przede wszystkim kobiety z dużych miast. Aktywność kobiet mających dzieci wzrasta dwukrotnie. Nie dotyczy to jednak kobiet mających 3 i więcej dzieci.

Ponad 70% kobiet wyjeżdża by zmienić klimat, oderwać się od trosk życia codziennego, spędzić czas wolny w otoczeniu przyrody. Przyczyny związane z poprawą - utrzymaniem aktywności ruchowej zyskują aprobatę w znacznie mniejszym gronie. Jednocześnie ciągle funkcja zdrowotna turystyki jest niedoceniana.

Kobiety wyjeżdżają najczęściej nad morze. Zwłaszcza dotyczy to grupy 30-39 letnich. Młodsze chętnie odwiedzają również tereny podgórskie i górskie. Kobiety najstarsze wypoczywają najchętniej w pobliżu miejsca zamieszkania.

Około 60% kobiet podczas swojego najdłuższego wyjazdu oddala się przynajmniej na odległość 200 km. Miejscowości docelowe podczas kolejnych wyjazdów położone są znacznie bliżej miejsca zamieszkania.

Obserwowana jest również tendencja do podróżowania w kierunkach pn-pd a zwłaszcza obserwowane są przejazdy między województwami nadmorskimi i góorskimi. Największą mobilnością pod tym względem wykazują się kobiety z największych miast oraz posiadające

wysokie kwalifikacje zawodowe.

Rzadko kiedy kobiety wyjeżdżają samotnie. Najczęściej towarzyszą im członkowie rodziny. Nie oznacza to jednak, że wszystkie kobiety zadowolone są z takiej organizacji wyjazdów, podczas których ciągle pełnią tą samą co w domu funkcję. Interesujące jest to, że jednocześnie kobiety odczuwają osamotnienie mimo rodziny w pobliżu, bowiem rzadko uczestniczą we wspólnych zajęciach. Nie zawsze więc kobiety usatysfakcjonowane są takim wypoczynkiem. Dodatkowo negatywne odczucia potęgowane są koniecznością zapewnienia rodzinie wyżywienia. Zdecydowana większość kobiet nie ma okazji by odpocząć od codziennych obowiązków. Stąd co trzecia pragnie większej niezależności podczas wyjazdów.

Wzrasta wśród kobiet znaczenie wypoczynku indywidualnie organizowanego. Aż 70% wyjeżdżających korzysta właśnie z tej możliwości spędzania urlopów, wakacji. W okresie minionego 10-lecia wartość tego wskaźnika wzrosła o kilka procent.

Większość wyjazdów turystycznych, w których biorą udział kobiety uznać można za mało atrakcyjne, gdyż w niewielkim stopniu sprzyjają uaktywnieniu sportowo - rekreacyjnemu, pozbawione są też celów krajoznawczo - kulturalnych. Wyjazdy te jednak najczęściej mają jedną podstawową zaletę; są relatywnie tanie. W sumie sam fakt wyjazdu - obojętnie jakiego - satysfakcjonuje wiele kobiet. Rzadko bowiem pragną one realizować bardziej wysublimowane potrzeby.

Przez większość kobiet turystyka postrzegana jest w kategoriach funkcji poznawczo - krajoznawczej. Turystyka ich zdaniem umożliwia poznanie kraju i innych narodów. Stanowi ciekawą formę spędzania czasu, wzbogaca życie rodzinne, przyczynia się do łagodzenia konfliktów narosłych w rodzinie w ciągu roku. Pobudza inwencję, umożliwia realizację różnorodnych zainteresowań, spędzanie czasu zgodnie z własnym wyborem.

Jednak co 3-4 kobieta postrzega i negatywne cechy turystyki. Jest to dla nich niewarta rozpowszechniania forma rozrywki, nie umożliwiająca wypoczynku, przy tym powodująca zakłócenia w życiu gospodarczym miejscowości, przyczyniająca się do zaniku tradycji ludowych, umożliwiająca szerzenie się patologicznych wzorów zachowań.

Tylko 3% kobiet nie wyjeżdża z przyczyn nie wymuszonych czynnikami obiektywnymi. Sytuacja ta była podyktowana brakiem potrzeby uczestniczenia w wyjazdach.

40% kobiet nie uczestniczyło w wyjazdach z powodu szeroko rozumianych przyczyn ekonomicznych. Pomimo, że turystyka stanowi silną konkurencję dla innych wydatków domowych

coraz częściej są one ograniczone potrzebami czysto bytowymi. W efekcie kobiety, które dotychczas rzadko wyjeżdżały obecnie całkowicie zrezygnowały z turystyki. Natomiast najaktywniejsze poszukują form tańszych, rezygnując z dotychczasowych przyzwyczajeń. Wydaje się, że tendencja ta będzie nabierać coraz większego znaczenia.

Pomimo szeregu negatywnych symptomów obserwowanych w strukturze uczestnictwa nadal cechuje kobiety większa mobilność turystyczna niż mężczyzn. Jest to przewaga utrzymująca się od lat na podobnym poziomie 3-4%.

Interesujące jest to, że tylko część kobiet wyjeżdżających uważa, że uprawia turystykę. Zdecydowana większość odpowiadających rozumiała pod terminem turystyka tylko niektóre jej postacie, w sumie najrzadziej uprawiane. Dla nich turystyką są jedynie jej kwalifikowane formy, a więc wymagające pewnych umiejętności i sprzętu. Wszelkie formy pobytowego wypoczynku nie są dla nich turystyką. W odczuciu więc kobiet znacznie rzadziej uprawiają turystykę niż by to wynikało z opracowań statystycznych. Wyjeżdżają przede wszystkim by wypocząć.

TURYSTYKA W ŻYCIU KOBIET

Iga Dziurzanowska

Zakład Społecznych Problemów Turystyki Instytutu Turystyki

Warszawa 1990

Spis treści

I. Wstęp

- 1. Cel badań**
- 2. Problematyka badawcza**
- 3. Ustalenia terminologiczne**
- 4. Wielkość i struktura próby**

II. Uczestnictwo kobiet w turystyce wakacyjno-urlopowej

- 1. Uwagi ogólne**
- 2. Uczestnictwo a zmiany demograficzne i społeczno-zawodowe**
- 3. Uczestnictwo a zmiany obrazujące sytuację materialną kobiet**
- 4. Uczestnictwo w turystyce a organizacja życia codziennego**
- 5. Uczestnictwo a sprawność fizyczna kobiet**

III. Wyjazdy turystyczne w 1987 i 1988 roku

- 1. Aktywność turystyczna kobiet**
- 2. Wykorzystanie urlopu, wakacji w poszczególnych porach roku**
- 3. Formy uprawianej turystyki**
- 4. Struktura uczestniczek indywidualnych i zorganizowanych form wyjazdów**
- 5. Struktura organizatorów wyjazdów urlopowo-wakacyjnych**
- 6. Baza noclegowa**
- 7. Ocena czynnika "odległość" w tendencjach wyjazdowych kobiet**
- 8. Struktura przestrzenna wyjazdów turystycznych kobiet**
- 9. Czynniki determinujące dobór miejsca wypoczynku**
- 10. Sposób spędzenia urlopu lub wakacji**

IV. Turystyka w świadomości kobiet

- 1. Postawy kobiet wobec turystyki jako zjawiska społeczno-gospodarczego**
- 2. Opinie kobiet na temat różnych form aktywności turystycznej**
- 3. Motywy wyjazdów turystycznych**
- 4. Powody nie wyjeżdżania na urlop lub wakacje**
- 4a. Główne czynniki determinujące rodzaj przyczyn nie wyjeżdżania**

V. Typologia zachowań turystycznych kobiet

Zakończenie

Aneks - Sytuacja społeczno-demograficzna kobiet w Polsce

- 1. Wybrane problemy demograficzne**
- 2. Aktywność zawodowa kobiet**
- 3. Kwestia kobiet na wsi**
- 4. Przygotowanie kobiet do zawodu**
- 5. Sytuacja socjalno-bytowa kobiet**

Literatura przedmiotu

Wstęp

Pozycję współczesnej kobiety polskiej ocenić można w różnych aspektach. Awans i dążenie do równouprawnienia a nawet dominacji nad mężczyznami, to często powtarzający się temat w twórczości satyryków. Jednocześnie przy wielu ważnych okazjach eksponowane są jedynie pozytywne skutki awansu społecznego kobiet. Ukazywana jest wówczas kobieta wyzwolona z kleratu domowego, realizująca własne zamierzenia i przynajmniej dorównująca mężczyznom w pracy zawodowej. Natomiast przemilczany jest najczęściej problem skutków powstałych w wyniku nadmiernego przeciążenia obowiązkami, zmęczenia i wiecznego braku czasu na wypoczynek a przede wszystkim nie najłatwiejszej roli społeczno-zawodowej kobiet.

Pomimo, że przeciętny poziom wykształcenia kobiet jest wyższy niż mężczyzn ich sytuacja społeczno-ekonomiczna jest w sumie trudniejsza. Awansowi oświatowemu i zawodowemu kobiet nie towarzyszy rozwój całej infrastruktury usługowej. Nie nastąpił też w wielu grupach społecznych wzrost udziału mężczyzn w zakresie odpowiedzialności za wychowanie dzieci i prowadzenie gospodarstw domowych.

W większości rodzin przestrzegany jest tradycyjny podział na czynności kobiece i męskie, a wyłomy od tej zasady są stosunkowo rzadkie. Przemianom społeczno-ekonomicznym, które spowodowały włączenie kobiet na rynek pracy nie towarzyszą przemiany stylu życia, które ułatwiłyby kobietom wywiązywanie się z funkcji zawodowych. Problem ten dotyczy aż ponad 40,0% kobiet w Polsce pracujących zawodowo i prowadzących domy. Aż w 92% przypadków praca zawodowa kobiet nie zwalnia ich z obowiązków domowych.

Równocześnie awans oświatowy kobiet przyczynił się do tworzenia nowego modelu życia rodzinnego, będącego efektem stałego wzbogacania intelektualnego kobiet, a tym samym kształtowania się nowych potrzeb w zakresie pracy zawodowej, prowadzenia domu, uczestnictwa w kulturze, sporcie i turystyce.

O ile kluczowe problemy współczesnych kobiet w Polsce dotyczą ich udziału, a nawet awansu w życiu zawodowym oraz godzenia funkcji gospodyń domowych z rolą pracownika zatrudnionego na etacie, to jednak nadmierne obciążenie tymi funkcjami powoduje, że istotnej rangi nabiera również problem czasu wolnego, czasu przeznaczanego na realizację własnych zainteresowań, podnoszenie kwalifikacji a przede wszystkim wypoczynek i uczestnictwo w turystyce. Właściwie zachowana równowaga w budżecie czasu, zwłaszcza w przypadku kobiet pracujących zawodowo, stać się może niezbędnym warunkiem umożliwiającym realizację podstawowych zadań stawianych przed kobietami. Z tego głównie względu problem ten powinien stać się jednym z ważniejszych dla polityki społecznej Państwa.

Nie bez znaczenia dla dominującego obecnie sposobu życia kobiet jest również ich pozycja ekonomiczna - słabsza w stosunku do partnerów życiowych. Konsekwencją jej są ograniczone możliwości podejmowania decyzji, w tym również związanych z wyjazdami turystyczno-wypoczynkowymi.

Trudna sytuacja ekonomiczna w jakiej przyszłe żyć naszemu społeczeństwu w ostatnich latach, niekorzystnie odbiła się również na strukturze wyjazdów. Pomimo, że liczebny udział kobiet w wyjazdach urlopowych charakteryzuje znacznie niższy spadek niż mężczyzn, to jednak dotyczy on głównie form najatrakcyjniejszych a zarazem najdroższych. Kobiety korzystają coraz częściej

z wypoczynku darmowego u rodziny lub znajomych na wsi, często połączonych z pomocą w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Nie są to więc formy, które mogłyby zaspokoić potrzeby deklarowane przez same kobiety jak przyczynić się do odnowy psycho-fizycznej wyjeżdżających.

O konieczności wyodrębnienia kobiet jako oddzielnej kategorii społecznej w badaniach nad ich uczestnictwem w turystyce przemawia więc szereg przyczyn, które trudno ująć w jednorodną grupę. Choć znaczna część kobiet znajduje się w sytuacji ekonomicznie słabszej, to nie dotyczy to wszystkich. Również potrzeba uczestniczenia w życiu zawodowym dotyczy tylko części spośród nich. Same powody podejmowania pracy zawodowej są diametralnie różne. W efekcie sytuacje społeczne kobiet w zależności od zajmowanej pozycji społecznej są nieidentyczne. Część z nich z konieczności lub potrzeby reprezentuje stereotyp powielany od wieków. Coraz więcej jednak spośród nich szuka nowych, atrakcyjniejszych rozwiązań w swoim życiu, nie rezygnując jednocześnie z obowiązku wywiązywania się z podstawowych funkcji - opieki ogniska domowego. Tak więc sytuację kobiet różnie można oceniać. Z jednej strony zakwalifikować można kobiety do grupy społecznie słabszej, z drugiej jednak strony ich nowe role życiowe sprzyjają zajmowaniu pozycji dominującej, a zwłaszcza wówczas, gdy uniezależniają się ekonomicznie, pozostawiając sobie równocześnie decydujące prawo głosu w zakresie wychowania, oświaty i zdrowia nowych pokoleń. Jedno jest pewne, że jest to kategoria społeczna znajdująca się w fazie dużych przemian, którym towarzyszą zjawiska interesujące socjologa, ekonomistę i geografę - gdy są one ujęte w kategoriach układów regionalnych.

Wydaje się więc , że w pełni zasadne było rozpoczęcie bardziej szczegółowych badań poświęconych wyłącznie tej populacji naszego społeczeństwa.

O tym, że w skali kraju nie są to błahe problemy świadczy m.in. fakt powołania pełnomocnika do spraw kobiet w randze podsekretarza stanu w Ministerstwie Pracy, Płac i Spraw Socjalnych.

1. Cel badań

1. Określenie zasięgu społecznego aktywności turystycznej kobiet.
2. Określenie stosunku do społecznej wartości jaką jest uczestnictwo w turystyce.
3. Zbadanie zależności między wpływem określonego środowiska społecznego a potrzebami i oczekiwaniami w zakresie turystyki.
4. Ustalenie związków między pozycją społeczno-zawodową kobiet a rodzajem aktywności turystycznej.
5. Wyokreśnienie form aktywności turystycznej najczęściej powtarzających się, typowych dla poszczególnych kategorii społeczno-demograficznych. Będą to wzory społeczne rozumiane jako schematy lub systemy rozpowszechnianych w danym kręgu społecznym sposobów faktycznego zachowania się.
6. Wyróżnienie pewnych sposobów wypoczywania i form uczestnictwa w turystyce, uznanych przez respondentki za najbardziej im odpowiadające, czyli takie, w których chciałyby najchętniej uczestniczyć.
7. Określenie rodzaju i zasięgu społecznego bierności turystycznej.
8. Przestrzenne zróżnicowania aktywności turystycznej kobiet.

9. Sformułowanie wniosków dotyczących aktualnych problemów uczestnictwa kobiet w turystyce dla potrzeb organizatorów ruchu turystycznego.

2. Problematyka badawcza

Ze względu na swój specyficzny charakter badania dotyczyć muszą zarówno sfery zachowań jak i świadomości typowych dla współczesnych kobiet. Dlatego obok badań podstawowych, które umożliwią dokonanie diagnozy w sferze szeroko rozumianego uczestnictwa w turystyce dążyć się będzie do wyjaśnienia źródeł stwierdzonych zjawisk i procesów. Podstawowa problematyka badawcza obejmować będzie:

I. Turystyka a jakość życia kobiet

Przeprowadzenie szerszych badań na ten temat wydaje się być jednym z ważniejszych problemów. Celem nadrzędnym byłoby określenie zależności pomiędzy tym co kobiety reprezentują sobą na co dzień, w życiu domowym i zawodowym, a możliwościami i potrzebami uczestnictwa oraz wykazywaną aktywnością w różnych formach ruchu turystycznego. Takie ujęcie zagadnienia pozwoli na określenie nie tylko istniejących zależności ale determinant i motywów podejmowanych decyzji. W tym wypadku zmienną niezależną byłby rodzaj pozycji społeczno-zawodowej ukierunkowującej nie tylko poglądy, potrzeby, ale i dobór określonych form turystycznych, a także sposób spędzania czasu podczas wyjazdów. Przy tak ujętej problematyce niezbędne będą badania na temat:

II. Uczestnictwo w turystyce /zmienna zależna/

- aktywność turystyczna kobiet w zależności od cech społeczno-demograficznych /wiek, pochodzenie społeczne, pozycja

społeczno-zawodowa, sytuacja materialna, miejsce zamieszkania,

- częstotliwość i czas wyjazdów turystycznych,
- formy uprawianej turystyki /zorganizowana, indywidualna, pobytowa, wędrówki piesze, wycieczki autokarowe, rajdy, spływy kajakowe, krajowa, zagraniczna.../,
- organizacja pobytu podczas wyjazdów turystycznych,
- typy geograficzne miejscowości będących miejscem docelowym wyjazdów turystycznych kobiet /j.w./,
- struktura przestrzenna wyjazdów turystycznych.

III. Typowe zachowania /zmienna zależna/

- zachowania się podczas wyjazdów turystycznych.

Sposób spędzania czasu to nie tylko skutek potrzeb, preferencji ale, zwłaszcza w przypadku kobiet, często podyktowany przymusem spowodowanym określoną sytuacją rodzinną.

Wyjazd turystyczny to często wypoczynek jedynie dla członków rodziny. Kobieta natomiast w dalszym ciągu wykonuje wszystkie czynności dnia codziennego, w nieco tylko innych warunkach, bo bardziej prymitywnych. Zachowania się podczas wyjazdów to również oprócz zajęć obowiązkowych uprawianie sportów, uczestnictwo w programie turystyczno-krajoznawczym. Wachlarz więc pytań dotyczących tej problematyki obejmować będzie ogół zachowań,

- wzory społeczne zachowań turystycznych,
- preferencje i aspiracje w zakresie wyjazdów turystycznych,
- formy wyjazdów turystycznych wiążące się z poczuciem najlepszego wypoczynku.

IV. Przyczyny nie uczestniczenia w wyjazdach turystycznych.

3. Ustalenia terminologiczne

Czas zajęty /czas obowiązków/ - "czas niezbędny dla zaspokojenia podstawowych wymagań biologicznych organizmu ... oraz dla wykonania niezbędnych czynności związanych z pracą zawodową, zobowiązaniami rodzinnymi, społecznymi i innymi dyktowanymi podstawową rolą społeczną jednostki"

/A. Koprowski, str. 10/

Czas dyspozycyjny - różnica między globalnym budżetem czasu a czasem zajęтым

/A. Koprowski, str. 10/

Czas wolny - część czasu dyspozycyjnego pozostająca do efektywnej dyspozycji jednostki ... czas, w którym człowiek nie jest już zdeterminowany ani zobowiązaniami zewnętrznymi, ani zmęczeniem i nagromadzonymi napięciami, będącymi następstwem wypełniania sfery zobowiązań,.. Jest to czas w którym człowiek może swobodnie dysponować sobą, ... rozwinięcia i zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb ponadczasowych.

/A. Koprowski, str. 10/

Jakość życia - poziom wzajemnych powiązań dwóch aspektów egzystencji ludzkiej: możliwości pełni rozwoju jednostki ludzkiej oraz zadowolenia życiowego

/A. Siciński /3/ str. 246/

Motyw - czynnik psychiczny wyznaczający postępowanie w danej sytuacji

/M. Ossowska/

Postawa - "postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu czy kategorii przedmiotów, pewnej sytuacji czy klasy sytuacji jest ogół względnie trwałych dyspozycji oceniająco-emocjonalnych kierowanych przezeń wobec tego przedmiotu oraz ewentualnie towarzyszącym tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom, względnie trwałych wyobrażeń o własnościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycji do zachowania się wobec tego przedmiotu czy sytuacji"

/S. Nowak, str. 23/

Potrzeba - warunek niezbędny lub sprzyjający realizacji określonego celu. Warunek ten może być bądź przedmiotem, bądź własnością środowiska, bądź określoną reakcją między jednostką, a innymi ludźmi... /Potrzeba aktywnej rekreacji: jednostka posiada i wykorzystuje możliwości uzyskiwania satysfakcji poprzez różnorodne formy aktywności zgodnej z własnymi zamiłowaniem, nie związane z koniecznością lub nie wynikające z obowiązków

/T. Kocowski, str. 45/

Potrzeba swobody: jednostka dysponuje możliwościami wyboru w zakresie przynależności do grup koegzystencji pełnionych ról i kierunków rozwoju i sposobów zaspokajania potrzeb, pozwalającymi jej realizować cele i potrzeby skutecznie i zgodnie z własnościami indywidualnymi, w ramach społecznie akceptowanych

/T. Kocowski, str. 45/

Region - obszar wyodrębniający się pod względem ekonomiczno-społecznym i o niepowtarzalnych walorach zasobów środowiska przyrodniczego. Cechy specyficzne regionów wykształcone zostały w toku procesów dziejowych. Przejawiają się one w istnieniu społecznej więzi regionalnej, świadomości identyfikacji z kulturą i tradycją regionu.

/I. Dzierżanowska/

Sposób życia - to charakter działalności życiowej danej jednostki grupy społecznej lub społeczeństwa, określony przede wszystkim sposobem produkcji i przez całość warunków środowiskowo-geograficznych i społecznych, a także przez stosunek do wartości. Pokazuje on jak ludzie żyją, czym się zajmują, jakie działania i czyny wypełniają ich życie"

/A. Siciński /1/, str. 9/

Styl życia - zespół codziennych zachowań, sposób postępowania, aktywność. Na całość stylu życia składają się nie tylko zachowania ale i motywacje owych zachowań, a także rzeczy będące rezultatem, bądź celem, bądź instrumentem tych zachowań i którym w związku z tym nadaje się pewne znaczenie

/A. Siciński /2/, str. 25/

Tradycja - różne aspekty przekazywania z pokolenia na pokolenie dóbr określonej zbiorowości

/J. Szacki/

Wzory zachowań - jest to sposób zachowania się uznany za normalny w danej sytuacji lub zakres zachowań uznanych za dopuszczalne i normalne w danej sytuacji. Inaczej precyzując jest to kompleks zajęć powtarzających się i odpowiadających określonym kategoriom społeczno-demograficznym.

/J. Szczepański, str. 57,
Z. Skórzyński, str. 14/

Wzorce społecznych zachowań - zajęcia uznawane w danej grupie za stosunkowo najbardziej właściwe i w związku z tym godne do naśladowania.

/Z. Skórzyński, str. 14/.

4. Wielkość i struktura próby

Badania przeprowadzono na próbie ogólnopolskiej dobranej metodą celowo-warstwową. W sumie w wywiadach kwestionariuszowych uczestniczyło 1780 kobiet pełnoletnich. Spośród nich 500 na stałe mieszka na wsi, 900 - w miastach. Dodatkowo uwzględniono 380 studentek pochodzenia wiejskiego jak i miejskiego.

Ustalając proporcje liczebne poszczególnych grup kierowano się przede wszystkim wynikami dotychczasowych badań na temat aktywności turystycznej. Z nich wynikało, że studentki należą do najbardziej aktywnych w przeciwieństwie do mieszkanek wsi, które niezmiernie rzadko wyjeżdżają w celach turystycznych. Populacja kobiet miejskich jest natomiast bardzo zróżnicowana pod tym względem.

Drugim stymulatorem wielkości próby były oczywiście ograniczone fundusze.

Wśród 900 kobiet z miast pracujące zawodowo stanowiły 75%.

Wywiady ze studentkami przeprowadzono na uczelniach.

Na wsi skoncentrowano się w pierwszej kolejności na wywiadach z rolniczkami indywidualnymi /300/.

Badaniami objęto kobiety mieszkające we wszystkich województwach.

Przy doborze miejscowości uwzględniono wielkość miasta.

Wśród miast znalazły się: *Warszawa*, Katowice, Poznań, Łódź, Wałbrzych, Szczecin, Jastrzębie Zdrój, Lublin, Toruń, Piotrków Trybunalski, Chełm, Augustów, Krosno, Zgierz, Tarnowskie Góry, Stalowa Wola, Lublin, Giżycko, Żyrardów, Krynica, Przasnysz, Włoszczowo, Człuchów, Skoczów, Krosno.

Ponadto badaniami objęto mieszkanki następujących wsi:

1. Świeszyno woj. koszalińskie
2. Cedry Wielkie woj. gdańskie
3. Dźwierzuty woj. olsztyńskie
4. Narew woj. białostockie
5. Radziłów woj. łomżyńskie
6. Kosów Lacki woj. siedleckie
7. *Wohyń* woj. białsko-podlaskie
8. Skierbieszów woj. zamojskie
9. Pawłosiów woj. przemyskie
10. Głoszów woj. radomskie
11. Kamienica Polska woj. częstochowskie
12. Sadkowie woj. skierniewickie
13. Strzegowo-Osada woj. ciechanowskie
14. Chocień woj. włocławskie

15. Krzymów woj. konińskie
16. Szydłowo woj. pilskie
17. Trzebiel woj. zielonogórskie
18. Jeżów Sudecki woj. jeleniogórskie
19. Blizanów woj. kaliskie
20. Sędziejowice woj. sieradzkie
21. Lubniany woj. opolskie
22. Radłów woj. tarnowskie
23. Lubiszyn woj. gorzowskie
24. Jeżewo woj. bydgoskie
25. Parzęczew woj. łódzkie

Do ankietowanych dotarto na podstawie próby adresowej.

Dodatkowo przeprowadzone rozmowy kwestionariuszowe ze studentkami 3 roku następujących kierunków studiów:

1. Prawo UW Warszawa
2. Stomatologia AM Warszawa
3. Ekonomia i Organizacja Obrotu i Usług SGPiS Warszawa
4. Geografia WSP Kraków
5. Chemia AGH Kraków
6. Psychologia UAM Poznań
7. Akademia Muzyczna Katowice
8. Wydział Lekarski AM Szczecin
9. Ogrodnictwo AR Lublin
10. Nauczanie Początkowe UMK Toruń.

II. Uczestnictwo kobiet w turystyce wakacyjno-urlopowej /7-dniowe i dłuższe wyjazdy/

1. Uwagi ogólne

Aktywność turystyczna kobiet omówiona została w dwóch rozdziałach. Autorce zależało na porównaniu wyników dotyczących okresu minionego dziesięciolecia z informacjami aktualnymi dla roku 1987-88. Uznano, że w ten sposób najlepiej zostanie zweryfikowany materiał statystyczny.

Wyjaśnienia również wymaga pewna terminologia używana w poniższym tekście. Otóż pod pojęciem "turystyka intensywnie uprawiana" rozumiano aktywność wyrażającą się przynajmniej trzema wyjazdami w ciągu roku. Turystyka dość intensywnie uprawiana to 1, 2 wyjazdy rocznie, czasem - raz na dwa lata, rzadko - raz na kilka lat, wcale, gdy od 10 lat nie wyjeżdżano. Za punkt odniesienia ustalono więc okres ostatnich 10 lat. Wyjaśnienia przy tym wymaga fakt, że z góry przyjęto jednolitą dla wszystkich odpowiadającą definicję turystyki.

Struktura odpowiedzi wykazuje, że 7,4% kobiet jest zdania, iż uprawia turystykę intensywnie, natomiast 14,1%^{0,05} intensywnie. Oznacza to, że dla co piątej kobiety turystyka odgrywa istotną rolę w planowaniu zajęć czasu wolnego. Jednocześnie co dwa lata wyjeżdża 28,4% ogółu kobiet.

26,7% kobiet wcale nie uczestniczy w turystyce. Jeżeli do tej wielkości dodana zostanie populacja kobiet rzadko wyjeżdżających w celach turystycznych /23,4%/, to okazuje się, że dla ponad połowy kobiet turystyka jest zjawiskiem bliżej nieznanym, a więc nie liczącym w życiu.

Z wypowiedzi kobiet wynika, że ich zainteresowanie turystyką kształtowało się różnie w minionych latach. Najmniejsze było w początku lat osiemdziesiątych, co potwierdzają statystyki. Przeciętnie jednak szacować można, że rokrocznie w turystyce uczestniczyło około 35,7% kobiet. W gronie ich znajdują się intensywnie i dość intensywnie uprawiające turystykę oraz połowa tych, które wyjeżdżały raz na dwa lata.

Uczestnictwo kobiet w turystyce uwarunkowane jest szeregiem czynników wśród których, najważniejszym jest przynależność do grup społeczno-zawodowych, a w następnej kolejności wykształcenie, wiek, forma zatrudnienia. Oprócz tych czynników istnieje jeszcze szereg innych uwzględnionych w niniejszych badaniach, które również zostaną poniżej przedstawione.

2. Uczestnictwo a zmienne demograficzne i społeczno-zawodowe

Jak uczestnictwo w turystyce uwarunkowane jest przynależnością do grupy społeczno-zawodowej wskazują dane z tabeli 1. Najbardziej aktywne turystycznie są oczywiście studentki /48,4%/ a w następnej kolejności uczennice /38,6%/. Dane te obejmują informacje o intensywnym i dość intensywnym uczestnictwie w wyjazdach turystycznych. Jednocześnie tylko 4,0% utrzymujących się z własnych gospodarstw rolnych uprawia turystykę intensywnie lub dość intensywnie. W tej grupie kobiet ponad 50% ogółu wcale nie wyjeżdża. Jest to jednak wskaźnik niższy niż w przypadku robotnic niewykwalifikowanych /60,0%/ i nieco wyższy w porównaniu do grupy rencistek i emerytek. Interesujące jest również i to, że 4,3% studentek nie uczestniczy w ruchu turystycznym.

Do grup aktywnych turystycznie należą również pracownice umysłowe, zwłaszcza z dyplomem wyższych uczelni, oraz zajmujące się

Tabela 1

Częstotliwość uprawiania turystyki

[illegible]

prywatną wytwórczością. W sumie rozpiętości między wskaźnikami są bardzo wysokie. W grupie intensywnie i dość intensywnie uprawiających turystykę wynoszą ponad 44%, natomiast wśród nie wyjeżdżających - 60%. Uczestnictwo kobiet nie pracujących kształtuje się na poziomie oscylującym wokół wartości najniższych. Tak więc kobiety aktywne zawodowo częściej wyjeżdżają w celach turystycznych.

Interesującym uzupełnieniem jest analiza aktywności turystycznej kobiet pracujących zawodowo w zależności od zajmowanego stanowiska. O ile przeciętnie jedynie co 6 kobieta będąca na stanowisku szeregowym intensywnie lub dość intensywnie uprawia turystykę, to wśród kobiet zajmujących wyższe kierownicze stanowiska wskaźnik ten wzrasta do 33,7%. Odwrotne proporcje notowane są wśród nie wyjeżdżających kobiet.

Istnieją również istotne zależności pomiędzy formą zatrudnienia a częstotliwością wyjazdów. O ile nie ma zasadniczych różnic w poziomie aktywności kobiet pracujących na pełnym etacie lub w mniejszym wymiarze czasowym oraz chałupniczo w domu, to kobiety zatrudnione w większym wymiarze czasowym oraz reprezentujące wolne zawody znacznie częściej korzystają z wyjazdów. Rzadziej również zupełnie nie biorą udziału w wyjazdach.

Tabela 2

Częstotliwość wyjazdów turystycznych

Turystyka uprawiana	Forma zatrudnienia				
	pełny etat	mniej niż pełny etat	więcej niż pełny etat	chałupniczo lub inna forma w domu	wolny zawód
intensywnie	4,8	9,1	5,0	5,0	3,8
dość intensywnie	13,3	14,4	29,4	15,0	48,8
czasami	28,0	30,9	46,9	20,0	18,8
rzadko	25,2	20,6	12,5	30,0	6,3
wcale	28,8	25,0	6,3	30,0	12,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tak więc im aktywniejszy tryb życia prowadzą kobiety pod względem zawodowym tym turystyka nabiera dla nich większej rangi. Różnice między aktywnością turystyczną kobiet i w tym wypadku są bardzo duże - ponad 30%.

Uczestnictwo w turystyce kobiet w zależności od wieku przedstawia się następująco:

Tabela 3

Częstotliwość uprawiania turystyki

Turystyka uprawiana	Struktura ogółem	Struktura w/ę wieku					
		do 25	26-30	31-40	41-50	51-60	60 i więcej
intensywnie	17,4	13,5	10,8	5,6	1,8	2,8	0,0
dość intensywnie	14,1	25,6	19,4	12,7	10,4	11,7	0,0
czasami	28,4	34,8	30,9	31,9	28,3	16,7	0,0
rzadko	23,4	15,0	17,9	27,2	30,7	22,2	23,8
wcale	26,7	11,2	21,0	22,6	28,8	46,7	76,2
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Wśród kobiet najmłodszych 38,9% intensywnie lub dość intensywnie uprawia turystykę. W grupie wiekowej 50-59 wskaźnik ten zmniejsza się do 14,5% by w jeszcze starszej wiekowej grupie kobiet zmaleć do 0.

Zaskakujący jest wysoki odsetek kobiet najmłodszych całkowicie nie uczestniczących w turystyce /11,2%/. W starszych grupach udział tych kobiet wzrasta do około 20% a następnie do blisko połowy badanej populacji. Tak więc główne zmiany związane z wiekiem zachodzą wśród nie uczestniczących w ruchu turystycznym. Udział kobiet pod tym względem waha się w granicach od 11,2% do 76,2%. Różnica więc wynosi ponad 60%.

Wykształcenie w porównaniu do przynależności społeczno-zawodowej jest czynnikiem podobnie jak wiek nieco mniej różnicującym. Jednak i w tym wypadku istnieją bardzo wyraźne zależności. Załedwie co 10 kobieta z wykształceniem podstawowym intensywnie lub dość intensywnie uprawia turystykę, tymczasem z wyższym wykształceniem co druga kobieta /tabl. 4/. Aż 44,7% kobiet z podstawowym wykształceniem wcale nie wyjeżdża w celach turystycznych. W grupie kobiet z wyższym wykształceniem odsetek ten wynosi jedynie 8%. W sumie istnieją dwa progi w aktywności turystycznej kobiet. Znajdują się one między grupą z podstawowym pełnym i niepełnym wykształceniem a zasadniczym zawodowym i niepełnym średnim oraz między niepełnym średnim a średnim. Między kolejnymi grupami nie są notowane aż tak duże dysproporcje. Oznacza to, że kobiety ze średnim wykształceniem tylko nieco rzadziej uczestniczą w ruchu turystycznym niż kobiety z wyższym wykształceniem. W sumie różnice punktów między udziałem kobiet nie uczestniczących w wyjazdach wynoszą 36,7%, natomiast intensywnie lub dość intensywnie uprawiających turystykę - 39,3%. Są to więc i tym razem znaczne dysproporcje.

Miejsce zamieszkania to kolejny czynnik warunkujący uczestnictwo w turystyce - jak się jednak okazuje w stopniu mniejszym niż w przypadku poprzednich.

Z danych wynika, że istnieje wyraźna dysproporcja między zainteresowaniem turystyką przez kobiety pochodzące ze wsi i najmniejszych miasteczek a pozostałymi. Progiem w tym wypadku są miasta liczące przynajmniej 20.000 mieszkańców. Jednocześnie nie obserwuje się bardzo wyraźnych różnic między częstotliwością uprawiania turystyki przez kobiety mieszkające w średnich i dużych miastach. Podobnie jak w przypadku wieku zmiany obejmują

Tabela 4

Częstotliwość uprawiania turystyki

Turystyka uprawiana	Struktura w/g wykształcenia						Struktura w/g miejsca zamieszkania						
	podstawowe pełne lub niepełne	zasadnicze zawodowe	niepełne średnie	średnie	niepełne wyższe	wyższe	wieś	miasto do 10.000 mieszkańców	miasto 10.000- 20.000	miasto 20.001- 50.000	50.001- 100.000	100.001- 500.000	500.001 mieszkańców i więcej
intensywnie	0,9	3,7	5,2	13,3	16,2	19,0	2,2	12,5	4,8	16,8	18,7	16,8	19,4
dość intensywnie	8,6	12,3	15,8	19,9	24,6	29,8	9,1	10,0	8,4	21,3	22,6	26,4	25,3
czasami	10,6	23,8	27,3	28,6	19,7	27,2	21,9	33,3	30,8	27,8	22,0	31,8	31,8
rzadko	35,2	30,2	32,2	28,9	23,5	16,0	23,1	13,3	20,9	19,0	28,0	22,0	22,9
wcale	44,7	30,0	19,5	19,3	16,0	8,0	43,8	30,8	35,2	24,1	18,6	13,0	10,6
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

~45%

~20%

przeważa

głównie grupę nie wyjeżdżających. W sumie dysproporcje są co najmniej o 10% mniejsze niż w przypadku wcześniej omówionych czynników.

Z danych prezentowanych w tabeli 5 wynika, że wiek posiadanych dzieci w mikowym stopniu lub wcale rzutuje na uczestnictwo kobiet w turystyce. Inaczej jest, gdy aktywność kobiet analizowana jest w kontekście posiadanych dzieci.

Tabela 5

Częstotliwość uprawiania turystyki

Turystyka uprawiana	Kobiety					wiek dzieci			
	bezdzie- tne	1 dziecko	2 dzieci	3 dzieci	więcej	do 3 lat	od 4 do 7	od 8 do 19	więcej niż 19
intensywnie	5,4	15,8	20,8	7,5	3,8	9,0	2,3	4,9	2,0
dość inten- sywnie	15,2	28,5	29,5	21,0	14,2	12,0	12,4	12,4	11,5
czasami	29,5	25,8	24,4	20,5	22,4	18,4	30,6	26,2	21,8
rzadko	27,8	19,8	15,2	22,7	29,8	28,6	25,4	31,4	33,1
wcale	22,1	10,1	10,1	28,3	29,8	32,0	29,4	25,1	31,6
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Aktywność wyjazdowa kobiet z rodzin w skład których wchodzi dzieci jest ponad dwukrotnie większa. Zależność ta wskazuje na szeroko odczuwaną potrzebę społeczną zapewnienia wypoczynku przede wszystkim dzieciom, podczas gdy matki pełnią funkcję osób towarzyszących. Aktywność turystyczna kobiet wzrasta zwłaszcza

przy dwóch dzieci, podczas gdy przy trzecim i kolejnych sukcesywnie zmniejsza się. Nie są to jednak tak duże zależności jak w przypadku wieku i wykształcenia.

Stan cywilny to również czynnik warunkujący poziom aktywności turystycznej. Panny uprawiają turystykę znacznie częściej niż pozostałe kobiety i jednocześnie trzykrotnie rzadziej wcale w niej nie uczestniczą. Mężatki wykazują się tylko nieco wyższą aktywnością niż pozostałe a więc wdowy i rozwódki.

Tabela 6

Częstotliwość uprawiania turystyki

Turystyka uprawiana	Struktura w/g stanu cywilnego		
	panny	mężatki	pozostałe
intensywnie	11,7	4,5	3,0
dość intensywnie	23,4	13,2	11,3
czasami	37,0	26,5	24,7
rzadko	18,0	25,6	27,3
wcale	9,9	30,2	33,8
Razem	100,0	100,0	100,0

3. Uczestnictwo a zmienne obrazujące sytuację materialną kobiet

Dochód przypadający na jedną osobę w rodzinie - to czynnik coraz częściej korygujący zachowania związane ze sposobem spędzania czasu wolnego. Rozpiętość między poszczególnymi wielkościami są znaczne, zwłaszcza w grupach kobiet intensywnie uprawiających turystykę oraz wcale nie wyjeżdżających. Blisko połowa kobiet o najniższych dochodach od co najmniej 10 lat nie wyjeżdżała poza miejsce zamieszkania w celach turystycznych. Tyleż samo kobiet o pięciokrotnie wyższych dochodach systematycznie

Przebiegający wzrost dochodowy **Tabela 7**
... taki sam wzrost u kobiet
Częstotliwość uprawiania turystyki

Turystyka uprawiana	W/g grup dochodowych					
	do 10.000 zł	10.001-20.000	20.001-30.000	30.001-40.000	40.001-50.000	50.001 i więcej
intensywnie	0,1	3,5	2,9	18,0	19,1	20,0
dość intensywnie	11,5	16,9	23,9	27,3	22,1	30,0
czasami	16,6	27,5	33,0	40,0	36,4	40,0
rzadko	26,6	25,8	20,8	11,3	10,3	10,0
wcale	45,2	26,4	19,4	13,3	12,1	0,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

uprawia turystykę. Tak więc przynajmniej raz do roku z grupy najgorzej sytuowanych wyjeżdża co 10 kobieta, natomiast z grupy najlepiej sytuowanych co druga.

Można powiedzieć, że dyskryminacja najgorzej sytuowanych zbliżona jest do poziomu dyskryminacji kobiet o najniższym wykształceniu ^{i przy tym} pracujących we własnych gospodarstwach rolnych na wsi.

Odsetek wyjeżdżających w kolejnych grupach dochodowych rośnie miarowo. Największe dysproporcje notowane są w ostatniej najwyższej grupie. Bierze się to prawdopodobnie stąd, że kobiety zakwalifikowane do tej grupy wykazują się również dochodami znacznie przekraczającymi 50.000 - 60.000 zł na osobę miesięcznie. W przybliżeniu można szacować, że ponad 70% tej populacji uczestniczy w wyjazdach turystycznych. Tak więc bardzo korzystna sytuacja materialna jest czynnikiem najlepiej korygującym zainteresowania

turystyką - w znacznie wyższym stopniu niż wiek, wykształcenie, grupa społeczno-zawodowa jak i pozostałe czynniki omówione w niniejszym rozdziale.

Pomimo, że bezwzględne wartości dochodów w poszczególnych grupach nie są w chwili obecnej już aktualne, to jednak pokazanie zależności pomiędzy poziomem zamożności a częstotliwością wyjazdów poza miejsce zamieszkania jest niezmiernie ważne, a zwłaszcza teraz, gdy zależność ta nabiera coraz większego znaczenia.

Proponowany przez kobiety sposób rozdysponowywania pieniędzy poza podstawowymi wydatkami bytowymi również pozwala odróżnić kobiety uprawiające turystykę od pozostałych /tab. 8/. Po pierwsze okazuje się, że wydatki turystyczne całej rodziny stanowią jedną trzecią planowanych. Turystyka stanowi więc silną konkurencję dla innych wydatków. Na ubranie wyjeżdżające turystycznie chcą przeznaczyć jedynie połowę tego co na turystykę. Na inne cele jeszcze mniej. Wnioski płynące z rozkładu strukturalnego wydatków świadczyć mogą również o tym jak skromne są środki finansowe będące w dyspozycji kobiet, bowiem zdecydowana większość korzysta jedynie z najpopularniejszych i najtańszych form wypoczynku poza miejscem zamieszkania.

Jak to zostanie przedstawione w dalszej części pracy tylko nieliczna grupa kobiet korzysta z drogich form wyjazdów. Tak więc uczestnictwo w turystyce zmusza do rezygnacji z ponoszenia szeregu innych wydatków.

Porównując strukturę przewidywanych wydatków osób uczestniczących w turystyce i nie wyjeżdżających okazuje się, że istnieją zasadnicze dysproporcje. Zwłaszcza wyższe wydatki związane z domem /remont, wyposażenie, różne drobiazgi/ wyróżniają kobiety

Tabela 8

Uczestnictwo w turystyce a cel przeznaczania środków finansowych

Wyszczególnienie	Kobiety uprawiające turystykę		
	intensywnie	dość intensywnie	wcale
1. Wyposażenie kuchni w dodatkowy sprzęt	14,9	18,6	13,1
2. Meble do mieszkania	7,2	7,0	10,5
3. Przedmioty wartościowe /obrazy, porcelana/.../	2,8	2,3	6,8
4. Ubranie	11,6	11,6	14,8
5. Własny wyjazd turystyczny	15,5	14,2	0,0
6. Wyjazd turystyczny rodziny	16,5	16,0	5,0
7. Sprzęt sportowo-turystyczny	3,1	4,7	1,1
8. Sprzęt telewizyjno-radiowy	6,6	7,0	4,7
9. Szersze i częstsze kontakty towarzyskie	0,6	2,3	1,8
10. Remont mieszkania	6,6	5,0	12,3
11. Rozrywki kulturalne	1,7	2,0	2,0
12. Drobiazgi do domu	5,7	2,3	13,6
13. Pomoc materialna dla rodziny	1,7	4,7	16,2
14. Zakup książek, dokształcanie	2,8	2,3	0,4
15. Inne	3,3	0,0	3,6
Razem	100,0	100,0	100,0

nie uprawiające turystyki. W ich przypadku również planowane wydatki na turystykę pozostałych członków rodziny są ponad trzykrotnie niższe. Jednocześnie kobiety nie uprawiające turystyki chcą przeznaczać więcej środków na pomoc materialną dla rodziny.

Z przedstawionego materiału wynika, że kobiety nie uprawiające turystyki pochodzą z rodzin o wiele bardziej pasywnych pod tym względem niż rodziny kobiet intensywnie uczestniczących w ruchu turystycznym. Tak więc poziom aktywności turystycznej kobiet jest w znacznej mierze odzwierciedleniem ogólnych tendencji typowych dla pozostałych osób w domu.

4. Uczestnictwo w turystyce a organizacja życia codziennego

Organizacja życia codziennego uwarunkowana jest m.in. postawą kobiet wobec tego co w ich życiu jest ważne i w związku z tym czemu pragną się podporządkować.

Z przedstawionego materiału statystycznego wynika, że i w tym przypadku istnieją różnice między uprawiającymi turystykę i nie uprawiającymi.

Dla zdecydowanej większości kobiet najwyższe wartości niesie rodzina, dzieci, odwzajemniona miłość czyli tzw. szczęście rodzinne. Jednak kobiety intensywnie uprawiające turystykę nieco rzadziej afirmują te wartości niż nie wyjeżdżające. Dla nich jednocześnie ważnym celem w życiu jest poznanie świata, podróże i zwiedzanie oraz rozwój własnych zainteresowań, a następnie awans zawodowy i sukcesy w pracy oraz w życiu towarzyskim. Z kolei dla nie wyjeżdżających ważna jest praca na rzecz domu, gospodarstwa oraz spokojne życie, pozbawione większych emocji czyli po prostu zadowolenie się tym co jest.

Tabela 9

Opinie kobiet o tym co jest najważniejsze w ich życiu	Kobiety uprawiające turystykę - procentowy udział w stosunku do ogółu z danej grupy				
	inten- sywnie	dość in- tensywnie	czasami	bardzo rzadko	wcale
1. rodzina, dzieci /odwzajemniona miłość i szczególnie rodzinne/	68	69	63	77	79
2. praca we własnym domu, gospodarstwie	6 ^v	7	13	12	34 ¹
3. praca zawodowa umożliwiająca rozwinięcie własnych zainteresowań i zdolności	12 [^]	11	7	4	5
4. stała i dobrze płatna praca, awans płacowy	9	11	11	9	6
5. uznanie i szacunek środowiska	17	18	15	15	18
6. awans zawodowy i sukcesy w pracy	3 26 [^]	17	10	7	3
7. praca społeczna	2	0	4	2	1
8. możliwość niesienia pomocy innym ludziom	15	2	11	11	19
9. życie pełne wrażeń	10	18	8	4	3
10. poznanie świata, podróże, zwiedzanie	1 41 [^]	32	15	11	5
11. rozwój i realizacja własnych zainteresowań	2 35 [^]	34	11	6	4
12. możliwość stałego dokształcania się i podnoszenia własnych kwalifikacji	9	7	5	4	2
13. grono przyjaciół, bogate życie towarzyskie	15	11	6	5	4
14. dobrobyt materialny i te możliwości, które on stwarza	2	16	13	11	7
15. spokojne życie, pozbawione większych emocji, zadowolenie się tym co jest	4	5	6	7	25 ²

Natomiast podobne zapatrywania zarówno wyjeżdżających jak i tzw. domatorek dotyczą takich zagadnień jak: stała i dobrze płatna praca, awans płacowy, uznanie i szacunek środowiska, praca społeczna, dobrobyt materialny i te możliwości, które on stwarza. Jednocześnie prawie wszystkie kobiety najmniejsze znaczenie przypisują pracy społecznej, możliwościom dokształcania się i podnoszenia własnych kwalifikacji. Kobiety nie wyjeżdżające znacznie częściej wykonują różnego rodzaju prace domowe niż pozostałe. O wiele częściej są obciążone zajęciami domowymi w sposób systematyczny.

Tabela 10

Częstotliwość uprawiania turystyki a prace domowe

Turystyka uprawiana	Częstotliwość wykonywania prac domowych			W/g tego kto jest głównym żywicielem rodziny						
	systematycznie	czasami	rzadko	kobieta	mąż	ktos inny	razem	więcej osób	niezarobkowe źródło	inne
intensywnie	15,5	11,8	16,7	19,5	17,8	35,0	8,9	14,6	16,7	8,3
dość intensywnie	13,8	16,2	16,7	6,7	3,2	6,5	3,1	3,1	16,7	8,3
czasami	17,5	21,8	50,0	28,2	28,2	33,3	27,9	21,9	16,7	41,7
rzadko	24,3	27,8	0,0	19,5	25,8	12,8	25,2	26,0	33,3	41,7
wcale	28,9	22,4	16,7	26,2	25,1	13,0	34,9	34,4	16,7	0,0
R a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Natomiast nie ma wpływu na aktywność turystyczną kobiet źródło pochodzenia pieniędzy. O ile ilość pieniędzy odgrywa decydującą rolę w stymulacji aktywności, to źródło ich pochodzenia, w tym główny żywiciel rodziny, nie ma znaczenia.

Tabela 11

Uczestnictwo w turystyce a zajęcia czasu wolnego w miejscu
stałego zamieszkania

Zajęcia czasu wolnego wykonywane zazwyczaj	/Procentowy udział w/g aktywności turystycznej/ Kobiety uprawiające turystykę	
	intensywnie i dość intensywnie	wcale
1. odpoczywam, niczym się specjalnie nie zajmuję	18,6 ✓	36,8 °
2. słucham audycji radiowych lub telewizyjnych	15,7 ✓	30,7 °
3. czytam gazety i czasopisma	17,1 ✓	25,3
4. czytam książki, dokształcam się	28,9 ✓	15,9
5. wykonuję robotki ręczne	13,5 ✓	38,9 °
6. chodzę do kina, na imprezy estradowe, do cyrku	37,7 ✓	13,2
7. chodzę do teatru, opery, operetki, filharmonii	29,3 ✓	9,8
8. słucham wybranej muzyki i tańczę oraz płyt	30,4 ✓	2,5
9. spędzam czas z rodziną /bawię się z dziećmi, rozmawiam, dyskutuję z domownikami/	18,5 ✓	29,4 °
10. spędzam czas w towarzystwie przyjaciół, sympatii, znajomych	26,8 5 ✓	18,1
11. chodzę do kawiarni, klubu, gospody, na zabawy taneczne	27,3 6 ✓	13,2
12. uprawiam sport, trenuję	29,5 4 ✓	2,5
13. zajmuję się własnym hobby, uprawiam ogródek	18,2	29,3 °
14. chodzę na spacer	33,3 3 ✓	21,7
15. wyjeżdżam na wycieczki turystyczne	40,2 1 ✓	0,0
16. inaczej	30,6	24,5

Istnieją natomiast zależności między aktywnością turystyczną kobiet a sposobem spędzania czasu wolnego. Kobiety często wyjeżdżające turystycznie znacznie częściej czytają książki, dokształcają się, chodzą do kina, kawiarni, teatru, na spacer, słuchają wybranej muzyki z taśm i płyt, spędzają wolny czas w towarzystwie przyjaciół i sympatii, uprawiają sport i oczywiście wyjeżdżają na wycieczki turystyczne.

Z kolei kobiety nie mające żadnego kontaktu z turystyką trzykrotnie częściej odpoczywają niczym specjalnym się nie zajmując. Dwukrotnie częściej słuchają audycji radiowych i telewizyjnych, trzykrotnie częściej wykonują robótki ręczne. Również znacznie więcej czasu przeznaczają na uczestnictwo w życiu rodzinnym.

5. Uczestnictwo w turystyce a sprawność fizyczna kobiet

Niska sprawność fizyczna kobiet jest powszechnie znana. Niniejsze badania raz jeszcze potwierdzają to. Stanowią równocześnie dowód istnienia związku między posiadanymi umiejętnościami sportowymi i umiejętnością obsługi sprzętu sportowo-turystycznego a aktywnością turystyczną /tabela 11, 12/.

Nie więcej niż 20% kobiet przyznaje się do posiadania pewnych umiejętności na poziomie przeciętnym lub dobrym umożliwiającym aktywny wypoczynek. Tak więc zaledwie co 4-5 z odpowiadających potrafi pływać, jeździć na rowerze, prowadzić samochód, pływać kajakiem. Jeszcze rzadziej, bo co 10-20 potrafi żeglować, rozkładać namiot, posługiwać się aparatem fotograficznym, jeździć na nartach i łyżwach, grać w kometkę oraz siatkówkę, jeździć konno. Tak więc spośród ogółu badanych kobiet co najwyżej 25% ogółu wykazuje się pewnymi umiejętnościami.

Tabela 12

**Struktura kobiet według posiadanych umiejętności
umożliwiających uczestnictwo w aktywnej turystyce**

Kobiety potrafiące	brak umie- jętności	nie wielkie umiejęt- ności	przeciętne umiejęt- ności	dobre umiejęt- ności	Razem	Umiejętności prze- ciętne i dobre	
						Kobiety uprawiaj. intensy- wnie tu- rystykę	Kobiety nie upra- wiające turysty- ki
pływać	42,4	33,6	20,1	3,9	100,0	25,9	5,6
żeglować	79,9	16,0	3,2	0,9	100,0	2,6	0,0
jeździć na rowerze	56,1	13,2	21,4	9,3	100,0	35,6	30,2
jeździć na nartach	68,9	16,1	10,0	5,0	100,0	20,3	1,9
jeździć na łyżwach	60,0	27,9	11,3	0,8	100,0	18,3	3,3
grać w kometkę	56,6	33,6	9,5	0,3	100,0	10,2	2,2
jeździć konno	82,6	16,0	0,7	0,7	100,0	1,9	0,3
pływać kajakiem	48,6	23,5	25,6	2,3	100,0	31,0	4,7
grać w siatkówkę	45,0	49,0	5,5	0,5	100,0	6,6	0,3
rozkładać namiot	44,2	27,9	19,0	9,0	100,0	26,7	1,1
prowadzić samochód	62,7	16,4	11,9	10,0	100,0	21,0	10,9
posługiwać się apa- ratem fotograficznym	41,6	44,6	10,0	2,8	100,0	18,5	3,8
posługiwać się języ- kiem obcym	35,8	48,5	10,6	7,1	100,0	10,9	11,7

*biżuteria
kierowca
kierowca*

39 sprężyn

Tabela 13

**Częstotliwość uprawiania turystyki w zależności
od posiadanych uprawnień turystycznych**

Turystyka uprawiana	Posiadające uprawnienie	Nie posiadające uprawnień
intensywnie	14,3	4,0
dość intensywnie	30,1	12,9
czasami	38,8	26,3
rzadko	13,2	25,8
wcale	3,6	30,9
R a z e m	100,0	100,0

Tabela 14

**Struktura kobiet posiadających uprawnienia
turystyczne**

Uprawnienia	Kobiety z uprawnieniami	
	liczba	% do ogółu
przewodnik miejski	4	0,4
przewodnik terenowy	3	0,3
przewodnik górski	4	0,4
przewodnik zakładowy	0	0,0
pilot wycieczek zagranicznych	2	0,2
pilot wycieczek krajowych	5	0,5
kierownik wycieczek krajowych	3	0,3
wychowawca kolonii	34	3,4
organizator turystyki	14	1,3
sterownik jachtowy	2	0,2
żeglarz	10	1,0
instruktor narciarski	3	0,3
przewodnik turystyki kajakowej	1	0,1
gospodnik	5	0,5
inne	3	0,3

Z danych wynika, że 12,7% kobiet zna na poziomie dobrym lub przeciętnym język obcy. Był to głównie rosyjski, białoruski i litewski. Jego znajomością wykazują się kobiety zamieszkujące wale w pobliżu wschodniej granicy Polski. Tak więc znajomość języków jest niewielka zarówno wśród wyjeżdżających i nie wyjeżdżających turystycznie. Z tego wynika, że cecha ta nie może mieć większego znaczenia dla aktywności turystycznej.

Inaczej jest w przypadku wszystkich innych umiejętności. Kobiety uprawiające turystykę wykazują się o wiele większymi umiejętnościami. Zwłaszcza dotyczy to pływania, jazdy na rowerze, pływania kajakiem. We wszystkich innych przypadkach przewaga tych kobiet dochodzi do kilku i kilkunastu procent. Jedyną umiejętnością nie różnicującą jest jazda na rowerze, traktowana głównie jako środek codziennej lokomocji.

Zaledwie 71 kobiet posiada w sumie 99 różnego rodzaju uprawnień turystycznych - oznacza to, że niektóre z nich ^{mają} po kilka. Najczęściej jest to wychowawca kolonii, organizator turystyki oraz żeglarz. Są to uprawnienia, które kobiety zdobyły podczas studiów, nauki w szkole lub później pracując w zakładach pracy. Nie wszystkie wykorzystują oczywiście zdobyte uprawnienia. Pomimo to, widać wyraźną zależność między poziomem aktywności turystycznej a posiadanymi uprawnieniami. Różnice w tym przypadku sięgają 20% /tabela 12/.

Ponad 50% kobiet z uprawnieniami uprawia turystykę na poziomie przynajmniej dość intensywnym. W gronie nie mających uprawnień wskaźnik ten wynosi jedynie 16,9%.

Na podstawie powyższego materiału kreuje się następująca postać kobiety uprawiającej od lat turystykę. Jest to osoba przede wszystkim młoda, niezamężna, wykształcona lub ucząca się, sprawna fizycznie, w nieco starszym wieku posiadająca dwoje dzieci, dobrze sytuowana finansowo, aktywna w pracy zawodowej i w życiu towarzyskim, zajmująca często stanowiska kierownicze, wykazująca się dużymi aspiracjami zawodowymi, pochodząca z rodziny również aktywnej turystycznie i oczywiście mieszkająca w dużym mieście.

III. Wyjazdy turystyczne w 1987 i 1988 roku

1. Aktywność turystyczna kobiet

Za wskaźnik ruchliwości turystycznej przyjmuje się odsetek wyjeżdżających w celach turystyczno-wypoczynkowych poza miejsce zamieszkania. W niniejszym opracowaniu uwzględniono wyjazdy połączone przynajmniej jednym noclegiem.

Ponieważ głównie to czas pobytu decyduje o charakterze wyjazdu przeanalizowano wszystkie wyjazdy pod względem liczby dni spędzonych poza domem. Zrobiono to, gdyż inne wartości niesie wypoczynek krótki o charakterze np. czysto krajoznawczym, a inne dłuższy przynajmniej 14-dniowy. Ocena ich przydatności dla potrzeb zdrowotnych, psychicznych, poznawczych uczestniczek jest różna. I tak walory zdrowotne może spełniać jedynie wyjazd dłuższy trwający co najmniej 14 dni, a w klimacie zasadniczo różniącym się od klimatu miejsca stałego pobytu przynajmniej trzy tygodniowy. Z zebranego materiału wynika jednak, że wyjazdów o walorach czysto zdrowotnych jest niewiele. Poza tym pogorszeniu

ulega struktura wyjeżdżających w porównaniu do niewyjeżdżających. Wzrasta sukcesywnie liczba kobiet nie biorących udziału w wyjazdach 7-dniowych i dłuższych. W 1988 roku było ich 30,2%, czyli o 2,0% mniej niż w poprzednim roku i o 5,5% mniej niż wynosiła przeciętna aktywność turystyczna kobiet w ostatnim dziesięcioleciu.

Spośród kobiet uczestniczących w najdłuższym swoim wyjeździe ponad 15% skorzystało z pobytów co najwyżej 6 dniowych. Rzadziej niż co 5-6 kobieta uczestniczyła w wyjazdach trwających maksymalnie 7-10 dni. W sumie z wyjazdów nie dłuższych niż 14 dni korzystało 56,4% ogółu wyjeżdżających. Oznacza to, że przeciętnie co 3-4 kobieta miała szansę skorzystania z wyjazdów o charakterze zdrowotnym. Są to więc wyniki mało optymistyczne z punktu widzenia profilaktyki zdrowotnej społeczeństwa. Oznacza to jednocześnie, że urlopy tylko w niewielkiej części przeznaczone są na wyjazdy służące regeneracji sił psycho-fizycznych.

Tabela 15

Struktura uczestniczek wyjazdów najdłuższej trwających

Wyjazd najdłuższej trwający	% kobiet
do 6 dni	15,9
7 - 10 dni	16,1
11 - 14 "	19,4
15 - 19 "	16,3
20 - 24 "	5,0
25 - 29 "	3,2
30 i więcej	2,1
R a z e m	100,0

W sumie kobiety spędzają jednak więcej czasu poza domem na wyjeździe niż by to wynikało z danych tabeli 14. Jest to efekt tego, że część kobiet wyjeżdża częściej niż jeden raz w ciągu roku. 80,5% spośród ogółu wyjechało 1-2 razy, natomiast 19,5% to trzy i więcej razy.

Dalsza analiza materiału poświęcona jest omówieniu struktury biorących udział we wszystkich wyjazdach w zależności od sumarycznej liczby dni spędzonych poza miejscem zamieszkania w ciągu całego roku. Oczywiście najliczniejszą grupę stanowiły kobiety, które spędziły turystycznie w ciągu roku w sumie 6 dni /tab.16/. Co piąta kobieta przeznaczyła na wyjazdy maksymalnie 14 dni, lub 15 - 30 dni, a tylko co 16 więcej.

Tabela 16

**Struktura kobiet w zależności od długości
wyjazdów**

Liczba dni przeznaczonych na wyjazdy turystyczne w ciągu roku	Kobiety %
do 6 dni	22,4
7 - 14	18,3
15 - 30	18,5
więcej	6,4
nie wyjeżdżano	34,4
O g ó ł e m	100,0

Analiza dalszego materiału statystycznego pozwala stwierdzić, że istnieje szereg współzależności pomiędzy liczbą dni spędzonych na wyjeździe a niektórymi cechami społeczno-demograficznymi. W głównej mierze są to wiek, grupa społeczno-zawodowa a następnie wykształcenie. Nastąpiło więc pewne przesunięcie znaczenia poszczególnych determinant. O wiele większą rangę w ostatnim okresie zyskał wiek.

Tabela 16

Aktywność turystyczna kobiet w 1987 roku

Liczba dni	U c z e s t n i o z k i																						
	w/g wieku						w/g wykształcenia						w/g grup społeczno-zawodowych										
	2 do 25 lat	26 - 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60	60 i więcej	podstawowe i niższe	zasadn. zawodowe	niepełne średnie	średnie	niepełne wyższe	wyższe	rolnicza indywid.	robotnica niowykw.	robotnica wykwalifik.	prywatny wytwórca	pracownica um. bez wyż. wykształc.	prac. umysł. z wyższym wykształc.	rentalistka, emerytka	Gospodyni domowa	uczennica	studentka	niepracująca z inn. powodów
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
do 6 dni	14,4	26,4	34,3	43,4	55,7	81,0	75,9	54,0	40,7	34,8	26,3	13,8	77,1	60,0	41,0	21,1	20,8	16,7	64,2	42,2	0,0	7,6	32,3
7 - 14	14,9	19,0	18,5	21,0	14,9	12,0	16,4	28,0	29,0	19,9	23,2	23,0	16,0	23,3	23,8	14,8	21,5	23,5	18,6	31,1	0,0	8,7	20,0
15 - 30	30,2	45,8	41,8	28,5	24,9	4,3	6,5	14,7	25,4	35,1	31,9	45,4	5,7	10,7	25,0	47,0	40,9	43,0	13,6	15,6	42,9	27,4	35,4
więcej	40,5	8,8	5,4	7,1	2,7	2,8	1,2	3,3	4,9	10,2	18,0	17,8	1,3	6,0	10,3	17,0	16,8	16,8	3,6	11,1	57,1	56,3	12,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

w/g miejsca zamieszkania						
wieś	miasto do 10.000	10.001 - 20.000	20.001 - 50.000	50.001 - 100.000	100.001 - 500.000	500.001 i więcej
25	26	27	28	29	30	31
59,7	39,2	40,5	32,9	30,5	30,4	28,6
19,4	25,0	22,0	25,3	19,3	19,8	13,0
18,6	26,7	33,2	32,8	40,7	40,0	43,8
12,3	9,1	4,3	9,0	9,5	9,8	14,6
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ponad 70% kobiet w wieku najmłodszym korzystało z dłuższych wyjazdów trwających w ciągu roku ponad 15 dni. Już następną grupę wiekową charakteryzuje znacznie mniej korzystny rozkład strukturalny. Wskaźnik dla nich wynosi zaledwie 54,6%, zaś dla najstarszej grupy wiekowej 7,1%. Są to więc bardzo duże dysproporcje.

Porównując rozpiętość między danymi statystycznymi dla poszczególnych grup wiekowych można powiedzieć, że kobiety najmłodsze były w sytuacji przynajmniej dziesięciokrotnie bardziej uprzywilejowanej niż najstarsze.

Podobnie duże dysproporcje obserwowane są w materiale obrazującym zasięg społeczny wypoczynku w zależności od wykształcenia. Kobiety z wyższym wykształceniem 17-razy częściej niż z wykształceniem podstawowym wyjeżdżały na dłużej niż 30 dni, 7-krotnie częściej na 15-30 dni, jednocześnie 6-krotnie rzadziej na okres do 6 dni. Tak jak w przypadku wieku istnieje ścisła współzależność w stosunku do badanych cech. ~~...~~ Między uczestniczkami o najniższym wykształceniu a zasadniczym zawodowym istnieją największe zmiany świadczące o najgłębiej zarysowujących się dysproporcjach w stylach życia wykreowanych przez te grupy społeczne.

Spośród wszystkich grup społeczno-zawodowych najbardziej uprzywilejowane były oczywiście uczennice a następnie studentki. Pod względem aktywności turystycznej te grupy społeczne zawsze przewyższały inne w sposób znaczny, przeznaczając relatywnie najwięcej czasu na wyjazdy turystyczne.

Wśród pracujących na uwagę zasługują kobiety z wyższym wykształceniem a następnie średnim oraz zajmujące się prywatną twórczością.

Tabela 16

Aktywność turystyczna kobiet w 1987 roku

[illegible]

W najgorszej sytuacji są oczywiście rolniczki indywidualne. Dwukrotnie mniej czasu poświęcały wyjazdom turystycznym niż robotnice niewykwalifikowane i blisko trzykrotnie niż rencistki, emerytki oraz robotnice wykwalifikowane. Do grupy nieuprzywilejowanych należą również gospodynie domowe. Opisana sytuacja jest w pewnym stopniu efektem różnic wynikających z miejsca zamieszkania.

To samo zagadnienie prześledzone w kontekście miejsca zamieszkania wskazuje na istnienie o wiele mniej znaczących różnic. Oznacza to, że wielkość miasta nie jest tak silnie różnicującą cechą jak poprzednie. Większe różnice notowane są jedynie w układzie miasto - wieś.

Mieszkanki największych miast 7-krotnie częściej spędzały ponad 30 dni poza miejscem zamieszkania niż mieszkanki wsi, ale tylko dwukrotnie liczniejszą grupę stanowiły te, które wyjechały na 14-30 dni. Również dwukrotnie rzadziej korzystały z najkrótszych wyjazdów.

Analogicznie jak w przypadku aktywności turystycznej kobiet w okresie ostatniego 10-lecia i tym razem stan cywilny kobiet również jest cechą różnicującą. Panny dwukrotnie częściej spędzają co najmniej w ciągu roku 15 dni poza miejscem zamieszkania niż stanu wolnego.

Jednocześnie kształtuje się wpływ czynnika jakim jest dochód na osobę w rodzinie. Wśród najgorzej sytuowanych aż 62% wyjechało jedynie na krótko, w przeciwieństwie do grupy najlepiej sytuowanych dla których ten sam wskaźnik wyniósł 1%. Jednocześnie kobiety będące w najlepszym położeniu materialnym znacznie częściej korzystały z najdłuższych pobytów poza domem. Tak więc stan majątkowy nie tylko korzystnie oddziałuje na aktywność

turystyczną kobiet ale i długość pobytów. Znaczenie tej cechy nabiera coraz większej rangi.

Nieco mniejsza zależność istniała między liczbą dni przeznaczonych na wyjazdy turystyczne a zajmowanym stanowiskiem w pracy. Kobiety na stanowiskach kierowniczych nie tylko częściej wyjeżdżały ale również na dłużej niż pracownice szeregowie. Turystyka ma więc dla nich o wiele większe znaczenie.

Natomiast wiek posiadanych dzieci również i w tym przypadku nie miał znaczenia. Pozytywny natomiast wpływ miało posiadanie dzieci. Zwłaszcza różnice zarysowują się w grupie korzystających z najkrótszych pobytów.

W porównaniu do analizy czynników stymulujących aktywność turystyczną w minionym dziesięcioleciu okazuje się, że wzrasta przede wszystkim znaczenie sytuacji materialnej kobiet. W tym należy dopatrywać się przyczyn malejącej aktywności turystycznej kobiet.

2. Wykorzystanie urlopu i wakacji w poszczególnych porach roku

Zdecydowana większość kobiet bierze urlop lub wykorzystuje wakacje w celach turystycznych w porze letniej. Około 70% kobiet przynajmniej większość swego urlopu wtedy wykorzystuje.

Rzadziej niż co piąta kobieta stara się wykorzystywać urlop również w porze zimowej. Nie oznacza to oczywiście, że w okresie tym kobiety zawsze wyjeżdżają poza miejsce zamieszkania.

Jednocześnie blisko połowa kobiet wykorzystuje urlop w porach mniej atrakcyjnych turystycznie. Spowodowane jest to najczęściej potrzebą zapewnienia opieki dzieciom, przygotowaniem świąt - porządkami domowymi.

Tabela 18.

Sposoby wykorzystywania urlopów, wakacji

Wyszczególnienie	Kobiety odsetek
Urlop wykorzystywany jest	
- w sezonie letnim	25,3
- częściowo latem i częściowo zimą	14,1
- większa część latem, reszta w miarę potrzeby w ciągu roku	22,5
- raczej tylko zimą	4,2
- w różnych porach roku po kilka dni	26,7
- różnie to bywa	7,2
R a z e m	100,0

Wzrost częstotliwości wykorzystywania urlopu w kilku turach to w dużej mierze wynik prób pogodzenia potrzeb turystycznych z koniecznością natury materialnej - bytowej. Po prostu coraz mniej rodzin stać na ponoszenie jednorazowo większych wydatków turystycznych. Wręcz coraz częściej czas wolny przeznaczany jest na dodatkową pracę zarobkową. Szerzej problem ten przedstawiony jest w rozdziale o przyczynach nie wyjeżdżania poza miejsce zamieszkania.

3. Formy uprawianej turystyki

Wyjazdy w zależności od tego czy zorganizowane zostały przez wyspecjalizowanego organizatora czy też bezpośrednio przez samych uczestników podzielone zostały na formy zorganizowane i indywidualne. W przypadku pierwszych uczestnik ponosi dodatkowe koszty rzędu 15% wartości usługi turystycznej za tzw. usługę

pośredniczo-organizatorską. Poza tym program jego pobytu jest ściśle z góry określony przez samego organizatora. Najczęściej zapewnia on turystę jedynie nocleg i wyżywienie, rzadziej przejazd, usługi przewodnickie, program sportowo-kulturalny, jak i turystyczny.

Organizatorem form indywidualnych są sami uczestnicy wyjazdu, którzy w ten sposób zapewniają sobie najczęściej najprostszą formę wypoczynku. Rzadko kiedy są to wyjazdy ze specjalnym

Tabela 19.

Formy wyjazdów	Struktura uczestnictwa	
	Ogółem	Wyjazd najdłuższy
Formy zorganizowane:	30,0	46,2
1/ wczasy ze specjalnym programem /np. nauka jazdy na nartach, dla odchudzających się/	2,6	3,9
2/ wczasy bez specjalnego programu	16,8	29,6
3/ obóz stacjonarny bez specjalnego programu	1,6	1,6
4/ obóz narciarski	1,6	1,4
5/ rajd rowerowy	0,6	0,6
6/ obóz wędrowny	1,5	2,0
7/ obóz kajakowy /np. spływ kajakowy/	0,8	1,0
8/ obóz żeglarski	0,9	1,4
9/ obóz związany z uprawianiem innej dyscypliny sportowej	0,4	0,6
10/ obóz z nauką języków obcych	0,6	0,6
11/ obóz innego typu	2,6	3,6
Formy indywidualne:	70,0	53,8
12/ wyjazd do własnej bazy letniskowej	5,8	5,5
13/ wyjazd z własną przyczepą campingową	1,2	1,4
14/ wyjazd do wynajętego domku letniskowego	4,5	6,2
15/ wyjazd pod namiot	9,6	9,5
16/ wyjazd do rodziny lub znajomych mieszkających na wsi	10,3	12,5
17/ wyjazd do rodziny lub znajomych mieszkających w mieście	16,3	10,4
18/ wyjazd na wędrowkę pieszą	5,0	0,8
19/ wyjazd na wędrowkę rowerową	1,3	0,8
20/ wyjazd na spływ kajakowy, rejs żeglarski	0,7	0,3
21/ wyjazd na narty	2,0	0,8
22/ wędrowka "Autostop-em"	0,7	0,6
23/ inna forma wyjazdu	3,6	4,2
R a z e m	100,0	100,0

programem. Zarówno usługi noclegowe jak i wyżywienie załatwiane są samodzielnie u tzw. "usługodawców" lub we własnej bazie. Pomijany jest więc w tym układzie udział pośredników.

Z szeregu badań prowadzonych w Instytucie Turystyki wynika, że ranga form indywidualnych ciągle zwiększa się. Aż 70,0% kobiet korzysta właśnie z tej możliwości spędzenia urlopów i wakacji. W okresie ostatniego 10-lecia wartość tego wskaźnika wzrosła o około kilka procent.

Przynajmniej co trzecia kobieta korzysta z wyspecjalizowanych usług. Standardem jednak ciągle są wczasy bez specjalnego programu. Uczestniczyło w nich 16,8% kobiet wyjeżdżających. Równolegle istnieje szereg o wiele bardziej interesujących sposobów wykorzystania urlopu i wakacji, czego przykładem są np. wczasy ze specjalnym programem oświatowym, sportowym, kulturalnym i turystycznym. Jednak z tej możliwości wyjazdu skorzystało zaledwie 2-6% uczestniczek ruchu turystycznego. Jeszcze większą rzadkość stanowią obozy stacjonarne, obozy narciarskie, rowerowe, wędrownie, kajakowe, żeglarskie, czy inne z wyspecjalizowanym programem jak np. wszelkiego typu wycieczki. W sumie z tak dużego wachlarza przeróżnych możliwości korzysta 13,2% kobiet wyjeżdżających.

Pod hasłem formy indywidualne przede wszystkim kryją się wyjazdy do rodziny, znajomych mieszkających na wsi /19,3%/, a następnie w mieście /15,3%/. Trzecią pod względem popularności form, aktywności turystycznej są wyjazdy pod namiot /9,6%/. Podobnie często korzystają kobiety z wyjazdów do własnej bazy letniskowej, do wynajętego domku letniskowego lub na wędrowkę pieszą. W sumie z tych form skorzystało 16,3% ogółu uczestniczek.

Do rzadkości natomiast należą takie wyjazdy jak z własną przyczepą campingową, wędrownia rowerowa, spływ kajakowy, rejs żeglarski, wyjazd na narty, wędrownia Auto-stopem. W sumie w formach tych bierze udział co 10 kobieta wyjeżdżająca.

Tak więc większość wyjazdów turystycznych uznać można za mało atrakcyjne, w niewielkim stopniu uaktywniające sportowo i turystycznie kobiety. Wyjazdy te mają jednak jedną podstawową zaletę - są relatywnie tanie. Stanowią efekt dalszego zubożenia społeczeństwa, które ciągle odczuwa potrzebę wyjeżdżania podczas urlopu i wakacji. Potrzeba ta jednak jest zaspokajana coraz tańszymi i bardziej dostępnymi metodami.

Wyjazd do rodziny lub znajomych to najtańsza forma spędzania urlopu. Wiąże się ona niestety często z dodatkową pracą w gospodarstwie przydomowym lub na roli. Za to jednak jej uczestniczki otrzymują darmowy nocleg i wyżywienie.

Z zebranego materiału wynika również, że istnieją zasadnicze różnice w strukturze form organizacyjnych w zależności od liczby dni przeznaczonych na wypoczynek. W przypadku wyjazdów najdłuższej trwających funkcja wyjazdów zorganizowanych znacznie wzrasta - 46,2% ogółu uczestniczek najdłuższych wyjazdów. Aż 29,6% kobiet wyjeżdża wówczas na wczasy zapewniające im nocleg i wyżywienie. Jak się okazuje jest to forma chętnie akceptowana przez kobiety, gdyż uwalnia je od konieczności zapewnienia rodzinie wyżywienia, z którym zwłaszcza nad morzem są zawsze problemy. Również z pozostałych form zorganizowanych kobiety częściej korzystają niż podczas kolejnych wyjazdów.

Spśród wyjazdów indywidualnych najdłuższej trwających znacznie wypoczynku u rodziny, znajomych relatywnie zmniejsza się /ok. 5-6%/, w przeciwieństwie do wypoczynku w wynajętej bazie

letniskowej /o 1,7%/. W istotnym stopniu zmniejszeniu ulega również udział uczestniczek wędrówek pieszych /o 4,2%/.

Tabela 20

Struktura wyjazdów

Wyjazd	najdłuż- szy	drugi	kolej- ne	razem
zorganizowany	23,6	4,0	2,4	30,0
indywidualny	27,8	23,6	18,6	70,0
R a z e m	51,4	27,6	21,0	100,0

Istotnym uzupełnieniem powyższego materiału jest struktura kobiet według kolejności wyjazdów. Wskazuje ona jak bardzo nierównomierny jest ich udział w kolejnych wyjazdach. Wyraźna przewaga uczestniczek tzw. wyjazdu najdłuższego wynika z faktu, że jest to najczęściej wyjazd jedyny. Zwłaszcza dzieje się tak w przypadku form zorganizowanych. Do rzadkości bowiem należy korzystanie z dwóch - trzech wyjazdów zorganizowanych. Z tej możliwości korzysta bowiem 6,4% wyjeżdżających. Nieco inaczej jest, gdy kobiety wyjeżdżają indywidualnie. Dysproporcje są wówczas o wiele mniejsze. Oznacza to, że czasami uczestniczą one w dwóch a nawet trzech i czterech wyjazdach w ciągu roku.

4. Struktura uczestniczek indywidualnych i zorganizowanych form wyjazdów

Analizując poszczególne struktury przedstawione w tabeli 20 nasuwa się wniosek, że o uczestnictwie kobiet w wyjazdach zorganizowanych, bądź indywidualnych w zasadzie nie decydują czynniki społeczno-demograficzne. Obserwowane zależności kształtują

się na bardzo niskim poziomie.

Wiek jest to cecha najwyraźniej zarysowująca się w badanych strukturach. Z tabeli wynika, że zainteresowanie wyjazdem zorganizowanym wzrasta wraz z wiekiem osiągając maksymalne wartości dla grupy 30 - 39-latek. Tak więc co trzecia kobieta uczestnicząca w wyjazdach zorganizowanych reprezentowała ten przedział wiekowy. Udział kobiet w starszym wieku sukcesywnie maleje^{to} (odpowiada ogólnym tendencjom. Tendencjom tym odpowiada również struktura uczestniczek wyjazdów indywidualnych, co oznacza^{to}, że żadna z grup wiekowych nie preferuje tej formy wyjazdu bardziej niż innych.

Tak więc można powiedzieć, że zainteresowanie kobiet 30-39 - letnich zorganizowanymi formami wynika prawdopodobnie z posiadania większych możliwości załatwienia takiego wyjazdu jak i większych możliwości finansowych, niezbędnych przy wyjazdach zorganizowanych.

W strukturze uczestnictwa w zależności od wykształcenia dominują kobiety ze średnim a następnie niepełnym wyższym wykształceniem. Stanowią one ponad połowę wszystkich uczestniczek wyjazdów indywidualnych i zorganizowanych. Czyli i w tym przypadku nie ma różnic między formami wyjazdów.

W układzie według grup społeczno-zawodowych przede wszystkim dominują pracownice umysłowe bez wyższego wykształcenia /39,7% - 32,1%/ a następnie pracownice umysłowe z wyższym wykształceniem oraz studentki. Jedynie w tym wypadku można powiedzieć, że zainteresowanie rolniczek jest nieco większe wyjazdami indywidualnymi niż zorganizowanymi, w przeciwieństwie do pracownic umysłowych bez wyższego wykształcenia.

Stan cywilny to cecha nie mająca w tym przypadku żadnego znaczenia. Udział w wyjazdach zorganizowanych i indywidualnych

Tabela 21

Struktura uczestnictwa w/g form wyjazdów

Forma wyjazdu	W/g wieku						R	W/g wykształcenia						R	W/g grup społeczno-zawodowych													R
	do 25 lat	26 - 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60	61 i więcej		podstawowe i niższe	zasadnicze zawodowe	niepełne średnie	średnio	niepełno wyższe	wyższe		rolnicza	robotnik nie- wykwalifikowany	robotnik wykwalifikowany	prywatny wytwórca	pracownik umysł. bez wyższego wykształcenia	pracownik umysł. z wyższ. wykształceniem	rencistka emerytka	gospodyni domowa	uczennica	studentka	niepracujące, pozostałe			
wyjazd zorganizowany	20,7	19,3	35,0	18,1	6,7	0,2	100,0	4,5	8,7	11,9	33,2	21,8	19,9	100,0	4,4	1,5	7,6	2,9	39,7	17,3	3,0	2,8	1,5	13,6	5,6	100		
wyjazd indywidualny	25,0	23,0	23,3	18,1	10,0	0,6	100,0	5,5	9,5	9,7	36,6	21,5	17,2	100,0	8,5	1,6	8,5	3,9	32,1	15,5	3,9	4,0	0,6	14,7	6,7	100		

Tabela 22

Struktura uczestnictwa w/g form wyjazdów

Forma wyjazdu	W zależności od stanu cywilnego			R	W zależności od miejsca zamieszkania							
	panna	mężatka	inna		wieś	m i a s t o						
						do 10.000 mieszk.	10.001- 20.000	20.001- 50.000	50.001- 100.000	100.001- 500.000	500.000	R
wyjazd zorgani- zowany	27,7	65,8	6,5	100,0	16,3	2,3	4,2	8,0	13,8	14,9	50,5	100,0
wyjazd indywi- dualny	26,0	68,0	6,0	100,0	20,4	3,1	6,7	7,1	13,7	16,6	32,4	100,0

jest zgodny ze strukturą ogólną wyjazdów. Tak więc stan cywilny nie jest to determinanta na podstawie której można by mówić o preferencjach.

Przedstawicielki wsi nieco chętniej uczestniczą w indywidualnych formach niż zorganizowanych, natomiast mieszkanki miast największych mają relatywnie większy udział w wyjazdach zorganizowanych niż indywidualnych.

Uwzględniając więc podział na wyjazdy indywidualne i zorganizowane nie sposób doszukać się zasadniczych różnic w strukturze uczestnictwa poszczególnych grup społecznych.

5. Struktura organizatorów wyjazdów urlopowo-wakacyjnych

Wytypowanych zostało szereg sposobów organizowania wyjazdów a/ całkowicie samodzielnie tzn. przez osobę biorącą udział w badaniu, b/ przez rodzinę, znajomych, uczestniczących we wspólnym wyjeździe, c/ organizację społeczną, polityczną, sportową lub wyznaniową, lecz o profilu działalności nie związanych bezpośrednio z turystyką, d/ wyspecjalizowane biura podróży, przedstawicielstwa turystyczne, organizacje turystyczne typu PTTK, e/ zakłady pracy, f/ inne sposoby.

Dwie pierwsze możliwości obejmują swym zasięgiem tzw. wyjazdy indywidualne, natomiast pozostałe zorganizowane.

W przypadku wyjazdów indywidualnych rola osoby uczestniczącej w badaniu jak i innych współuczestników wyjazdów są w zasadzie identyczne. W sumie udział ich wynosi 70%.

Znaczenie pozostałych organizatorów jest znacznie bardziej zróżnicowane. Dysproporcje wahają się w granicach od 2,5% do 12,2%. Wśród nich na pierwsze miejsce wysuwają się zakłady pracy

a zwłaszcza w przypadku wyjazdu pierwszego. Zakłady pracy przygotowują przede wszystkim ofertę wczasową a następnie wypieczkową.

Jako drugi organizator występują biura podróży, przedsiębiorstwa turystyczne i organizacje, a więc jedyny spośród wszystkich organizatorów wyspecjalizowani w działalności na rzecz turystyki. Z usług ich korzysta bezpośrednio zaledwie 9,3% kobiet. Należy jednak zdawać sobie sprawę, że gros oferty przedstawionej przez zakłady pracy jest równocześnie ofertą przedsiębiorstw i biur podróży. Oznacza to, że zakłady pracy w rzeczywistości są jedynie pośrednikami, natomiast jako organizatorzy występują wówczas, gdy patrolują własnym ośrodkiem wypoczynkowym. Ponieważ z bazy noclegowej domów wczasowych korzysta jedynie 5,9% kobiet, oznacza to, że zakłady pracy są co najwyżej w tym zakresie bezpośrednimi organizatorami. Znaczenie ich zapewne jest jednak mniejsze, gdyż część domów wczasowych należy również do różnego typu organizacji nieturystycznych. W sumie organizacje te są inicjatorami wyjazdów turystycznych w 6,0%. Udział ich jest dwukrotnie niższy niż zakładów pracy.

Jeszcze mniejsze znaczenie mają zakłady pracy, biura i przedsiębiorstwa turystyczne wówczas gdy organizowane są wyjazdy
kolejne Tak więc kobiety pragnące ciągle uprawiać turystykę
muszą przede wszystkim polegać na sobie.

Tabela 23

Organizator wyjazdu

Sposób zorganizowania wyjazdu	W y j a z d			
	najdłuż- szy	średni	najkrót- szy	razem
Wyjazd zorganizowany:				
- samodzielnie /osoba odpowiadająca/	12,0	12,5	8,8	34,3
- przez rodzinę, znajomych	11,8	14,9	9,2	35,9
- przez organizację społeczną, polityczną, sportową, wyznaniową	3,0	2,0	1,0	6,0
- przez biuro podróży, przedsiębiorstwo turystyczne, organizację turystyczną	7,1	2,1	1,1	9,3
- zakład pracy	9,3	2,2	0,7	12,2
- innych organizatorów	1,6	0,7	0,2	2,5
R a z e m	-	-	-	100,0

Wartość organizacyjno-organizacyjna

6. Baza noclegowa

Możliwości korzystania z noclegów jest wiele. Jednak do rzadkości należy by była to baza typowo turystyczna a więc zbudowana z myślą o gospodarce turystycznej. Z danych wynika, że zaledwie co 8-10 kobieta wypoczywała w tego typu obiektach. Jest to jeszcze jeden przykład potwierdzający niedorozwój infrastruktury turystycznej w Polsce. Gros uczestniczek wyjeżdża najczęściej do obiektów służących głównie innym celom. Co trzecia kobieta wyjeżdżając na urlop - wakacje skorzystała z możliwości noclegowych jakie stworzyła jej rodzina bądź znajomi. Tendencje te obserwowane są przede wszystkim podczas drugiego wyjazdu /15,0%/ a następnie pierwszego.

Kolejną pod względem znaczenia bazę stanowiły kwatery prywatne /14,3%. Szczególnie często korzystano z niej podczas pierwszych wyjazdów. Tylko nieliczne uczestniczki kolejnych wyjazdów nocowały w tej bazie.

Równie popularną formą zapewnienia sobie noclegu był namiot, z tą jednak różnicą, że służył on wyjeżdżającym podczas wszystkich kolejnych wyjazdów. Część kobiet wyjeżdżała z namiotem nie tylko jeden raz w ciągu roku.

Nieco więcej niż 5% kobiet wyjechało do domów wczasowych i tyleż samo do hoteli, moteli i zajazdów. 3,8% kobiet korzystało z usług w stacjach wodnych, schroniskach, domach wycieczkowych. Można więc powiedzieć, że jedynie co 8 kobieta wypoczywała w bazie odpowiednio przystosowanej do potrzeb ruchu turystycznego.

Dość popularną bazą są również domki campingowe /7,2%/ a następnie domki letniskowe własne lub wynajęte od właścicieli na okres urlopu.

Tabela 24

Baza noclegowa

Rodzaj bazy noclegowej	W y j a z d			
	naj- dłuższy	środ- kowy	3-ci z kolei	razem
dom wczasowy	4,1	1,0	0,8	5,9
hotel, motel, zajazd	3,0	1,6	1,3	5,8
stacja wodna, dom wycieczkowy, schronisko	1,4	1,2	1,2	3,8
pensjonat	0,8	0,5	0,3	1,6
kwatery prywatne	14,2	2,3	0,8	14,3 ²
domki campingowe	2,8	3,4	1,0	7,2
domki letniskowe	1,7	1,7	1,1	4,5
przyczepa campingowa	0,8	0,8	0,4	1,9
namiot	6,7	5,3	2,5	14,5 ³
dom rodzinny, znajomych	10,6	15,0	9,3	34,9 ⁴
inna baza	1,6	1,8	2,1	5,6
r a z e m	-	-	-	100,0

W sumie bazę noclegową z której korzystały kobiety podzielić można na dwie grupy: wykorzystywaną podczas najdłuższych wyjazdów jak np. kwatery prywatne i domy wczasowe oraz wykorzystywaną podczas wszystkich kolejnych wyjazdów.

7. Ocena czynnika "odległości w tendencjach wyjazdowych kobiet"

Interesująca z punktu widzenia zagospodarowania kraju jest analiza tendencji w przemieszczaniu się w celach turystycznych. Jak dotąd do rzadkości należą opracowania na ten temat. Tymczasem podejmowane decyzje w tym zakresie przez uczestników ruchu podlegają pewnym uwarunkowaniom. W skali globalnej nabierają one

charakteru kształtujących się trendów. Na uwagę zasługuje jednak pewien dość istotny fakt. W przypadku wypoczynku zorganizowanego istnieją o wiele wyraźniej kształtujące się zależności takie jak np.: dominacja przejazdów o kierunku pn-pd, przejazdy wahadłowe między konkretnymi województwami nadmorskimi i górskimi, mała mobilność turystyczna nie tylko mieszkańców wsi ale wszystkich zamieszkujących tereny wschodniej Polski. Tych i podobnych uwarunkowań w przypadku wyjazdów zorganizowanych jest znacznie więcej. Podobne wnioski prezentowane były i w innych opracowaniach.^{x/}

Przechodząc do materiału dotyczącego mobilności przestrzennej kobiet okazuje się, że prawdopodobnie dominacja wypoczynku indywidualnie organizowanego zakłada kształtowanie się wielu tendencji typowych dla przejazdów zorganizowanych. Jest to skutek istnienia znacznie większych dowolności w doborze miejsca wypoczynku.

Poniżej prezentowany materiał przeanalizowany został w kontekście przejazdów najdłuższej trwających i pozostających, w których uczestniczono w tym samym roku. Jak się okazało ma to decydujący wpływ na kształtowanie się rzeczywistego obrazu tendencji przejazdowych.

Podczas wyjazdów najdłuższej trwających kobiety przemieszczają się na znacznie większe odległości względem miejsca zamieszkania w porównaniu do wyjazdów kolejnych. Jedynie co dziesiąta spośród wyjeżdżających porusza się wówczas w granicach izodystanty 50 km. Równie mało popularne są wyjazdy w granicach izodystanty 100 km. /tab. 25/.

60% kobiet uprawiających turystykę oddala się od domu na odległość 200 km, z tego prawie połowa przekracza 400 km.

x/ Dzierżanowska I.: Wypoczynek kolonijny dzieci. Inst.Tur.1984.
Rogalewska B.: Tendencje lokalizacyjne zakładowych ośrodków wczasowych w Polsce. Praca Geogr. nr 129, 1978 rok.

Oznacza to, że do rzadkości należy wypoczynek w granicach macierzystego województwa oraz w najbliższym jego sąsiedztwie. Przy tym okazuje się, że nie ma wyraźnych zależności uwarunkowanych np. miejscem zamieszkania. Jedynie można stwierdzić, że kobiety mieszkające na wsi nieco rzadziej niż inne wyjeżdżają na odległość ponad 400 km.

Tabela 25

Odległości przejazdów turystycznych

Wyjazdy trwające najdłużej	Kobiety pochodzące z:					
	wsi.	miast				
		do 20.000 mieszk.	20.001 - 50.000	50.001 - 100.000	100.001 - 500.000	500.001 i więcej mieszk.
do 50 km	9,5	5,8	8,8	15,1	5,7	6,8 ¹²
51 - 100	10,3	9,8	11,2	9,6	10,6	6,8
101 - 200	19,8	19,9	8,8	15,1	19,4	17,9
201 - 400	32,6	23,9	25,6	19,2	26,9	35,5
401 km	27,8	40,6	45,6	41,0	87,4	33,0
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

60% nie odgrywa znaczącej roli

Skrajnie odmiennie przedstawia się struktura wyjeżdżających poraz drugi i trzeci w ciągu tego samego roku. Są to przede wszystkim wyjazdy odbywane w stosunkowo bliskim zasięgu. Połowa kobiet porusza się wówczas w ramach izodystanty 100 km.

Zaledwie co dziesiąta wyjeżdża na odległość 400 km i większą.

Sytuację tę łatwo uzasadnić w kontekście wymiaru czasowego przeznaczanego na te wyjazdy jak i ich charakteru. Znacznie rzadziej, o czym szerzej napisano w innych rozdziałach wyjazd

drugi i następne przeznaczone są na typowy wypoczynek tzw. pobytowy. Natomiast najczęściej mają one charakter krajoznawczy, rodzinny, czyli odwiedziny najbliższych krewnych, przyjaciół, a także handlowy, czyli po zakupy do większego ośrodka miejskiego.

Tabela 26

Odległości przejazdów turystycznych

Wyjazdy odległość	najdłużej trwający	pozostałe
do 50 km	7,2	26,0
51 - 100	9,6	23,3
101 - 200	14,5	20,7
201 - 400	37,6	19,0
401 km	31,1	11,0
razem	100,0	100,0

8. Struktura przestrzenna wyjazdów turystycznych kobiet

W sposób charakterystyczny przedstawia się również rozkład przestrzenny wyjazdów. Wówczas, gdy jest to wyjazd najdłużej trwający kobiety udają się głównie nad morze, ewentualnie w strefę pojezierną. Najrzadziej wypoczywają na terenach wyżynnych. Inaczej obraz ten kształtuje się w przypadku kolejnych wyjazdów. Dominują wówczas tereny nizinne. Częściej niż co trzecia kobieta deklarowała jako miejsce penetracji turystycznych właśnie te tereny. Natomiast udział okolic nadmorskich okazał się być w tym przypadku trzykrotnie mniejszy niż podczas wyjazdów najdłużej trwających.

Tabela 27

Tereny wypoczynku kobiet

Wyjazd teren	najdłużej trwający	pozostałe
nadmorskie	33,5	10,0
nizinne	16,7	37,8
pojezierne	22,8	20,5
wyżynne	8,0	10,8
podgórskie, górskie	19,0	20,9
r a z e m	100,0	100,0

Tak więc w skali całego roku co trzecia kobieta wyjeżdżająca uprawiała turystykę na terenach nadmorskich, co piąta w obszarze górskim i nizinnym, co siódma na terenach pojeziernych, a co 10 na wyżynnych.

Tabela 28

Tereny wypoczynku w zależności od miejsca zamieszkania wyjeżdżających

Tereny	Mieszkańki					
	wsie	miast o wielkości				
		20.000	20.001- -50.000	50.001- -100.000	100.001 -500.000	ponad 500.000
nadmorskie	30,7	20,6	30,3	33,6	30,1	33,7
nizinne	20,8	29,1	21,2	25,4	15,5	10,1
pojezierne	19,8	18,5	27,3	20,3	18,8	20,6
wyżynne	19,9	11,8	6,0	5,3	12,3	9,9
pojezierne, górskie	18,8	20,0	15,2	15,4	21,3	25,7
r a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Analogicznie jak w przypadku uwarunkowania "odległości" nie istnieją istotne korelacje między tendencjami w doborze miejsca wypoczynku w zależności od miejsca zamieszkania. Jedynie można

mówić o jednej wyraźnie kształtującej się tendencji. Im miasto jest większe tym częściej kobiety wyjeżdżają z niego nad morze i następnie do miejscowości podgórskich i górskich. W sumie są to zależności przede wszystkim uwarunkowane ogólnie większą aktywnością turystyczną tych kobiet.

Dalsza analiza struktury miejsc wypoczynku w zależności od innych czynników wykazała, że wiek odgrywa tu bezpośrednią rolę. Kobiety najmłodsze wybierają częściej niż inne wypoczynek na terenach podgórskich i górskich a następnie pojeziernych. Na terenach nadmorskich i nizinnych najchętniej wypoczywają kobiety 30-39 letnie. Wraz z wiekiem maleje przede wszystkim zainteresowanie wypoczynkiem na terenach pojeziernych.

Tabela 29

**Tereny wypoczynkowe w zależności od wieku
wyjeżdżających**

Tereny	W i e k				
	do 25	26-30	31-40	41-50	51-60
nadmorskie	20,2	³ 25,5	¹ 33,5	² 28,9	21,5
nizinne	16,1	12,9	19,8	20,7	29,1
pojezierne	¹ 32,0	30,0	17,8	17,5	12,5
wyżynne	5,7	7,5	9,9	20,8	21,9
podgórskie, górskie	¹ 26,0	24,1	19,0	12,1	15,0
r a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tereny wyżynne jako miejsce wyjazdów turystycznych wybierają głównie kobiety najstarsze.

Struktura doboru miejsc wypoczynku w zależności od wykształcenia jest przede wszystkim odzwierciedleniem aktywności turystycznej. Niemniej i w tym wypadku zarysowują się pewne trendy.

Górami i ich okolicą wzrasta zainteresowanie wśród kobiet z wykształceniem przynajmniej średnim. Znaczenie natomiast terenów pojeziernych dla wszystkich grup jest podobne. Obszar nadmorski to również miejsce wypoczynku kobiet lepiej wykształconych.

Tabela 30

Tereny wypoczynku w zależności od wykształcenia
wyjeżdżających

Tereny	podsta- wowe	zasad- nicze	niep. średnie	średnie	niep. wyższe	wyższe
nadmorskie	15,2	17,8	20,1	27,8	29,0	32,1
nizinne	25,0	22,5	24,0	21,5	18,1	16,3
pojezierne	18,5	19,0	20,1	19,8	21,2	20,0
wyżynne	25,9	25,5	16,0	5,1	5,6	2,8
podgórskie, górskie	15,4	15,2	17,8	25,8	26,1	28,8
o g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Struktura według przynależności do grup społeczno-zawodowych została pominięta, gdyż nie wnosi ona nic interesującego. Wyróżniają się jedynie pracownice z wyższym i średnim wykształceniem, które częściej niż inne jeżdżą nad morze i w góry. Przypuszczać można, że zależność ta jednak występuje głównie z uwagi na posiadane przez te kobiety wykształcenie.

14,6% wyjazdów, w których uczestniczyły kobiety, to wyjazdy za granicę kraju. Przede wszystkim udano się do krajów socjalistycznych położonych w Europie oraz kapitalistycznych również europejskich. Tylko kilka kobiet zwiedzało w tym czasie ZSRR, Afrykę, Amerykę Pn i Azję.

Europ. kraje socjalistyczne	54,7%
Europ. kraje kapitalistyczne	37,3%
Z S R R	1,6%
Afryka	1,6%
Ameryka Pn	1,6%
Azja	3,2%
razem	100,0%

Wypoczynek za granicą zdominowany został w 80% przez mieszkanki miast. Raz jeszcze potwierdzają się ogólne tendencje obserwowane od lat. Najciekawsza oferta turystyczna trafia przede wszystkim do mieszkańców ośrodków miejskich.

9. Czynniki determinujące dobór miejsca wypoczynku

Czym kierują się kobiety podejmując decyzje dotyczące wyboru miejsca penetracji turystycznej? Jak się okazuje zdecydowana większość kobiet wykazuje się podobnymi zainteresowaniami. Niestety nie ma materiałów porównawczych na ten temat z poprzednich lat, co mogłoby znacznie wzbogacić wnioski.

Z danych prezentowanych w tabeli 31 wynika, że istnieją wyraźne różnice między rodzajem przyczyn w przypadku wyjazdów pierwszych i kolejnych.

Znacznie częściej wyjazd pierwszy przeznaczony jest na typowy wypoczynek o charakterze pobytowym. Dlatego tak istotne są dla wyjeżdżających walory klimatyczne. Stąd m.in. wynika duża popularność wyjazdów nad morze, gdyż prawie dla co czwartej kobiety jest to czynnik decydujący.

Tabela 31

Przyczyny wyboru miejscowości będących celem
wyjazdów turystycznych

Wyszczególnienie	Wyjazd	
	pierwszy	kolejny
atrakcyjna pod względem turystycznym miejscowość	10,1	9,4
piękna i spokojna wieś letniskowa	17,5	7,2
uksztaltowanie terenu pozwalające uprawiać turystykę kwalifikowaną	8,0	5,2
dostęp do zbiorników wodnych	16,1	8,4
walory klimatyczne, źródła mineralne	20,0	11,0
rozległe i bogate w runo lasy	5,0	16,6
chęć odwiedzenia rodziny, znajomych	7,0	20,8
dodatkowy zarobek lub nieodpłatna pomoc w pracach polowych w zamian za gościnę	10,0	12,2
pragnienie zobaczenia innego kraju	5,5	7,2
łatwy dojazd, niewielka odległość	0,8	2,2
r a z e m	100,0	100,0

W następnej kolejności kobiety pragną wypoczywać z dala od większych skupisk miejskich na tzw. łonie natury. Są to wyjazdy spełniające oprócz walorów przyrodniczych i inne, tak obecnie istotne. Są poprostu relatywnie tanie.

Okazuje się, że dla wielu kobiet bardzo ważny jest dostęp do zbiorników wodnych, pomimo, że nieliczne spośród wyjeżdżających uprawiają sporty wodne.

Dla udających się w góry istotne jest również ukształtowanie terenu, pomimo, że do rzadkości wśród kobiet należy uprawianie turystyki kwalifikowanej.

Dłoczyja o miejscu wypoczynku co 10 kobiety uwarunkowana jest również względami finansowymi. Wyjeżdżają więc do rodziny na wieś by pomóc w gospodarstwie w zamian za gościnę, jako opiekunki do dzieci na koloniach i obozach lub za granicą by tam przy okazji zarobić.

W przypadku wyjazdów kolejnych maleje przede wszystkim znaczenie tych walorów środowiska, które umożliwiają wypoczynek pobytowy jak i uprawianie turystyki kwalifikowanej. Maleje w związku z tym ranga walorów klimatycznych i miejsce gwarantujących spokojny wypoczynek.

Głównym celem wyjazdów kolejnych są odwiedziny rodziny i znajomych oraz wycieczki do lasu.

Na podobnym poziomie zainteresowania zarówno w przypadku wyjazdów pierwszych jak i kolejnych kształtują się wyjazdy związane z korzyściami finansowymi.

Stosunkowo niewielkie znaczenie odgrywa pragnienie zobaczenia innego kraju. Odsetek kobiet wyrażających tę deklarację wynosi nieco mniej niż wyjeżdżających za granicę kraju, co jeszcze może potwierdzać fakt wzrostu w ostatnich latach znaczenia wyjazdów paraturystycznych.

Z zebranego materiału wynika, że najrzadziej o kierunku wyjazdu decyduje łatwy dojazd i nieduża odległość.

10. Sposób spędzania urlopu lub wakacji

Wyjazdy turystyczne kobiet mają głównie charakter rodzinny. Tak dzieje się od lat. Niniejsze badania, traktujące ten problem nieco rzadziej niż dotychczasowe, stanowią również tego potwierdzenie.

Kobiety wyjeżdżają przede wszystkim w towarzystwie swoich małżonków. Jak się okazuje to z nimi najczęściej realizowane są plany wakacyjno-urlopowe, a zwłaszcza wówczas, gdy jest to wyjazd najdłużej trwający /40,8%.

Tabela 32

Osoby towarzyszące w wyjazdach turystycznych

O s o b y	razem	Wyjazd		
		1	2	3
mąż	38,0 1	40,8	39,8	35,8
rodzice	4,1	4,5	4,5	3,4
własne dziecko/dzieci	17,7 2	18,8	13,7	10,0
wnuk / wnuki	1,5	1,6	1,4	2,3
rodzeństwo	2,4	2,1	2,8	3,4
inni członkowie rodziny	3,3	1,0	2,0	6,7
sympatia	7,6	6,0	6,1	8,6
znajomi, przyjaciele	15,3 3	16,0	16,5	17,9
osoby obce poznane podczas wyjazdu	1,0	1,6	2,9	0,2
wyjazd samotny	9,1	7,6	10,3	9,7
r a z e m	100,0	100,0	100,0	100,0

Podczas kolejnych, małżonkowie tylko nieco rzadziej wspólnie wyjeżdżają. Można powiedzieć, że mężatki z zasady udają się na wypoczynek wraz z mężami.

Z kolei dzieci ponad dwukrotnie rzadziej towarzyszą kobietom w wyjazdach. Podobnie jak w przypadku współmałżonków towarzyszą głównie podczas wyjazdów najdłużej trwających. Co piąta kobieta udaje się wówczas na wypoczynek wraz z dzieckiem. Przy czym kobiety wyjeżdżają głównie z dziećmi małymi wymagającymi inten-

sywnej opieki. Stąd nie wszystkie kobiety mające dzieci, ale już starsze, wyjeżdżają z nimi. Tak więc procentowy udział kobiet wyjeżdżających z dziećmi jest niższy niż kobiet mających dzieci.^{x/} Jak się okazuje dzieci towarzyszą matkom znacznie rzadziej podczas kolejnych wyjazdów /13,7% - 10,0%/.

Stosunkowo często kobiety wypoczywają wraz ze znajomymi i przyjaciółmi /15,3%/. Dwukrotnie rzadziej towarzyszą im sympatie, narzeczeni.

W następnej kolejności kobiety korzystają z urlopu-wakacji wraz z rodzicami, rodzeństwem, wnukami i innymi członkami rodziny. Zwłaszcza inni członkowie rodziny stosunkowo często uczestniczą we wspólnych wyjazdach trzecich i kolejnych.

W sumie blisko 70% kobiet uczestniczących w wyjazdach turystycznych czyni to w towarzystwie bliższej lub dalszej rodziny.

W efekcie opisanej powyżej sytuacji od 7,6% do 9,7% kobiet wyjeżdża samotnie w celach turystyczno-wypoczynkowych. Konsekwencją tego jest sposób spędzenia czasu podczas wyjazdu. Ponadto wiele kobiet pomimo, że wyjechało z domu wraz z najbliższymi czas spędza w oderwaniu od nich, a więc również samotnie. Jak dalsze materiały wykażą nie zawsze jest to sytuacja akceptowana przez same kobiety. Od 12,0% do 19,0% kobiet uważa, że czas spędza samotnie.

Tabela 33

Sposób spędzania czasu wolnego podczas wyjazdu

Sposób	W y j a z d		
	1	2	3
samotnie	12,0	17,4	19,0
w towarzystwie	87,9	82,6	86,0
r a z e m	100,0	100,0	100,0

x/ 24% kobiet wyjeżdżających ma dzieci w wieku do 24 lat.

Trudno odnieść się do sposobu spędzania urlopu-wakacji bez opinii samych bezpośrednio zainteresowanych kobiet. Okazuje się, że 63,0% ogółu odpowiadających uznało sytuację za właściwą, to znaczy, że nie miały większych zastrzeżeń co do sposobu spędzania czasu wolnego podczas urlopu-wakacji /tab. 34/.

Jednak 7,4% kobiet wolałaby aby czas pobytu był bardziej wypełniony kontaktami towarzyskimi. Były to głównie te kobiety w odczuciu których, czas spędzały samotnie. Nie zawsze więc wymuszona samotność była akceptowana.

Znacznie szerszy problem dotyczył kobiet wyrażających wręcz przeciwnie odczucia /29,1%/. Dla nich potrzebna byłaby większa lub znacznie większa izolacja. Pragnęły one spokoju dla siebie, odseparowania od codziennych, typowych kontaktów z najbliższymi.

Tak więc ten popularny sposób spędzania czasu nie zawsze jest akceptowany. Często jest to po prostu jedyna możliwość zapewnienia wyjazdu dzieciom bez względu na potrzeby samej kobiety.

Tabela 34

Ocena sposobu spędzania czasu pod względem
towarzyskim

Ocena sposobu	wyjazd
- wolałaby cały czas spędzać w towarzystwie	3,3
- wolałaby tylko część czasu spędzać w towarzystwie	4,1
- sytuacja była właściwa	63,0
- przydałoby się trochę więcej izolacji od towarzystwa	18,9
- przydałoby się znacznie więcej izolacji od towarzystwa	10,2
r a z e m	100,0

Interesującym uzupełnieniem jest analiza zajęć wykonywanych przez kobiety podczas wyjazdów turystycznych. Otóż większość kobiet obarczona jest swoimi codziennymi obowiązkami dbania o rodzinę. Co trzecia z nich przygotowuje wszystkie posiłki. Czyni to oczywiście w nieco innych warunkach niż zazwyczaj w domu, bo bardziej prymitywnych. Co 3-4 kobieta przygotowuje tylko niektóre posiłki. Znaczenie obu sposobów organizowania wyżywienia wzrasta podczas kolejnych wyjazdów. Analogiczny trend notowany jest w przypadku gościny u rodziny lub znajomych. Zwłaszcza ostatni z wymienionych sposobów zyskuje na popularności.

Co trzeciej kobiecie podczas wyjazdu najdłuższego zapewniona jest możliwość korzystania z usług stołówek, restauracji, barów /35,3%. Z tego sposobu organizowania wyżywienia mogła skorzystać podczas kolejnych wyjazdów tylko co 10 z odpowiadających.

Tabela 35

Sposoby organizowania wyżywienia podczas wyjazdów

Organizacja	W y j a z d		
	1	2	3
- przygotowywanie wszystkich posiłków całkowicie we własnym zakresie	30,8	34,8	34,9
- przygotowywanie tylko niektórych posiłków	23,5	38,1	29,8
- zbiorowe wyżywienie	35,3	11,0	10,6
- gościna u znajomych, rodziny	10,4	26,1	24,7
R a z e m	100,0	100,0	100,0

Tak więc większość kobiet nie ma w zasadzie okazji podczas kolejnych wyjazdów aby odpocząć od swoich codziennych obowiązków.

W związku z tym niewiele czasu pozostaje im na inne zajęcia, a zwłaszcza na te, które poprawiają kondycję psycho-fizyczną kobiet.

Sport jak i czynna rekreacja to zajęcia w których kobiety sporadycznie uczestniczą. Przyczyn tego jest wiele a przede wszystkim brak odpowiednich umiejętności jak i mała sprawność fizyczna uczestniczek wyjazdów. O braku umiejętności wcześniej już pisano.

Jak się okazuje efektywność ruchowa kobiet ograniczona jest do wędrówek po najbliższych okolicach i to niezbyt długich. Prawie wszystkie kobiety właśnie w ten sposób spędzają czas wolny. Przy czym połowa kobiet zajęciem tym poświęca się rzadziej niż codziennie. Znacznie mniej popularne są wędrówki całonocne. Co 20 wyjeżdżająca uczestniczy w nich codziennie, co 5 co 2-4 dzień i co trzecia rzadziej.

Spośród innych zajęć, w których uczestniczą kobiety, wymienić można jeszcze siatkówkę, kometkę, pływanie. W zajęciach tych brało udział przynajmniej kilkanaście procent kobiet wyjeżdżających. W pozostałych licznych zajęciach uczestniczyło zaledwie po kilka - kilkanaście kobiet.

Dane te są jednoznacznym świadectwem jak w nieciekawym i mało korzystnym dla zdrowia sposobie kobiety spędzają urlopy i wakacje.

Tabela 36

**Uczestnictwo w zajęciach krajoznawczo-turystycznych i sportowo-
-rekreacyjnych**

Z a j ę c i a	Częstotliwość uprawiania				
	codzien- nie	co 2-4 dzień	rza- dziej	wcale	razem
1. Siatkowska	5,1	10,2	19,5	65,2	100,0
2. kometka	2,1	7,0	9,4	81,5	100,0
3. pływanie	5,9	5,5	5,2	83,4	100,0
4. żeglowanie	1,1	0,7	1,8	96,4	100,0
5. pływanie kajakiem, łódką, rowerem wodnym	0,8	3,0	5,3	90,3	100,0
6. jazda na rowerze, wycieczki rowerowe	1,4	1,9	2,9	93,8	100,0
7. gimnastyka poranna, ćwiczenia na ścieżce zdrowia	0,8	1,1	1,5	96,6	100,0
8. marszobieg, biegi	0,5	0,8	1,5	97,2	100,0
9. narciarstwo zjazdowe lub wodne	3,5	5,2	0,5	90,8	100,0
10. łyżwiarstwo	0,1	0,1	0,5	99,3	100,0
11. saneczkarstwo	1,1	2,2	1,1	95,3	100,0
12. gimnastyka w pomieszczeniach zamkniętych	0,2	0,5	0,6	92,7	100,0
13. wspinaczka wysokogórska	0,3	0,2	0,5	99,0	100,0
14. wędrówki piesze po okolicy 1-3 godzinne	52,2	32,3	11,3	4,2	100,0
15. dłuższe wędrówki piesze po okolicy	5,5	19,1	11,3	37,1	100,0
16. wycieczki autokarowe	3,1	2,5	1,3	93,1	100,0
17. nartobieg	0,1	0,1	0,2	99,6	100,0

IV. Turystyka w świadomości kobiet

1. Postawy kobiet wobec turystyki jako zjawiska społeczno-gospodarczego

Niniejszy rozdział powstał z myślą o stworzeniu nowej wizji polskiej turystyki, której struktura uczestnictwa, zasięg przestrzenny i organizacja bardziej zadowalałaby kobiety niż dotychczas. Konstrukcja logiczna opracowana została według następującego schematu:

1. jakie są pozytywne funkcje turystyki ? /oczywiście w odczuciu kobiet /
2. komu ma służyć turystyka ?
3. jakie są propozycje w zakresie zmian organizacyjnych ?
4. jakie negatywne konsekwencje wynikają z rozwoju w Polsce turystyki ?

W odczuciu kobiet turystyka jest tą formą aktywności, dzięki której przede wszystkim poznać można własny kraj jak i innych narodów. Uprawiając turystykę dotrzeć można do interesujących zakątków kraju. Tego zdania było aż 94,9% odpowiadających - przy czym 73,9% spośród ogółu kobiet uznało tę opinię za absolutnie słuszną.

Z badań wynikało, że właśnie funkcji poznawczo-krajoznawczej przyznawano największą rolę spośród tych wszystkich, które kojarzone są z turystyką.

Znaczna część kobiet dostrzega i inne walory uprawiania turystyki. Uważano np., że wyjazdy turystyczne stanowić mogą ciekawą formę rodzinnego spędzania czasu, że podczas wyjazdów unormowaniu ulega szereg problemów natury wychowawczej, że łagodnieją różnego typu napięcia między członkami rodziny narosłe w ciągu

roku. Wspólne spędzanie czasu w warunkach odmiennych niż codzienne wzbogaca, ich zdaniem, życie rodzinne. Takie poglądy reprezentowane były przez 83,3% odpowiadających, przy czym odpowiedzi absolutnie pewne stanowiły 45,2% ogółu.

72,1% kobiet uważa, że uczestnictwo w wyjazdach turystycznych pobudza inwencję i refleksję, a także pomysłowość w sposobie spędzania czasu. Przeżycia związane z turystyką zabierają cech niekonwencjonalnych w stosunku do treści życia codziennego w miejscu stałego zamieszkania.

Turystyka służyć może do zrealizowania własnych planów życiowych, poświęcenia się różnym zainteresowaniom a przede wszystkim umożliwia spędzanie czasu wolnego zgodnie z własnym wyborem /78,0%/.

Przypisywanie tym cechom turystyki tak istotnych wartości uzasadnia w pełni poglądy kobiet na temat turystyki indywidualnie organizowanej. Aż 68,4% kobiet woli uczestniczyć w turystyce indywidualnej niż zbiorowej, zorganizowanej. Ich zdaniem stwarza ona większe szanse zaspokojenia własnych potrzeb turystyczno-wypoczynkowych.

Znacznie rzadziej uznawana jest funkcja zdrowotna turystyki - 52,6%; w tym tylko 33,6% kobiet było absolutnie pewnych co do spełniania przez turystykę tej funkcji.

Po przedstawieniu opinii na temat tego czemu służyć może turystyka kilka uwag na temat komu może przede wszystkim służyć.

Zdaniem 82,1% kobiet turystykę powinni uprawiać wszyscy bez względu na wiek, płeć i miejsce zamieszkania. Tak więc nie wszystkie kobiety optują za rozwojem i uczestnictwem bezpośrednim w turystyce. Część spośród nich - 21,4% - uważała, że wypocząć można jedynie we własnym domu. Wśród głównie tych kobiet

i części popierających wyjazdy dominowało stanowisko zgodnie z którym turystyka jest jedynie atrakcyjną formą rozrywki; taką jak np. pójście do kina.

W świetle wszystkich powyższych opinii interesujące okazały się być wypowiedzi na temat systemu organizacyjnego turystyki w kraju. Okazuje się, że część kobiet popiera zjawisko komercjalizacji w tej sferze działalności gospodarczej. Stanowią one 39,3% ogółu badanych. One to również opowiedziały się za ograniczeniem dotacji pieniężnych jedynie do sfery socjalnej. Pomoc ukierunkowana powinna być, ich zdaniem, jedynie do osób najgorzej sytuowanych. Co czwarta kobieta nie umiała się wypowiedzieć na ten temat. Oznacza to, że dla pozostałych około 40% turystyka powinna być w większym stopniu niż dotychczas objęta dotacjami, co w efekcie umożliwiłoby szersze korzystanie z oferty turystycznej.

Warte uwagi jest stanowisko kobiet na temat dalszych ułatwień w organizacji zagranicznych wyjazdów turystycznych. 88,4% kobiet uznało potrzebę korzystania z wyjazdów zagranicznych, uważając, że stwarzają one przede wszystkim szansę poznania świata, organizacji życia innych narodów.

Część pytań dotyczyła negatywnych konsekwencji związanych z rozwojem turystyki. Zaledwie 9,5% ogółu pytanych kobiet uważało, że uczestnictwo w turystyce przyczynia się do rozpowszechnienia patologicznych wzorów zachowań, powoduje rozluźnienie norm moralnych, przyczynia się do szerzenia narkomanii i innego rodzaju przestępstw.

Więcej, bo 20% kobiet reprezentowało stanowisko, zgodnie z którym, masowy rozwój turystyki przyczynia się do rozwoju wandalizmu i zaniku troski o naturalne środowisko, powodując

w konsekwencji zubożenie zasobów przyrodniczych kraju.

Również co 5 kobieta /21,9%/ była zdania, że turystyka przyczynia się do zaniku odrębności kulturowej miejscowości, m.in. przez dostarczanie przez turystów negatywnych wzorów do naśladowania. Turysty w opinii 34,7% kobiet są przyczyną dezorganizacji życia codziennego mieszkańców. Z ich powodu powstają trudności m.in. w zaopatrzeniu ludności w podstawowe artykuły.

Część kobiet dostrzegająca w turystyce mało korzystne dla otoczenia zjawiska, uważała, że w związku z tym powinno się ograniczać rozprzestrzenianie niekontrolowanego ruchu turystycznego na obszarze kraju. Traktując turystykę jako zjawisko nie zawsze korzystne postulowano skoncentrowanie jej na wytypowanych terenach - 24,1% kobiet.

Z przytoczonych powyżej informacji wynika, że 3 kobiety spośród 4 pozytywnie wypowiadają się o turystyce jako zjawisku społecznym dostrzegając jej walory i potrzebę dalszego upowszechniania. Są to materiały o tyle interesujące, że na ich podstawie można określić liczbę potencjalnych uczestniczek ruchu turystycznego. Wynosi ona około 70-75% badanej populacji.

Na dodatkową uwagę zasługuje fakt, że nie wszystkie poruszane problemy w pytaniach były równie bliskie kobietom. Najwięcej wątpliwości wzbudziły pytania dotyczące negatywnych cech turystyki. W przypadku 10 pytań co 3-4 kobieta miała kłopoty z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi. Trudność ta dotyczyła zwłaszcza takich opinii jak: turystyka przyczynia się do zaniku odrębności kulturowej miejscowości odwiedzanych przez turystów oraz dezorganizuje życie codzienne mieszkańców. Najmniejsze wątpliwości zrodziły pytania dotyczące pełnionych przez turystykę funkcji.

Na specyfikę wypowiedzi największy wpływ miała cecha jaką jest wykształcenie. Aż w 9 przypadkach różnice w odpowiedziach przekroczyły 10%. Im kobieta miała wyższe wykształcenie tym pozytywniej wypowiadała się na temat turystyki i potrzeby w niej uczestniczenia. Z kolei największe różnice w prezentowanych opiniach odnotowane zostały w dwóch przypadkach: najlepiej wypocząć można we własnym domu oraz uprawiając turystykę można poznać własny kraj jak i innych narodów.

Drugą cechą co do ważności różnicującą wypowiedzi był wiek. I w tym przypadku najczęściej zróżnicowanych odpowiedzi uzyskano na temat opinii: najlepiej wypocząć można we własnym domu.

Miejsce zamieszkania to trzecia z kolei cecha mająca wpływ na zakres zróżnicowania wypowiedzi.

Aktywność turystyczna przede wszystkim ma wpływ na rodzaj wypowiedzi w zakresie dwóch opinii: osoby uprawiające turystykę są zdrowsze fizycznie i psychicznie oraz najlepiej wypocząć można we własnym domu.

Powyższe opinie świadczą o wysokiej randze jaką nadawana jest turystyce przez kobiecą społeczność. Jedynie niektóre kobiety biorące udział w badaniu ustosunkowały się negatywnie. Były to głównie mieszkanki wsi i kobiety w starszym wieku, których kontakt z turystyką jest niewielki. Mieszkanki wsi wcale nie uważały by wskazane było upowszechnianie uczestnictwa w ruchu turystycznym. Znacznie rzadziej dostrzegały one pozytywne strony uprawiania turystyki. Turystyka jest dla nich przede wszystkim jeszcze jedną formą rozrywki.

Opinie kobiet na temat turystyki

Opinie kobiet na temat turystyki	Ogółem opinie Suma = 100 %					Procentowy udział opinii pozytywnych w zależności od:														wieku			
	absolutnie niesłuszna	raczej niesłuszna	trudno przejąć	raczej słuszna	absolutnie słuszna	miejsca zamieszkania				wykształcenia				charakteru miejscowości			aktywności turystycznej			wiek do 30 lat	31 - 50	starsze kobiety	różnice 20 - 21 - 22
						wieś	miasto średnie	miasto duże	różnica 6 - 7 - 8	wykształcenio wyższe	wykształcenio średnie	pozostałe	różnica 10 - 11 - 12	miejscowość turystyczna	pozostałe	różnica 14 - 16	kobiety upra- wiająco turyst.	kobiety nie uprawiające turystyki	różnica 17 - 18				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
1. Osoby uprawiające turystykę są zdrow- sze fizycznie i psy- chicznie	11,3	10,3	25,8	19,0	33,6	50,6	49,9	56,9	-	59,1	54,4	48,6	10,5	56,7	52,2	-	60,8	41,8	19,0	55,6	52,6	47,6	?
2. Wszyscy powinni uprawiać turystykę	1,8	6,3	9,9	26,6	55,5	85,3	80,9	80,0	-	84,8	84,4	78,7	-	90,4	81,2	-	87,4	80,7	-	84,7	79,0	77,8	?
3. Najlepiej wypocząć można jedynie we własnym domu	26,0	26,8	25,8	13,3	8,1	26,8	21,2	15,2	11,6	9,4	15,9	31,3	21,9	17,3	21,8	-	9,3	24,7	15,4	13,1	21,4	34,4	21,3
4. Turystyka wyzwala inwencję, pomysło- wość, pobudza do refleksji	2,5	4,8	20,6	38,7	33,4	72,1	70,1	75,1	-	80,3	77,6	73,3	-	81,6	71,1	10,5	73,4	68,9	-	74,6	71,5	70,1	-
5. Turystyka przyczynia się do rozpowszech- niania przestępstw, rozluźnienia norm moralnych	47,0	24,3	19,2	5,7	3,8	14,1	9,8	3,6	10,5	4,4	5,4	15,7	11,3	6,7	9,8	-	4,4	10,9	-	4,9	9,5	17,4	12,5
6. Wspólne wyjazdy wzbo- gacić mogą życie ro- dzinne	2,3	3,1	11,3	38,1	45,2	79,6	83,4	87,7	-	90,6	87,7	74,3	16,3	86,5	83,0	-	90,3	81,4	-	87,7	82,1	78,1	?
7. Turystyka powoduje zubożenie zasobów przyrodniczych kraju. Powoduje zanik tro- ski o środowisko. Wy- zwala objawy wandali- zmu u turystów	28,0	25,7	26,3	13,5	6,5	18,2	22,7	17,9	-	13,7	17,7	24,5	10,8	25,0	19,4	-	17,4	20,7	-	16,6	20,5	24,6	?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
8. Uprawiając turystykę poznać można własny kraj, jak i innych narodów	1,6	0,5	3,1	21,0	73,9	95,6	93,2	96,5	-	96,4	84,0	75,2	21,2	100,0	94,2	-	93,9	95,1	-	83,2	95,9	95,2	12,
9. Masowy ruch turystyczny powoduje dezorganizację życia codziennego mieszkańców miejscowości turystycznych	13,5	21,4	30,3	22,7	12,0	33,4	35,6	35,1	-	29,7	33,5	37,8	-	46,2	33,5	12,7	34,9	34,7	-	28,5	38,8	35,4	-
10. Turystyka daje możliwości zrealizowania własnych zamierzeń, poświęcenia się zainteresowaniom, spędzenia czasu wolnego zgodnie z własnym wyborem	1,3	3,9	16,8	44,9	33,1	74,7	78,4	81,4	-	80,5	83,5	71,1	-	76,9	78,1	-	85,6	75,9	-	83,8	75,4	74,7	10,5
11. Masowy ruch turystyczny przyczynia się do zaniku odrębności kulturowej miejscowości	19,6	23,2	35,3	15,4	6,5	25,6	19,6	21,1	-	22,4	21,	22,4	-	11,6	23,0	11,4	18,8	22,7	-	19,8	21,5	26,2	?
12. Turystykę należy rozwijać na zasadach komercyjnych. Jedynie najsłabsze grupy społeczne powinny mieć prawo do korzystania z turystyki socjalnej	14,4	18,8	27,5	20,5	18,8	41,8	35,8	41,6	-	38,7	37,8	41,0	-	31,7	40,0	-	42,3	48,4	-	38,6	37,4	44,9	?
13. Wyjazdy turystyczne są jedynie atrakcyjną formą rozrywki	15,5	28,9	27,4	17,2	11,0	34,6	28,4	20,4	14,2	19,7	27,0	32,2	12,5	34,9	27,5	-	29,1	28,0	-	25,7	27,7	33,7	-
14. Turysty dostarczają negatywnych wzorów do naśladowania	24,3	30,3	29,8	11,9	3,7	21,0	13,7	12,0	-	9,5	13,8	19,5	10,0	17,5	15,4	-	16,1	15,4	-	11,6	14,5	23,4	11,8
15. Ruch turystyczny należy ograniczyć do wytypowanych terenów	31,9	20,7	23,3	12,8	11,3	26,1	34,2	21,5	-	16,0	23,4	27,3	11,3	17,3	24,9	-	22,9	24,5	-	21,5	22,6	32,3	10,8
16. Należy wprowadzić dalsze ułatwienia w rozwoju turystyki zagranicznej	1,1	1,4	7,1	24,2	66,2	88,8	89,6	93,3	-	94,9	93,7	85,2	-	90,4	90,3	-	94,3	89,2	-	93,2	90,0	86,4	?
17. Przede wszystkim należy zadbać o rozwój turystyki samodzielnie organizowanej	1,7	6,7	23,7	25,9	42,0	61,6	74,1	65,9	-	68,2	53,3	61,9	-	82,7	66,3	16,4	75,8	65,8	10,0	73,6	64,6	66,5	?

2. Opinie kobiet na temat różnych form aktywności turystycznej

Reperkusją braku zgodności w opiniach na temat sensu rozwoju i upowszechnienia turystyki jest zróżnicowana ocena różnego rodzaju wyjazdów bardziej lub mniej, według kobiet, spełniających warunki turystycznych. Charakterystyczne jest to, że żaden z wyjazdów nie zyskał pełnej aprobaty jako typowo turystyczny. Jest to efekt braku własnego zdania, wśród szeregu kobiet, na temat tego czym jest w ogóle turystyka.

Dla zdecydowanej większości odpowiadających warunkiem niezbędnym by można było wyjazd zaliczyć do turystycznych są: aktywna forma pobytu, uczestnictwo w formach wymagających posiadania odpowiednich kwalifikacji i umiejętności.

Z tego też względu najczęściej do wyjazdów turystycznych zaliczano wyjazd na wspinaczkę wysokogórską /80,2%/, wyjazd na narty /85,7%/, wyjazd na wczasy ze specjalnym programem sportowym /71,3%/, daleki wyjazd poza granice kraju w celach przede wszystkim krajoznawczych.

Wszelkiego typu formy pobytowego wypoczynku znacznie rzadziej kojarzono z turystyką, przy czym w tym wypadku istotną rolę odgrywała forma organizacyjna wyjazdu. O ile wyjazdy na wczasy, kolonie uznano jako turystyczne w 62,9% przypadków, to wyjazd parodniowy nad morze, indywidualnie organizowany tylko w 33,8% przypadków. Podobnie wyjazd za granicę w celach głównie krajoznawczych i przy okazji handlowych uznany został przez 62,7% kobiet za turystyczny, natomiast w celach głównie handlowych w 36% przypadków. Tak więc w odczuciu zdecydowanej większości kobiet wyjazdy, w których one same najczęściej uczestniczą, nie są turystyką; wyjazd na wieś, niedzielny wyjazd za miasto,

wyjazd do sanatorium. Interesujące jest w tym wszystkim i to, że tzw. handlowe wyjazdy częściej są uznawane za turystyczne niż np. niedzielny wyjazd do lasu.

Jednocześnie dla niejednej kobiety fakt opuszczenia miejsca zamieszkania wcale nie musi być warunkiem niezbędnym.

Z tego względu zarówno półkolonie, wczasy w mieście na działkach jak i niedzielna wycieczka do muzeum przez co 10 kobietę zakwalifikowane zostały do imprez turystycznych.

Generalizując spostrzeżenia stwierdzić można, że wypowiedzi są bardzo zróżnicowane. Na ich charakter wpływ mają przede wszystkim miejsce zamieszkania i wykształcenie. Aż w 9 przypadkach zanotowano przynajmniej 10% różnice w wypowiedziach. Najwięcej kontrowersji wzbudziły w zasadzie dwa pierwsze przykłady wyjazdów: kilkudniowy nad morze by tam całe dni spędzać na plaży oraz wyjazd autobusem na wycieczkę z zakładu pracy.

Znacznie mniejsze znaczenie dla charakteru wypowiedzi miały takie uwarunkowania jak wielkość miejscowości będącej miejscem stałego zamieszkania, wiek, aktywność turystyczna. Z materiału statystycznego wynika również, że młodsze kobiety częściej niż starsze uznają wspinaczkę wysokogórską za turystykę. Poza tym znacznie rzadziej młodsze kobiety niż pozostałe uważają, że wyjazd do sanatorium jest turystyką.

Pejoratywnym stosunkiem do tzw. turystyki handlowej wykazały się głównie mieszkanki dużych miast w przeciwieństwie do zamieszkujących na wsi. 43,2% kobiet ze wsi uważa, że wyjazd handlowy do Indii jest również turystyką. Jest to o 14,8% więcej niż w przypadku mieszkanek dużych miast.

Tabela 38

Opinie kobiet

Charakter wyjazdu	Ogółem opinie % Suma 100%					Opinie pozytywne miejsce zamieszkania %				Opinie pozytywne wyszkolać, kobiet %				Opinie pozy- tywne %			Opinie pozy- tywne %			Opinie pozytywne Kobiety			
	absolutnie nie jest to turyst.	raczej nie jest to turystyka	trudno powiedzieć	raczej jednak jest to tury- styka	oczywiście jest to tury- styka	wieś	miasto średnio	miasto dużo	różnica 6 - 7 - 8	wyższe	średnie	pozostałe	różnica 10 - 11 - 12	miasta turystyczne	pozostałe	różnica 14 - 15	kobiety upra- wiający tury- stykę	kobiety nie uprawiające turystyki	różnica 17 - 18	do 30 lat	31 - 50	51 i więcej	różnica
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
1. Wyjazd przynajmniej kil- kudniowy nad morze by tam całe dnie spędzać na plaży	24,2	28,7	13,4	17,2	16,6	47,8	31,7	23,5	24,3	25,4	25,7	45,3	19,9	40,7	33,0	-	22,7	36,8	14,1	26,5	34,2	45,0	18,
2. Wyjazd na wycieczkę autokarową z zakładu pracy np. na grzyby	19,8	26,6	18,5	20,9	14,2	52,1	29,4	23,5	28,6	21,0	28,1	47,1	26,1	44,3	34,1	10,2	24,4	38,0	13,6	29,1	35,5	44,5	15,
3. Wyjazd na wspinaczkę wy- sokogórską w Tatry	5,2	5,6	9,0	25,6	54,6	76,8	82,3	80,1	-	61,2	74,8	84,8	23,6	71,7	80,0	-	83,0	79,5	-	89,4	76,0	74,8	14,
4. Wyjazd do sanatorium	40,9	21,2	18,9	11,6	7,4	25,3	14,1	19,0	-	13,9	14,9	25,3	11,4	20,4	18,8	-	15,7	19,9	-	13,7	18,4	29,4	15,
5. Wyjazd na wczasy lub kolonie	7,3	11,1	18,7	30,9	32,0	71,2	59,8	57,9	13,3	57,3	61,3	66,3	-	76,0	61,4	14,6	56,4	67,7	11,3	58,3	64,9	65,9	-
6. Wyjazd na wczasy ze spe- cjalnym programem spor- towym	4,3	6,1	18,3	31,5	39,8	76,5	70,1	67,0	?	65,2	69,8	74,9	-	84,6	69,9	14,7	64,6	73,1	-	68,9	70,5	77,3	-
7. Wyjazd z dziećmi do miejscowości letniskowej	6,7	12,3	22,6	30,8	27,7	65,9	56,7	49,8	16,1	48,5	56,0	64,2	15,7	61,6	58,2	-	51,5	60,4	-	55,8	61,6	55,1	-
8. Wyjazd do rodziny mieszka- jącej na wsi	20,1	24,7	24,2	20,7	10,2	41,3	26,8	24,9	16,4	25,4	28,0	35,8	10,4	37,5	30,2	-	26,6	32,1	-	29,4	31,1	32,8	-
9. Wyjazd na wieś by wypocząć i pomóc przy żniwach	34,8	24,7	21,0	13,2	6,2	27,5	17,4	13,0	14,5	12,3	18,0	23,3	11,0	22,6	19,1	-	14,8	20,7	-	16,4	19,7	23,9	-
10. Wyjazd na delegację służ- bową do innego miasta w którym jeszcze się nie było	43,1	20,2	20,2	11,2	5,4	20,3	11,4	20,0	-	18,1	16,0	16,6	-	16,4	16,5	-	16,6	16,5	-	12,3	18,3	19,3	-

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
11. Udział w pielgrzymce	29,6	17,1	22,4	21,0	9,9	38,1	25,3	21,0	17,1	29,4	28,9	33,5	-	26,0	31,4	-	32,3	30,5	-	29,5	30,8	33,5	-
12. Wyjazd na zakupy do dużego miasta	64,4	16,5	11,4	5,4	2,3	12,7	5,0	6,0	-	7,2	6,1	9,6	-	3,9	8,1	-	5,7	8,3	-	6,3	8,5	8,2	-
13. Niedzielny wyjazd za miasto do lasu	9,0	18,0	26,3	32,7	14,0	51,3	44,5	44,6	-	39,1	47,0	48,6	-	60,6	45,1	25,5	39,8	48,6	-	47,0	36,1	47,6	-
14. Wczasy w mieście na terenie np. ogródków działkowych /bez wyjazdu/	43,8	28,5	17,1	7,2	3,4	15,3	9,1	7,4	-	2,1	8,5	15,7	13,6	8,7	10,8	-	6,5	11,7	-	8,3	9,0	18,4	10
15. Niedzielna wycieczka całą rodziną do muzeum /bez wyjazdu poza granice miasta/	24,3	19,8	24,5	21,6	9,8	33,2	29,3	32,5	-	34,8	33,1	28,5	-	32,7	31,3	-	38,4	29,6	-	32,1	31,2	30,6	-
16. Półkolonie dla dzieci w miejscu zamieszkania	42,6	24,9	19,8	8,5	4,2	19,8	9,1	9,8	10,0	2,9	11,7	16,8	13,9	10,7	12,9	-	12,7	12,7	-	12,3	12,8	13,0	-
17. Wyjazd na wycieczkę do Indii aby zobaczyć nieznaną dotąd ziemię i przy okazji poprowadzić	15,1	9,1	15,1	27,3	33,4	62,9	58,7	61,0	-	67,4	60,0	59,4	-	64,4	60,3	-	59,0	61,2	-	59,8	62,4	58,0	-
18. Wyjazd do Turcji w celach handlowych i ewentualnie coś zobaczyć	29,4	17,7	16,8	19,0	17,0	43,2	35,4	28,4	14,8	31,9	36,0	37,3	-	37,5	35,9	-	33,6	36,6	-	32,5	37,7	37,8	-
19. Wyjazd parodniowy na narty	2,7	3,0	8,6	29,1	56,6	87,8	86,2	82,5	-	81,6	86,0	86,7	-	92,3	85,0	-	84,8	86,0	-	88,6	83,6	86,0	-

Zaprezentowany w niniejszym rozdziale materiał wnosi dodatkowo istotne informacje dla osób badających uczestnictwo w ruchu turystycznym. Różnie pojmowany przez odpowiadających termin "turystyka" powodować może udzielenie mylnych odpowiedzi. W związku z tym zaleca się umieszczanie w ankiecie definicji turystyki; przynajmniej w jej najprostszej formie.

3. Motywy wyjazdów turystycznych

Ponieważ turystyka nie jest jak dotąd formą działalności, która zyskała popularność w szerszych kręgach społeczności kobiecej tym bardziej warto zastanowić się nad motywami jej uprawiania. Zwłaszcza interesujące mogą być te wyniki w kontekście oceny postaw kobiet wobec turystyki jako zjawiska społeczno-gospodarczego.

W kwestionariuszu badawczym zaproponowano 19 różnych przyczyn wyjazdów z trzema wariantami odpowiedzi: przyczyna nie ma żadnego znaczenia, przeciętne ewentualnie bardzo duże.

Z zebranego materiału wynika, że kobiety wyjeżdżają w pierwszej kolejności by zmienić klimat /82,7%/ i przy tym odpocząć na świeżym powietrzu oraz odprężyć się psychicznie. Oznacza to, że oczekiwania jak i potrzeby kobiet polskich są raczej ograniczone. Poza tym świadczą o tym, że wyjeżdżające są przede wszystkim zmęczone trudną codziennością i ich jedynym pragnieniem jest ucieczka w otoczenie gwarantujące spokój. Potwierdzają to również kolejne odpowiedzi kobiet, z których wynika, że większość wyjeżdża z potrzeby oderwania się od trosk życia codziennego /76,6%/, by spędzić czas wolny w otoczeniu przyrody /74,4%/ a także by spędzić go w beztroski sposób /62,6%/.

Niewiele rzadziej kobiety kierują się również potrzebą zwiedzania ciekawych miejsc o znaczeniu historycznym by obejrzeć np. zabytki /60,7%/.
C

Najrzadziej motywem penetracji turystycznych jest chęć zarobienia dodatkowych pieniędzy. Niemniej aż 5,9% kobiet wyjeżdża właśnie w tym celu. Z kolei 19,0% kobiet wyjeżdżających uczestniczy w pielgrzymce religijnej.

Dla 30-40% kobiet wyjazd wnosi i inne wartości. Wśród nich znajdują się głównie te kobiety, które wyjeżdżają by utrzymać sprawność fizyczną, by poświęcić więcej czasu wolnego rodzinie, poprawić stan zdrowia, przeżyć ciekawą i niecodzienną przygodę, podtrzymać kontakty towarzyskie i rodzinne.

Reasumując stwierdzić należy, że przyczyny wyjazdów pokrywają się w zasadzie z opiniami kobiet na temat tego czemu ma służyć turystyka. Dotyczy to jednak tylko głównych przyczyn wyjazdów. Częściej więc kobiety akceptują w wypowiedziach walory zdrowotne, rekreacyjne, poznawcze turystyki niż kierują się nimi podejmując decyzje o własnym wyjeździe. Turystryka jest więc widziana w znacznie szerszym kontekście w porównaniu do motywów dla jakich jest uprawiana.

Równocześnie większość wyjazdów w których uczestniczą kobiety nie są w ich odczuciu turystyką. Załedwie co 3-cia spośród wyjeżdżających zamierza uprawiać "prawdziwą" turystykę, tzn. wymagającą sprzętu turystycznego, pewnych umiejętności i wiedzy a także przemieszczania się w przestrzeni geograficznej. W praktyce, jak się okazuje, zamiary te są o wiele rzadziej realizowane.

Znaczenie poszczególnych przyczyn wyjazdów zmienia się w zależności od wielu determinant o charakterze społeczno-demograficznym.

Dla najmłodszych wiekiem wzrasta ranga takich przyczyn jak chęć spędzenia w beztroski sposób czasu wolnego i jednocześnie zgodnie z własnym wyborem, przeżycie ciekawej i niecodziennej przygody.

Kobiety nieco starsze częściej wyjeżdżając kierując się potrzebami rodziny, rzadziej własnymi.

Dla najszerszych przede wszystkim znaczenia nabiera potrzeba podtrzymania więzi rodzinnych i ze znajomymi oraz uczestnictwo w pielgrzymce.

Znacznie większe dysproporcje między rodzajami przyczyn uwarunkowane są wykształceniem uczestniczek. Kobiety z wyższym wykształceniem znacznie częściej niż z podstawowym wyjeżdżają z potrzeby utrzymania sprawności fizycznej, poświęcenia rodzinie czasu wolnego, zrealizowania własnych zainteresowań, z potrzeby zmiany klimatu, odprężenia psychicznego, po to by spędzić czas zgodnie z własnym wyborem i uczestniczyć w imprezach turystycznych, kulturalnych oraz zwiedzać ciekawe miejsca o znaczeniu historycznym. O wiele natomiast rzadziej wyjeżdżają by podtrzymać więzy rodzinne i ze znajomymi, nawiązać nowe znajomości, uczestniczyć w obrzędach religijnych. Złłaszcza ta ostatnia przyczyna ma dla nich niewielkie znaczenie. 7,3% kobiet z wyższym wykształceniem wyjeżdża właśnie z tego m.in. powodu. Tymczasem w przypadku kobiet z podstawowym wykształceniem wskaźnik ten wynosi aż 50,9%.

Posiadanie dzieci, wymagających z racji wieku bezpośredniej opieki, przede wszystkim oddziałuje na wzrost znaczenia przyczyny jaką jest zapewnienie czasu wolnego i opieki rodzinie /46,3%, 41,2%/.

Nie mniejszy wpływ na rodzaj przyczyn ma miejsce zamieszkania. Kobiety z dużych miast dwukrotnie częściej wyjeżdżają by utrzymać sprawność fizyczną niż kobiety ze wsi /19,1% - 47,4%/. Również większe znaczenie ma dla nich zmiana klimatu i odprężenie psychiczne. Wśród kobiet mieszkających na wsi rangi nabiera potrzeba uczestnictwa w obrzędach i wspólnej modlitwie /42,7%/. Ta przyczyna ma blisko 7-krotnie większe znaczenie niż wśród mieszkanek największych miast /6,1%/>.

Rozpatrując to samo zagadnienie w układzie przynależności społeczno-zawodowej okazuje się, że dla rolniczek, robotnic, emerytek i rencistek nie ma wyraźnie zarysowującej się przyczyny, za którą opowiedziałaby się zdecydowana większość kobiet uczestniczących w ruchu turystycznym. Skrajnie inaczej sytuacja kształtuje się w przypadku studentek i uczennic. Dla nich najważniejszymi przyczynami jest potrzeba zmiany klimatu /100%, 89,1%/, oderwania się od trosk życia codziennego, spędzenia czasu wolnego w otoczeniu przyrody i zgodnie z własnym wyborem. Zadziwiająco mało studentek i uczennic przywiązuje wagę do utrzymania odpowiedniej sprawności fizycznej /28,6%, 46,2%/. Rolniczki wyjeżdżają by podtrzymać więzi rodzinne i ze znajomymi a robotnice by zmienić klimat i oderwać się od trosk życia codziennego.

Pracownikom umysłowym zależy przede wszystkim na zmianie klimatu, podobnie jak emerytkom i rencistkom. Jednak za tą przyczyną opowiedziało się 91,2% pracowników umysłowych z wykształceniem wyższym, a tylko 65,7% rolniczek i 63,6% robotnic.

Z podsumowania wynika, że wiek przede wszystkim różnicuje takie przyczyny jak: szerokie możliwości poświęcenia się własnym zainteresowaniom, pragnienie spędzenia czasu zgodnie z własnym

wyborem, przeżycie ciekawej i niecodziennej przygody, uczestnictwo w obrzędach i wspólnej modlitwie.

W zależności od wykształcenia bardzo wzrasta lub maleje znaczenie przyczyn: szerokie możliwości poświęcania się własnym zainteresowaniom, uczestnictwo w obrzędach i wspólnej modlitwie.

Ta ostatnia przyczyna jest również w sposób istotny różnicowana przez miejsce zamieszkania.

Determinanta przynależność społeczno-zawodowa powoduje największe dysproporcje, zwłaszcza w przypadku: chęć utrzymania sprawności fizycznej, obowiązek zapewnienia rodzinie opieki, potrzeba zmiany klimatu, pragnienie spędzenia czasu wolnego zgodnie z własnym wyborem, zwiedzanie ciekawych miejsc o znaczeniu historycznym, spędzenie czasu wolnego w otoczeniu przyrody, potrzeba podtrzymania kontaktów ze znajomymi i rodziną, uczestnictwo w obrzędach i wspólnej modlitwie podczas pielgrzymki.

W przypadku wszystkich powyżej wymienionych przyczyn różnice sięgały przynajmniej 30% dla poszczególnych grup kobiet.

Z cytowanych danych raz jeszcze wynika, że kobiety postrzegają turystykę jako zjawisko społeczno-gospodarcze w znacznie szerszym kontekście niż wynikałoby to z ich bezpośredniego zainteresowania na rzecz uczestnictwa w turystyce. Przyczyn większej lub mniejszej bierności należy oczywiście doszukiwać się w niewielkim przygotowaniu kobiet do uprawiania turystyki, a zwłaszcza jej aktywnych form.

Notywy wyjazdów turystycznych

Motywy wyjazdów	M o t y w y o z n a c z e n i u															
	Wielkość	przeciętnym	dużym	d u ż y m												posiadająca - ce dzieci
				w i e k						w y k s z t a l c e n i e						
				do 25	26 - 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60	61 i więcej	podsta- wowe	zasadn. zawodowe	niepełne średnio	średnio	niepełne wyższe	wyższe	
część utrzymania sprawności fizycznej,	16,9	44,4	38,7	40,0	38,5	36,4	35,1	46,4	33,3	28,8	28,5	32,4	41,8	44,1	49,2	36,1
większe możliwości w czasie wyjazdu poświęcania rodzinie czasu wolnego,	27,5	37,8	34,8	19,0	33,0	46,0	39,9	33,1	6,7	27,3	30,0	35,3	42,3	21,7	42,0	46,3
obowiązek zapewnienia rodzinie opieki /na dzieciom/,	40,2	33,1	26,7	8,8	27,2	38,0	31,7	20,5	20,0	22,2	27,9	29,5	33,1	12,0	29,1	41,2
szersze możliwości poświęcenia się własnym zainteresowaniom,	20,2	47,2	32,5	49,4	44,8	28,7	17,5	27,2	13,3	19,0	18,7	18,2	30,8	50,3	50,0	28,1
potrzeba zmiany klimatu, odpoczynek na świeżym powietrzu, odprężenie psychiczne,	3,9	13,5	82,7	82,3	89,1	85,3	79,3	76,8	79,0	73,6	74,0	82,6	83,7	67,7	91,3	83,8
chęć spędzenia w beztroski sposób czasu wolnego,	11,1	26,3	62,6	86,8	71,1	64,5	53,0	53,0	66,9	61,6	62,6	53,3	60,6	72,1	66,0	60,6
potrzeba oderwania się od trosk życia codziennego,	4,0	29,4	76,6	74,8	82,5	77,3	67,8	70,4	73,3	77,5	73,9	71,4	78,4	82,0	81,9	76,7
pragnienie spędzenia czasu wolnego zgodnie z własnym wyborem,	7,2	28,8	64,1	84,0	73,1	63,7	46,3	55,6	46,6	51,3	46,9	48,6	65,6	77,9	75,4	60,5
poprawa stanu zdrowotnego	22,1	40,0	37,9	41,7	38,8	37,8	31,7	39,4	40,0	41,9	37,4	82,3	36,4	42,2	37,7	37,7
poznanie kultury i tradycji ludowej regionów,	16,3	54,1	29,6	27,6	33,8	30,5	26,2	28,9	40,0	22,2	18,7	24,8	31,1	35,5	38,4	29,1
uczestnictwo w imprezach turystycznych i kulturalnych,	19,1	54,1	26,8	30,4	37,4	28,3	18,5	18,4	26,7	18,0	24,4	22,8	29,2	28,4	32,4	28,6
zwiedzanie ciekawych miejsc o znaczeniu historycznym, obejrzenie zabytków,	6,3	33,0	60,7	71,2	66,3	61,1	51,4	53,5	53,3	45,3	47,9	47,6	64,7	74,9	70,3	57,2
przeżycie ciekawej i niecodziennej przygody, sytuacji,	20,0	43,2	36,8	56,2	43,5	36,4	24,2	24,0	20,0	29,9	23,6	40,3	36,9	46,9	40,2	33,3
spędzenie czasu wolnego w otoczeniu przyrody,	4,2	21,3	74,4	85,6	75,0	74,8	68,9	65,9	80,0	70,1	64,7	67,3	76,3	82,2	79,0	68,3
potrzeba podtrzymania kontaktów ze znajomymi, rodziną,	12,2	41,1	46,7	37,2	51,7	42,1	53,5	52,8	60,0	68,9	52,1	46,7	44,7	32,2	43,8	48,7
nawiązanie nowych znajomości,	24,1	46,6	29,3	42,2	31,8	27,6	23,8	19,7	20,0	39,1	23,6	25,7	27,6	35,0	26,8	28,8
uczestnictwo w obrzędach i wspólnej modlitwie,	53,4	27,6	19,0	10,0	15,6	15,5	27,4	26,9	50,0	50,9	23,8	18,1	14,5	11,0	7,3	22,7
możliwość zarobienia dodatkowych pieniędzy,	73,2	20,9	5,9	9,0	6,9	6,9	2,9	3,7	0,0	1,8	3,6	5,0	7,4	7,1	7,7	7,1
inne powody	76,1	3,9	20,0	26,5	7,7	21,4	16,9	27,3	0,0	21,1	16,7	25,1	19,1	22,6	16,7	9,1

Motywy wyjazdów	Motywy o znaczeniu dużym												
	miejsce zamieszkania			przynależność społeczno-zawodowa									
	wieś	średnie miasto	dużo miasto	rolniczek indywidualny	robotnicze niewykwalifikowane	robotnicze wykwalifikowane	prywatna wytwórczość	pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem	emerytki, renciści	uczennice	studentki	nie pracujące z innych powodów
chęć utrzymania sprawności fizycznej,	19,1	44,7	47,4	14,5	40,9	35,2	48,1	50,0	50,9	40,0	28,6	46,2	47,3
większe możliwości w czasie wyjazdu poświęcania rodzinie czasu wolnego,	24,6	39,1	38,3	25,6	18,1	28,6	48,4	42,0	33,3	44,5	14,3	9,8	43,6
obciążenie zapewnienia rodzinie opieki /np. dzieciom/,	25,6	26,8	27,7	24,3	9,1	30,0	19,2	30,7	29,5	33,3	0,0	5,7	30,9
szerokie możliwości poświęcenia się własnym zainteresowaniom,	25,5	33,6	37,7	21,7	13,6	18,7	40,7	48,4	19,6	25,7	33,4	61,6	32,0
potrzeba zmiany klimatu, odpoczynek na świeżym powietrzu, odprężenie psychiczne,	69,9	89,7	88,8	65,7	63,6	75,6	81,5	91,2	86,3	77,8	100,0	89,1	81,8
chęć spędzenia w bez troski sposób czasu wolnego ,	53,8	65,7	66,6	52,7	59,1	72,7	65,4	69,1	47,1	69,5	85,8	80,5	70,9
potrzeba oderwania się od trosk życia codziennego,	69,3	77,8	81,7	65,1	63,6	77,0	40,4	82,5	58,8	86,1	99,0	87,0	76,3
pragnienie spędzenia czasu wolnego zgodnie z własnym wyborem,	55,7	65,7	69,5	49,3	50,0	51,7	77,7	74,6	47,1	63,9	100,0	89,2	69,1
poprawa stanu zdrowotnego,	44,9	35,4	34,8	48,0	27,2	28,9	44,4	34,2	41,1	36,1	42,9	48,4	36,4
poznanie kultury i tradycji ludowej regionów,	31,2	31,2	25,8	25,5	13,6	21,1	33,3	38,9	33,3	27,8	28,6	33,7	29,1
uczestnictwo w imprezach turystycznych i kulturalnych,	28,9	28,2	23,0	26,3	27,3	16,7	22,2	33,9	15,7	38,9	57,2	27,2	25,4
zwiedzanie ciekawych miejsc o znaczeniu historycznym, obejrzenie zabytków,	49,6	67,1	60,5	43,4	50,0	44,0	70,3	71,4	51,0	61,1	71,4	75,0	74,6
przeżycie ciekawej i niecodziennej przygody, sytuacji,	35,3	38,1	36,2	30,2	36,4	26,4	33,3	43,2	19,6	41,6	71,7	56,1	38,2
spędzenie czasu wolnego w pięknym otoczeniu przyrody,	66,6	76,9	77,4	61,8	59,1	65,5	66,6	77,8	70,0	80,0	100,0	87,0	83,6
potrzeba podtrzymania kontaktów ze znajomymi, rodziną,	64,1	42,6	36,2	70,4	39,9	45,1	33,3	44,8	47,0	52,8	42,9	33,7	50,9
nawiązanie nowych znajomości,	36,4	24,5	29,3	34,1	31,8	23,4	18,5	27,7	17,6	27,8	57,7	44,0	20,1
uczestnictwo w obrzędach i wspólnej modlitwie,	42,7	12,7	6,1	53,3	18,1	14,3	14,3	8,8	23,5	30,6	0,0	7,6	11,0
możliwość zarobienia dodatkowych pieniędzy,	8,8	3,8	5,7	6,3	10,0	4,5	7,7	8,3	4,1	0,0	0,0	7,7	3,8
inne powody	41,4	11,5	23,1	44,4	0,0	0,0	16,7	16,7	27,3	50,0	0,0	30,8	36,4

4. Powody nie wyjeżdżania na urlop i wakacje

Spśród nie wyjeżdżających tylko 2,9% ogółu kobiet podjęło decyzję pozostania w domu z przyczyn niewymuszonych czynnikami obiektywnymi. Było to podyktowane niechęcią do wyjeżdżania w celach turystycznych. W pozostałych przypadkach sytuacja była o wiele bardziej skomplikowana. Złożyło się na to wiele powodów uniemożliwiających kobietom podejmowanie swobodnych decyzji. Ponieważ gros kobiet nie wyjeżdżających to rolniczki indywidualne aż w 20,3% przypadków "dozór nad gospodarstwem rolnym" był głównym powodem pozostania w domu.

"Trudne warunki materialne" to następna przyczyna /16,5%/. Ranga jej jest o tyle istotna, że szereg innych powodów nie wyjeżdżania w sposób pośredni wiąże się właśnie z nią. W pierwszej kolejności jest to potrzeba wykonania większych prac domowych, na które nie ma czasu w ciągu roku. Chodzi tu przede wszystkim o odnawianie mieszkań, nierzadko własnymi siłami, modernizację mieszkań, budowę domu. Są to prace ciężkie, wymagające dużego nakładu sił. Oznacza to, że kobiety po tak spędzonych urlopach wracają jeszcze bardziej zmęczone do pracy niż były przed urlopem. Sytuacja ta zdeterminowana jest oczywiście brakiem pieniędzy na opłacanie wyspecjalizowanych usług. Znaczenie tych powodów systematycznie rośnie. Część kobiet podczas urlopu, wakacji podejmuje się dodatkowych prac zarobkowych. Stanowią one 8,0% ogółu badanej populacji.

Brak skierowań ulgowych na wczasy lub możliwości otrzymania dopłaty z zakładowych funduszy socjalnych, to przyczyna której ranga również wzrasta jeśli porównamy ze sobą podobne badania z lat ubiegłych. Tę przyczynę także należy dopisać do grupy ekonomicznych, gdyż niejedna pracownica nie korzysta z oferty

turystycznej właśnie z braku dotacji z funduszy socjalnych.

W sumie więc czynniki ekonomiczne aż w ponad 40% przypadków uniemożliwiają wyjazd turystyczny.

Istotnym powodem pozostawania w domu jest również konieczność zapewnienia przez kobietę opieki najbliższym. Przy czym chodzi tu nie tylko o osoby niedołężne i dzieci. Fakty dowodzą, że takiej opieki potrzebują również dorośli zdrowi, członkowie rodziny. Stąd kobiety wyjeżdżające rzadko kiedy czynią to same.

Szereg kobiet 8,5% - jako główny powód bierności turystycznej podało stan zdrowia oraz własny wiek.

Od 2% do 4% kobiet nie wyjechało z powodu braku urlopu, wakacji, prac na działce lub we własnym ogródku, braku możliwości wyjazdu lub właściwego ubrania i sprzętu turystycznego.

Dla niewielkiej części kobiet na przeszkodzie stanęły również egzaminy i przygotowanie się do nich, a także brak odpowiedniego towarzystwa.

Główne czynniki determinujące rodzaj przyczyn nie wyjeżdżania

Wiele przyczyn nie wyjeżdżania zdeterminowanych zostało przez czynniki społeczno-demograficzne tworząc przy tym interesujące struktury.

"Potrzeba wykonywania prac domowych" podczas urlopu to powód, który nabiera szczególnej rangi w przypadku kobiet starszych wiekiem /22,7%/ i lepiej wykształconych. Jak się okazuje ranga tej przyczyny jest o ponad 9% wyższa dla kobiet z wyższym wykształceniem niż podstawowym. Porównując poszczególne grupy społeczno-zawodowe okazuje się, że najwięcej kobiet nie wyjeżdżających z tego powodu reprezentuje prywatną wytwórczość oraz pracownice umysłowe z wyższym wykształceniem. Miejsce zamiesz-

kana to determinanta nie oddziałująca w tym przypadku w sposób jednoznaczny.

"Dozór nad gospodarstwem rolnym" jest główną przyczyną nie wyjeżdżania kobiet w średnim i starszym wieku. O ile tylko 3,8% kobiet w wieku do 25 lat nie wyjeżdża z tego powodu, to ten sam wskaźnik dla grupy najstarszej wynosi już 29,5%. Z omawianego powodu nie wyjeżdżają mieszkanki wsi mające wykształcenie jedynie podstawowe, zasadnicze zawodowe i niepełne średnie. W grupie kobiet z wyższym wykształceniem wskaźnik ten wynosi 0. Spośród grup społeczno-zawodowych wyróżniają się w sposób pejoratywny oczywiście rolniczki. Natomiast najrzadziej z tego powodu nie wyjeżdżają pracownice umysłowe i studentki.

"Opiekę nad najbliższymi" zapewnić muszą przede wszystkim kobiety w starszym wieku /18,6%/, najczęściej mieszkające na wsi /18,3%/, mające podstawowe lub zasadnicze zawodowe wykształcenie i reprezentujące takie grupy zawodowe jak: prywatna wytwórczość /23,0%/, robotnice i rencistki. W sumie znaczenie tego powodu maleje wraz ze wzrostem wykształcenia kobiet i wielkością miejscowości.

"Trudne warunki materialne", czyli po prostu brak pieniędzy na wyjazd, stały się istotnym powodem bierności turystycznej kobiet w wieku 36-40 lat /22,2 - 25,1%/. Zarówno młode wiekiem jak i starsze w znacznie mniejszym stopniu odczuwają tę uciążliwość przy planowaniu wyjazdu. Trudność ta wykazywana była zwłaszcza przez robotnice, pracownice umysłowe bez wyższego wykształcenia oraz emerytki i rencistki, gospodynie domowe i uczennice. Zarówno wykształcenie jak i miejsce zamieszkania nie mają w tym przypadku większego znaczenia.

Konieczność podejmowania się dodatkowej pracy zarobkowej w czasie urlopu i wakacji szczególnej rangi nabiera wśród kobiet

najmłodszych /19,7%/ i to studiujących /21,4%/.

Względy zdrowotne i wiekowe najczęściej wymieniane były przez kobiety, które ukończyły 50 lat /17,1%/, posiadają przynajmniej średnie wykształcenie. Są to głównie emerytki i rencistki.

Reasumując zawartość powyższego materiału statystycznego z punktu widzenia poszczególnych grup kobiet okazuje się, że dla najmłodszych głównym powodem nie wyjeżdżania są: dodatkowa praca zarobkowa /19,7%/ oraz trudności finansowe /16,9%/. Dla kobiet powyżej 30 roku życia, czyli najczęściej mających niepełnoletnie dzieci, ranga trudnych warunków materialnych jeszcze bardziej wzrasta. Wyraźnie natomiast maleje zainteresowanie dodatkową pracą zarobkową /3,9%/. Kobiety najstarsze obciążone są głównie pracami domowymi /22,9%/, gospodarstwem rolnym /29,5% i opieką nad najbliższymi /18,6%/.

Z kolei analizując ten sam problem w układzie przestrzennym okazuje się, że dla mieszkanek wsi szczególnego znaczenia nabiera dozór nad gospodarstwem rolnym /32,0%/, a następnie opieka nad najbliższymi /19,7%/ i potrzeba wykonania prac domowych /17,5%/. Te dwie ostatnie przyczyny obok "trudnych warunków materialnych" są również bardzo ważne dla mieszkanek największych miast. Ważne jest i to, że różnice pomiędzy poszczególnymi wskaźnikami w tym przypadku sięgają zaledwie paru procent przy czym wartość głównego wskaźnika wynosi jedynie 15,8%.

Oznacza to, że im miasto większe tym mniejsza się dysproporcja między wszystkimi wskaźnikami, a więc nie występują przyczyny o szczególnym znaczeniu, które by determinowały rozmiary bierności turystycznej poszczególnych grup kobiet.

Kobiety z podstawowym wykształceniem nie wyjeżdżają głównie ze względu na prace we własnym gospodarstwie rolnym /25,0%/, a następnie z powodu opieki nad najbliższymi /18,3%/. Zupełnie odmiennie proporcje te układają się w przypadku kobiet z wyższym wykształceniem. Dla nich głównym powodem jest potrzeba wykonania prac domowych a następnie względy zdrowotne i wiekowe. Symptomatyczne jest również i to, że trudne warunki materialne stanowią przede wszystkim utrudnienie dla kobiet z niepełnym i pełnym średnim wykształceniem oraz niepełnym wyższym.

Spośród grup społeczno-zawodowych wyróżniają się głównie rolniczki, których przyczyny nie wyjeżdżania zostały już powyżej omówione. Robotnice natomiast nie wyjeżdżają ze względu na trudności finansowe, potrzebę wykonania prac domowych a także opiekę nad najbliższymi. Te same powody hamują również aktywność turystyczną pracownic umysłowych.

Studentki i uczennice nie wyjeżdżają, gdyż nie dysponują dostatecznymi środkami finansowymi, co często wiąże się z koniecznością dodatkowego zarobkowania podczas wakacji. Dla studentek ważne są również egzaminy.

Emerytki i rencistki i gospodynie domowe pozostają w domu ze względu na wiek, zdrowie oraz trudności finansowe.

Przyczyny nie wyjeżdżania

[illegible]

V. Typologia zachowań turystycznych kobiet

Dokonano jej na podstawie wcześniej prezentowanego materiału statystycznego przedstawiającego wzory spędzania urlopów-wakacji, sposoby zagospodarowywania czasu wolnego podczas wyjazdów i w miejscu zamieszkania, formy uprawianej turystyki.

Tabela 41

Typologia zachowań

T y p	odsetek kobiet wyjeżdżających
- wypoczywająca w sposób bierny - estetka	70 - 80
- poznająca świat	50 - 60
- konformistka	30 - 40
- poszukująca przygód - aktywna pod względem turystyczno-rekreacyjnym	20 - 30
- poznająca siebie - towarzyska	10 - 20
- uczestnicząca w zabawach, rozrywce - bawiąca się - uprawiająca turystykę handlową	0 - 10

Przyjęto, że każda z kobiet może reprezentować kilka typów zachowań. I tak np. poznająca świat może być równocześnie typem kontemplacyjnym.

Z zebranego materiału wynika, że przede wszystkim dominują kobiety wypoczywające w sposób bierny i będące przy tym estetkami.

W tej grupie znalazły się głównie kobiety dla których w pierwszej kolejności ważna jest zmiana klimatu, pobyt w otoczeniu przyrody, w ciszy, w oderwaniu od trąsk życia codziennego. Jednocześnie wyjazd tych kobiet wiąże się często z koniecznością zapewnienia rodzinie opieki, a zwłaszcza najmłodszym jej reprezentantom. Większa część czasu podczas wyjazdu poświęcona jest obsłudze rodziny. Są to jednocześnie kobiety słabo przygotowane do uprawiania aktywnych form turystyki, wykazujące się niewielkimi umiejętnościami w zakresie sportu i różnych dyscyplin turystycznych, prowadzące przez cały rok mało aktywny tryb życia.

Wśród tych kobiet przede wszystkim znajdują się mieszkanki miast małych i średniej wielkości, kobiety z wykształceniem co najwyżej średnim, nie prowadzące aktywnego życia zawodowego, reprezentujące średnie lub starsze roczniki wśród badanej populacji. Większość z nich to jednocześnie przysłowiowe estетки, wrażliwe na piękno otaczającej przyrody.

Przeciętnie co druga kobieta spośród wyjeżdżających reprezentuje typ "poznającej świat". Wśród nich znajdują się przede wszystkim uprawiające turystykę krajoznawczą. Interesuje ich zwiedzanie ciekawych z wielu punktów widzenia regionów, poznanie kultury i tradycji ludowej, oglądanie zabytków.

Od 20 - 30% kobiet wyjeżdżających to konformistki, pogodycone nie tylko z losem jakim najczęściej jest rodzina i wymuszony przez nią styl wypoczyniania ale przede wszystkim ciągle obowiązujący wzorzec spędzania wakacji i urlopów.

Zaledwie 20-30% kobiet to te, o których można powiedzieć, że uprawiają w sposób aktywny turystykę. One to są najczęściej przedstawicielkami poszukujących przygód. Są to głównie kobiety

młode, wykształcone, pochodzące z największych ośrodków miejskich, prowadzące przez cały rok aktywny tryb życia zawodowego i prywatnego.

Niewiele kobiet wyjeżdżających nastawia się na spędzenie czasu wolnego w towarzystwie starych lub dopiero co poznanych znajomych. Wynika to głównie z faktu, że kobiety przede wszystkim wypoczywają w gronie rodziny.

Jeszcze rzadziej znajdują się wśród nich szukające rozrywki, bawiące się, a więc bywalczynie dyskotek, dancinów.

Coraz natomiast więcej osób przyznaje się do tego, że godzi przyjemne z pożytecznym. Tak więc turystyka łączona jest z możliwościami osiągnięcia zysków przez uprawianie handlu. O ile działalność ta nie przekracza pewnych norm postępowania ogólnie przyjętych, jest w zasadzie akceptowana przez kobiety.

Zakończenie

Tylko część Polek czynnie bierze udział w ruchu turystycznym. Oznacza to, że dla co 4-5 kobiety turystyka ma istotne znaczenie w planowaniu zajęć czasu wolnego. Systematycznie przynajmniej raz do roku wyjeżdżają one na 7 dni lub dłużej poza miejsce zamieszkania. Można powiedzieć, że same wyjazdy w ich przypadku stały się istotną częścią wszelkiej działalności, decydującą o pewnym stylu zachowania, jednocześnie działalnością satysfakcjonującą większość wyjeżdżających.

Tylko dla nielicznych istotną rolę odgrywają również formy uprawianej turystyki i tym samym sposób spędzania czasu podczas wyjazdu. Wśród tych kobiet znajdują się te, które turystykę uprawiają intensywnie a przede wszystkim ich kwalifikowane

formy wymagające sprzętu i pewnych umiejętności.

Podobną liczebnie grupę stanowią kobiety rzadziej wyjeżdżające, a więc nie częściej niż raz na dwa lata.

Dla ponad połowy kobiet turystyka nie ma większego znaczenia w ich życiu. Wyjeżdżają raz na kilka lat lub wcale.

Znacznie więcej kobiet bierze jednak udział w wyjazdach krótszych /głównie 1-2 dniowych/. Trudno jednak w tym przypadku mówić o jakiegokolwiek turystyce, jeżeli są to głównie wyjazdy po zakupy lub by załatwić sprawy w urzędzie.

Oceniając strukturę uczestnictwa w turystyce w ostatnich latach rysują się pewne niezbyt korzystne wnioski. Otóż uczestnictwo kobiet w wyjazdach maleje. Jest to spadek rzędu 1-2% w skali roku. W 1988 roku wyjechało około 30% kobiet na przynajmniej 7 dni. Ponieważ z badań wynika, że determinantą coraz silniej kształtującą^{ca} uczestnictwo są możliwości budżetowe rodzin przypuszczać można, że w 1989 roku wskaźnik ten uległ kolejnemu obniżeniu. Jednak pomimo tych niekorzystnych symptomów uczestnictwo kobiet w turystyce ciągle utrzymuje się na poziomie 3-4% wyższym niż mężczyzn.

Determinant kształtujących uczestnictwo jest wiele. Jedną z najważniejszych wśród nich jest ciągle wykształcenie i w pewnym oczywiście stopniu jej pochodna, czyli przynależność społeczno-zawodowa.

Kobiety o wyższych kwalifikacjach, aktywne zawodowo, zajmujące stanowiska kierownicze, pracujące na co najmniej jednym etacie chętniej i częściej biorą udział w wyjazdach. Istnieje więc silna korelacja między sposobem życia w miejscu zamieszkania a zainteresowaniami na rzecz turystyki. Poza tym kobiety aktywne turystycznie reprezentują rodziny przynajmniej tak aktywne jak one.

Inna jest również świadomość kobiet wyjeżdżających. Częściej niż inne są one żądne poznania świata, zwiedzania i zobaczenia czegoś nowego, rozwoju własnych zainteresowań. Znacznie bardziej zależy im na awansie zawodowym, sukcesach w pracy i w życiu towarzyskim. Mniejszą wagę przywiązują do pracy na rzecz domu, mniej zależy im na spokojnym życiu pozbawionym większych emocji. One również znacznie częściej aktywniej spędzają czas wolny w miejscu zamieszkania. Częściej czytają książki, dokształcają się, chodzą do kina, kawiarni, teatru i na spacer, słuchają wybranej muzyki, spędzają wolne chwile w gronie przyjaciół, uprawiają sport. Znacznie częściej wykazują się umiejętnościami sportowymi posiadając jednocześnie różne uprawnienia turystyczne.

Wyjazd najbardziej aktywnych turystycznie jest z góry zaplanowany. Poprzedza go często przygotowanie programu np. krajoznawczego, zapoznanie się z informacjami o terenie penetracji turystycznych, przygotowanie sprzętu turystycznego i sportowego. Kobiety te również znacznie częściej posiadają w domu wydawnictwa i sprzęt służący turystyce.

Turystyką zainteresowane są przede wszystkim kobiety z dużych miast, liczących przynajmniej 20.000 mieszkańców. Najmniejsza mobilność turystyczna typowa jest dla mieszkanek wsi terenów wschodniej Polski.

Aktywność turystyczna kobiet mających dzieci wzrasta dwukrotnie. Zależność tę potwierdzają również wcześniejsze badania. Istnieje mianowicie w naszym społeczeństwie szeroko odczuwana potrzeba zapewnienia wypoczynku w pierwszej kolejności dzieciom, podczas gdy matki pełnią funkcję osób towarzyszących.

Ponad 70% kobiet wyjeżdża by zmienić klimat, odpocząć poza miastem, odprężyć się psychicznie, oderwać od trosk życia

codziennego, spędzić czas wolny w otoczeniu przyrody. Przyczyny związane z poprawą - utrzymaniem aktywności ruchowej, zyskują aprobatę w znacznie mniejszym gronie kobiet. Jednocześnie i funkcja zdrowotna turystyki jest ciągle niedostatecznie doceniana.

Kobiety wyjeżdżają najczęściej nad morze. Zwłaszcza dotyczy to grupy 3 - 39 lat. Młodsze chętnie odwiedzają tereny podgórskie i górskie. Obszarami tymi wzrasta również zainteresowanie wśród kobiet wykazujących się przynajmniej średnim wykształceniem.

Około 60% kobiet podczas swojego najdłuższego wyjazdu w roku oddala się przynajmniej na odległość 200 km. Miejscowości docelowe podczas wyjazdów kolejnych położone są znacznie bliżej miejsca zamieszkania.

Obserwowana jest również tendencja do podróżowania w kierunkach pn-pd oraz między konkretnymi województwami nadmorskimi i góorskimi.

Rzadko kiedy kobiety wyjeżdżają samotnie. Gros z nich jeździ z rodziną - a przede wszystkim w towarzystwie mężów. Nie oznacza to jednak, że wszystkie kobiety zadowolone są z takich wyjazdów, podczas których ciągle pełnią tę samą co w domu rolę. Interesujące jest również i to, że sporo kobiet odczuwa osamotnienie pomimo towarzyszącej jej rodziny. Nie zawsze więc kobiety usatysfakcjonowane są w pełni wypoczynkiem. Najczęściej przyczyną tego jest konieczność robienia zakupów i szykowania posiłków, zwłaszcza, że czynione jest to najczęściej w warunkach o wiele bardziej prymitywnych niż zazwyczaj w domu. Zdecydowana więc większość kobiet nie ma okazji by odpocząć od codziennych obowiązków. Stąd co trzecia pragnie większej niezależności podczas wyjazdu.

Redzaj doświadczeń z wyjazdów najczęściej daleko odbiega od głoszonych opinii na temat turystyki. Otóż większość kobiet turystykę postrzega w kategoriach funkcji poznawczo-krajoznawczej. Turystyka ich zdaniem umożliwia poznanie kraju i innych narodów. Stanowi ciekawą formę spędzania czasu, wzbogaca życie rodzinne, przyczynia się do łagodzenia konfliktów narosłych w rodzinie w ciągu roku. Pobudza inwencję, umożliwia realizację rozlicznych zainteresowań, umożliwia spędzanie czasu zgodnie z własnym wyborem.

Jednak co 3-4 kobieta postrzega i negatywne cechy turystyki. Jest to dla nich niewarta rozpowszechniania forma rekreacji, nie umożliwiająca wypoczynku, przy tym powodująca zakłócenia w życiu gospodarczym miejscowości turystycznych, przyczyniająca się do zaniku tradycji ludowych, umożliwiającą szerzenie się patologicznych wzorów zachowań.

3% kobiet nie wyjeżdża z przyczyn nie wymuszonych czynnikami obiektywnymi. Było to podyktowane brakiem potrzeby uczestniczenia w wyjazdach.

W sumie jednak 40% kobiet nie uczestniczyło w wyjazdach z powodu szeroko rozumianych przyczyn ekonomicznych. Pomimo, że turystyka stanowi silną konkurencję dla innych wydatków domowych coraz częściej są one ograniczane potrzebami czysto bytowymi. W efekcie kobiety, które rzadko wyjeżdżały obecnie całkowicie zrezygnowały z turystyki, natomiast najaktywniejsze poszukują form tańszych. Z tym trendem należy liczyć się w najbliższym czasie.

Ponieważ wyjazd turystyczny kobiet ma w większości przypadków charakter rodzinny fakt ten również powinien być uwzględniony przez organizatorów ruchu turystycznego. Należałoby

powrócić do rozszerzenia akcji wczasów matek z dziećmi, na których rodzaj posiłków jak i zajęć dostosowano-by do potrzeb wypoczywających.

Wielu kobietom zależy ponadto na formie zorganizowanej wypoczynku ze względu na możliwości korzystania z gotowych posiłków. Dotychczasowy model organizacyjny wczasów całkowicie jednak wyklucza możliwości większego uaktywnienia się poprzez uczestnictwo w dłuższych wycieczkach krajoznawczych. A jest to w sumie jedna z nielicznych form turystycznych w których większość kobiet chętnie uczestniczyłaby - nie wymagająca większych przygotowań i umiejętności. Wymagałoby to jednak stworzenia bardziej elastycznego systemu godzin spożywania posiłków lub ograniczenia ich do dwóch - w tym obiadokolacji. Należy jednak liczyć się z tym, że liczba wyjeżdżających na wczasy będzie zmniejszała się ze względu na wysokość kosztów i pobieranych marż.

Jednocześnie bogaczącej się elicie naszego społeczeństwa potrzebna będzie oferta turystyczna znacznie bardziej niż dotychczas uregulowana.

A N E K S

Sytuacja społeczno-demograficzna kobiet w Polsce

1. Wybrane problemy demograficzne

Kobiet w Polsce jest nieco więcej niż mężczyzn. Przewaga ta wynosi 1,2% i jeżeli ulega zmianom w poszczególnych latach to jedynie w granicach dziesiątych części procenta. Można więc powiedzieć, że ma ona charakter trwały. Proporcje te według prognoz demograficznych nie ulegną zmianom przynajmniej do 2000 roku.

Porównując liczebny rozkład mieszkańców miast i wsi okazuje się, że przewaga kobiet ma miejsce jedynie w miastach i to z tendencją rosnącą. Obecnie kobiety w miastach stanowią 52,0% ogółu mieszkańców, natomiast na wsi 50,0%. W/g prognoz demograficznych wskaźniki te w 2000 roku wynosić będą dla miast 52,1%, a dla wsi 48,9%.

Liczebna przewaga kobiet nie dotyczy jednak wszystkich roczników. O ile w grupie najmłodszych wiekiem /0-4/ przedstawicielki płci żeńskiej stanowią 48,9%, w grupie średniej /40-44 lat/ - 50,4% to w najstarszej /ponad 80 lat/ - 70,1%. Podobna struktura wiekowa utrzymuje się od szeregu lat.

Dodatkowo notowane są istotne różnice pomiędzy strukturą płci mieszkańców miast i wsi. Otóż w miastach mężczyźni dominują liczebnie jedynie do 20 roku życia, natomiast na wsi aż do 45. W wieku 20-24 a więc, gdy najczęściej zawierane są małżeństwa kobiety w mieście stanowią 50,1% ogółu mieszkańców, natomiast na wsi 47,4%.

Skutki występującego od lat niedoboru młodych kobiet na wsi są powszechnie znane. Najdramatyczniej sytuacja ta kształtuje

się wśród ludności związanej z rolnictwem indywidualnym.

Powyżej przedstawiona sytuacja uwarunkowana jest nie tylko biologicznie ale i procesami migracyjnymi między wsią i miastem, w których częściej biorą udział kobiety niż mężczyźni. Oczywiście są to głównie młode kobiety 20-29 letnie. Z danych statystycznych wynika jednak, że zjawisko to ulega pewnemu zmniejszeniu w porównaniu do burzliwych lat siedemdziesiątych. Wśród migrujących w 1975 roku do miast, kobiety stanowiły 53,7%, w 1980 roku - 52,6%, w 1983 roku już tylko 51,5%, a w 1987 r. - 50,8%. Zmniejsza się także sukcesywnie globalna liczba migrujących w skali całego kraju. Utrzymuje się natomiast od kilku lat na ciągle wysokim poziomie emigracja z kraju. Spośród 36,4 tys. osób, które wyjechały w 1987 roku kobiet było 19,0 tys. /52,2%.

W efekcie przepływów wewnątrz krajowych powstały pewne istotne różnice międzywojewódzkie w strukturze płci mieszkańców. Typowo uprzemysłowione województwa charakteryzują najwyższe wskaźniki udziału kobiet w stosunku do populacji mężczyzn. O ile w łódzkim na 100 mężczyzn przypada statystycznie aż 115,2 kobiet /w Polsce 105/, to w ostrołęckim 100,3. Najbardziej więc efeminizowanymi województwami są oprócz łódzkiego: warszawskie, krakowskie, poznańskie i toruńskie. Najmniejszy zaś udział kobiet notowany jest w regionach rolniczych, a zwłaszcza tych, w których dominuje gospodarka indywidualna: ostrołęckie, suwalskie, tarnobrzeskie.

Przewaga liczebna mieszkanek miast, a zwłaszcza młodych wiekiem, spowodowała, że wskaźnik liczby zawieranych związków małżeńskich jest tu wyższy o 0,2% niż na wsi. Wskaźnik ten uległ znacznemu obniżeniu w ostatnich latach z 7,2% do 6,7%. Równo-

częście liczba rozwodów utrzymuje się na niezmiennie wysokim poziomie. Jest ich trzykrotnie więcej wśród mieszkańców miast niż wsi. Ciekawe jest jednak to, że tendencja ta maleje dla miast zaś rośnie wśród mieszkańców wsi.

Tak niepokojący do niedawna polityków społecznych wysoki przyrost naturalny, spowodowany wysoką rodnością kobiet, ulega poważnemu zahamowaniu. Na przestrzeni tylko dwóch lat zmalał z 7,9% do 6,0%.

Ze zjawisk wartych podkreślenia jest ciągle utrzymująca się tendencja do rodzenia dzieci drugich i dalszych.

Na uwagę zasługuje również fakt, że statystyczna kobieta rodzi obecnie swoje pierwsze dziecko o rok później niż kilka lat temu i w wieku o kilka lat młodszym swoje ostatnie dziecko. Następuje więc skracanie okresów intergenetycznych, to znaczy oddzielających kolejne urodzenia.

Zjawiskom wzrastającego udziału w społeczeństwie osób najstarszych wiekiem, w tym głównie kobiet, nadumieralności niektórych grup wiekowych towarzyszy obecnie zmniejszająca się globalna wielkość urodzeń żywych. Konsekwencją tego jest powoli zmniejszający się przyrost naturalny.

Tabela 1

Ruch naturalny ludności /na 1000 osób/

Wyszczególnienie	Ogółem	
	1985	1987
małżeństwo	7,2	6,7
rozwoły	1,3	1,3
urodzenia żywe	18,2	16,1
zgony	10,3	10,1
przyrost naturalny	7,9	6,0

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS

Wskaźnik urodzeń żywych uległ kolejnemu zmniejszeniu o 2,1%, a zgonów tylko o 0,2%. Zmiany te zaszły w okresie zaledwie dwóch lat 1985-87.

Wskaźniki zgonów w Polsce, w porównaniu do statystyki innych krajów, świadczą o rozwoju pewnych niekorzystnych u nas zjawisk. Wśród nich wymienić należy postępujący proces starzenia się społeczeństwa, wysokie wskaźniki urodzeń martwych, a przede wszystkim wysokie wskaźniki obrazujące zgony osób w wieku średnim.

Wartości wskaźników obrazujących zgony wzrosły o 20% w latach 1970-87.

Stan ten powoduje niekorzystne konsekwencje społeczne, wyrażające się m.in. wzrastającą liczbą samotnych kobiet, w tym również i matek zobowiązanych po śmierci męża do wychowywania dzieci. O ile w 1978 roku było 1.107.000 samotnych matek z dziećmi, to obecnie jest ich 1.247.000. W 78% przypadków są to kobiety wychowujące jedno dziecko. Jednak aż 2400 kobiet ma więcej niż dwoje dzieci.

Wśród kobiet dominujące znaczenie odgrywają młode do 24 roku życia - 38,1% ogółu. Kobiety w wieku 25-49 lat stanowią 34,4%. Udział więc najstarszych jest zdecydowanie najmniejszy /27,5%./

Z badań statystycznych wynika dodatkowo, że udział kobiet w wieku poprodukcyjnym wzrasta, a zwłaszcza na wsi. Są to najczęściej kobiety samotne. Ponad połowę tych kobiet stanowią wdowy.

Struktura kobiet według stanu cywilnego kształtuje się oczywiście bardzo różnie w zależności głównie od wieku, a później miejsca zamieszkania. Generalizując można powiedzieć, że wśród kobiet dominują mężatki. Ich udział procentowy powiększa się systematycznie. Od 1978 roku zwiększył się z 61,8% do 63,6% w 1987 roku.

Jedyną grupą ulegającą powolnemu, proporcjonalnemu zmniejszeniu są panny. Byłe mężatki stanowią 17,6% kobiet. Oznacza to wzrost w okresie 10 lat o 1,2%.

Analizując liczebny udział kobiet według stanu cywilnego i wieku okazuje się, że 95,3% kobiet w wieku 15-20 to panny. Po tym okresie kobiety wychodzą za mąż, lecz tylko co 2-ga do 25 roku życia zmienia swój stan na małżeński. Z kolei w wieku późniejszym tylko co 6 nie jest mężatką. Radykalnej zmiany ulega sytuacja wśród kobiet, które przekroczyły 60 rok życia. Okres nasilonych rozwodów przypada natomiast na lata średnie kobiety, przy czym nie można powiedzieć by wyróżniały się w sposób specjalny określone pory życia, którym można by przypisać szczególnie zwiększającą się liczbę rozwodów./

Znacznie większe różnice między poszczególnymi grupami cywilnymi notowane są na wsi, a zwłaszcza wśród kobiet związanych z indywidualnym rolnictwem. 92% kobiet w wieku 35-45 lat należy do zamężnych. W związku z tym mniej jest tutaj panien, wdów i rozwiedzionych we wszystkich grupach wiekowych.

Liczba kobiet w wieku produkcyjnym 18-59 /54/ stale wzrasta w naszym kraju. Trend ten prawdopodobnie utrzyma się do 2000 roku. Będą się natomiast zmieniały udziały kobiet w wieku produkcyjnym zarówno w odniesieniu do ogółu ludności, jak i w stosunku do ogólnej liczby kobiet. Demografowie przewidują na podstawie dotychczasowych tendencji systematycznie malejące udziały, których wielkość spadku do 2000 roku szacuje się na 2-3%. Obecnie kobiety w wieku produkcyjnym stanowią 27,8% ogółu ludności i 55,1% ogółu kobiet.

Tabela 2

Wyszczególnienie	Kobiety w wieku produkcyjnym			
	1975	1983	1985	1987
w stosunku do ogółu ludności	28,7	28,6	28,2	27,8

Od końca lat siedemdziesiątych obserwuje się systematyczny wzrost liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do osób w wieku produkcyjnym. Dotyczy to zarówno grupy mężczyzn jak i kobiet.

2. Aktywność zawodowa kobiet

Kobiety stanowią 45,4% ogółu zatrudnionych. Proporcje pod tym względem utrzymują się od szeregu lat na zbliżonym poziomie oscylującym od 1970 roku między wielkościami 46,7% - 45,4%. Oznacza to jednocześnie, że kobiety wykazują się aktywnością zawodową o 10% niższą niż mężczyźni.

Jednocześnie systematycznie wzrasta liczba kobiet utrzymujących się z niezarobkowych źródeł takich jak emerytury i renty. W okresie zaledwie paru lat zanotowano pod tym względem trzy procentowy wzrost. Obecnie kobiety te stanowią 12% ogółu. Z kolei udział kobiet, powyżej 15 roku życia, utrzymujących się jeszcze z innych źródeł wynosi 23,5%. Są to głównie tzw. gospodynie domowe.

Szczególnie w przypadku kobiet wiele czynników społeczno-ekonomicznych odgrywa istotną rolę w kształtowaniu ich aktywności zawodowej. Są to oprócz wieku, wykształcenia, warunków materialnych, przede wszystkim sytuacja rodzinna. W życiu kobiet wyróżnić można okresy wzmożonej i ograniczonej aktywności zawo-

dowej. Niektóre dziewczęta rozpoczynają swoją pierwszą pracę zawodową już w wieku 15-17 lat /3,9%/. Dotyczy to, podobnie jak w przypadku mężczyzn /5,9%/, nielicznej grupy. Znacznie sytuacja ta zmienia się wśród kobiet 18-19 letnich. Spośród nich 43,0% pracuje już zawodowo /mężczyźni - 57,1%.

W kolejnych grupach wiekowych dysproporcje między aktywnością zawodową kobiet i mężczyzn są znacznie większe, Różnice te rzędu przynajmniej 15% sięgają aż do najstarszych roczników.

O ile dla mężczyzn wiekiem ich największej aktywności są lata 25-45 /ponad 95%/, to dla kobiet okres ten zaczyna się dopiero po ukończeniu 30 roku życia i trwa do 50. Zaznaczyć tu należy, że aktywność maksymalną jaką kobiety w tym okresie wykazują się jest znacznie niższa niż najwyższa aktywność mężczyzn i jednocześnie jest ona typowa dla mężczyzn w wieku poprzedzającym przejście na emeryturę.

Reasumując można powiedzieć, że w ostatnich latach nastąpiło nieznaczne zmniejszenie się aktywności zawodowej kobiet /o 1,3%/. Zjawisko to dotyczyło przede wszystkim kobiet najstarszych a następnie najmłodszych. Aktywność zawodowa kobiet 30 i 40 letnich utrzymuje się na ciągle wysokim poziomie.

Gros kobiet pracuje poza rolnictwem. Stanowią one 67,6% ogółu. Z rolnictwem związanych jest 32,4% czynnych zawodowo. Rolniczek stanowią 55,3% ogółu zatrudnionych w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

Dominiującą rolę w pracy zawodowej kobiet odgrywa więc gospodarka uspołeczniiona. Ponad 45,6% ogółu zatrudnionych w niej to kobiety, przy czym udział ich ulega systematycznemu wzrostowi.

Najwięcej kobiet, bo co trzecia, znalazła zatrudnienie w przemyśle. Przeciętnie co 7-ma spośród czynnych zawodowo

pracuje w handlu lub oświacie i wychowaniu, nieco rzadziej w ochronie zdrowia i opiece społecznej. Są to więc kobiety, które od szeregu lat odgrywają dominujące znaczenie w strukturze zatrudnienia kobiet.

Jedynym w zasadzie działem, którego udział w strukturze zatrudnienia kobiet w istotnym stopniu zmalał jest przemysł. Jednocześnie najrzadziej miejscem pracy dla kobiet jest leśnictwo. Nie oznacza to jednak, że kobiety odchodzą z pracy. W rzeczywistości przechodzą do i tak już najbardziej sfeminizowanych działów: oświaty i wychowania, ochrony zdrowia i opieki społecznej, finansów i ubezpieczeń oraz handlu.

Stereotypem w tym miejscu będzie stwierdzenie, że są to równocześnie działy, w których od lat notowane są najniższe uposażenia dla pracowników.

Z obliczeń dokonanych przez Biuro d/s kobiet w Ministerstwie Pracy Płac i Spraw Socjalnych wynika, że kobiety zarabiają nie tylko mniej ze względu na wykonywanie zawodów najniżej opłacanych ale również zajmując równoległe stanowiska w mężczyznami ich uposażenia są przeciętnie o 20-30% niższe.

Najbardziej sfeminizowanym działem gospodarki uspołecznionej od lat są finanse i ubezpieczenia. Aż 85,4% ogółu zatrudnionych to kobiety.

Tylko nieco mniejszy udział w strukturze zatrudnienia mają kobiety w oświacie i wychowaniu, ochronie zdrowia i opiece społecznej. W działach tych proces feminizacji ciągle wzrasta. W sumie kobiety przeważają w usługowych działach. Z kolei w produkcyjnych stanowią na ogół niewielki odsetek zatrudnionych rzędu 20-30%.

Interesujących porównań dokonać można analizując dane dotyczące struktury zatrudnienia w układzie wojewódzkim. W większości przypadków istnieje zbieżność pomiędzy wskaźnikiem udziału kobiet w stosunku do ogółu ludności, jak i w stosunku do ogółu zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej. Największe znaczenie gospodarki uspołecznionej w strukturze zatrudnienia notowane jest w warszawskim, bielskim, łódzkim, skierniewickim. Kobiety stanowią tu ponad 49% ogółu zatrudnionych. Odmianna sytuacja notowana jest w katowickim, legnickim, przemyskim, tarnobrzeckim. W tych województwach udział kobiet nie przekracza 42%. Powyżej opisana sytuacja jest wieloczynnikowo uwarunkowana. Nie bez znaczenia są np. tradycje życia rodzinnego jak w katowickim, czy typ gospodarki uspołecznionej - intensywny rozwój przemysłu "lekkiego" w bielskim i łódzkim. Przede wszystkim jednak w sytuacji tej zadecydowały w sposób bezpośredni procesy migracyjne do miast, czyli ucieczka ze wsi do większego, lżejszego i ciekawszego świata.

Przyjmując za punkt odniesienia ogół zatrudnionych w całej gospodarce, kobiety stanowiły 62,9% kadry zatrudnionej na stanowiskach nierobotniczych, przy czym na stanowiskach wymagających wykształcenia wyższego stanowiły 54,4%, a na stanowiskach wymagających wykształcenia średniego 67,5%. Natomiast nieznaczny ich udział notowany jest wśród pracowników wykonujących zawody techniczne i rolne.

Spośród zawodów nierobotniczych wymagających przygotowania średniego kobiety wykonywały przede wszystkim zawody ekonomiczne i administracyjno-biurowe, a więc o niskim prestiżu społecznym, nisko wynagradzanych.

Wzrost udziału kobiet z wykształceniem średnim i wyższym spowodował w ostatnich latach zmniejszenie udziału kobiet wśród

kadry robotniczej. Dotyczy to jednak głównie stanowisk robotników wykwalifikowanych. W przypadku pracowni wykonujących prace nie wymagające żadnych kwalifikacji udział kobiet nieznacznie wzrósł.

Inną interesującą kwestią jest udział kobiet w gronie osób piastujących stanowiska kierownicze. Jest to proces kształtowany stosunkowo od niedawna, stąd w tej grupie dominują kobiety młode. Niepośledni udział wśród nich mają te najmłodsze, a więc do 29 roku życia. Niezmiernie natomiast rzadko funkcji kierowniczych podejmują się kobiety, które ukończyły 50 rok życia. Możliwości awansowe są najsilniej skorelowane w przypadku kobiet z charakterem posiadanych przez nie kwalifikacji - wykształcenie, a w mniejszym stopniu ze stażem pracy. Wynika to zapewne z faktu zajmowania przez nie przede wszystkim stanowisk niższych.

Kobiety na stanowiskach kierowniczych stanowią 35,6% kadry. Z bardziej szczegółowej statystyki wynika, że najczęściej kobiety-kierowników spotkać można w bibliotekach, archiwach, informacji naukowo-technicznej - 88,1%, w ochronie zdrowia i opiece społecznej - 69,7%, w oświacie i wychowaniu - 63%, w handlu i gastronomii - 61%, w działalności finansowej i ubezpieczeniowej - 60%. Główni księgowi to w 77% kobiety.

Najrzadziej stanowiska kierownicze kobiety zajmują w przemyśle - 12,4%, rolnictwie - 11,5%, szkolnictwie wyższym - 16,4%, działalności naukowo-badawczej - 19,8%.

Uzupełnieniem powyższych danych może być struktura zatrudnienia na stanowiskach nauczycieli akademickich. Z niej to wynika, że udział kobiet jest znacznie niższy niż absolwentek szkół wyższych, przy czym dodatkowo maleje wraz ze wzrostem hierarchii stanowisk. O ile 40,9% asystentów to kobiety, to w gronie profesorskim stanowią one zaledwie 12,3%. Pomimo, że sytuacja ulega

pewnym korzystnym zmianom na rzecz kobiet, to jednak w dalszym ciągu kariera naukowa dla kobiet jest mało dostępna.

3. Kwestia kobiet ze wsi

Blisko połowa kobiet mieszka na wsi. Spośród czynnych zawodowo aż 32,4% związanych jest z produkcją rolną, w tym ponad 90% z gospodarką indywidualną. Mieszkanke wsi cechuje znacznie wyższa aktywność zawodowa niż inne grupy społeczne. O ile w 1978 roku - 69,1% kobiet z gospodarstw indywidualnych wykazywało się aktywnością zawodową, to w 1982 roku wskaźnik ten był już wyższy i wynosił 73,4%. Powszechne jest ponadto zjawisko aktywności zawodowej starszych kobiet, zarówno w sensie prowadzenia gospodarstwa jak i tylko pracy w nim. Około 72% kobiet w wieku powyżej 60 lat czynnych jest zawodowo w rolnictwie, podczas gdy w innych zawodach zaledwie 3,8% kobiet.

Ponad 37% gospodarstw indywidualnych prowadzonych jest przez kobiety, czyli samotnie żyjące lub żony robotniko-chłopów. W grupie obszarowej do 5 ha odsetek ten wynosi ponad 70%. Dysproporcje wynikają ze zwiększonej feminizacji gospodarstw najmniejszych. Tak więc odsetek kobiet w gospodarstwach rolnych maleje wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa.

Spośród zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej kobiety stanowią 27,0%, w tym w gospodarce państwowej 31,2%. Są to najczęściej kobiety młode wiekiem. Tego z kolei nie można powiedzieć o gospodarstwach indywidualnych, z których związane są coraz starsze roczniki. Dopiero od 2-3 lat obserwuje się pewne korzystne zmiany spowodowane przyhamowaną migracją do miast.

Kobiety zatrudnione w rolnictwie charakteryzują się znacznie niższym wykształceniem niż w innych sektorach.

Z cytowanych powyżej danych wynika, że problem prowadzenia gospodarstwa przez kobiety i kwestia ich aktywności zawodowej w rolnictwie jest zjawiskiem o dużej skali, zwłaszcza, że fakt prowadzenia gospodarstwa przez kobiety nie oznacza, niższego poziomu produkcji rolnej w tym gospodarstwie.^{1/}

Jako główne powody pracy w gospodarstwie indywidualnym kobiety podają wyjście za mąż za rolnika /64,3%/ lub odziedziczenie gospodarstwa.

Tylko co 5 kobieta uzasadnia to chęcią życia na wsi, tyleż samo brakiem innego zawodu wyuczonego. Co szósta pozostała w gospodarstwie ze względów rodzinnych, zaś co 11 ze względu na brak innych możliwości. Są to więc przede wszystkim decyzje silnie zdeterminowane czynnikami zewnętrznymi.

4. Przygotowanie kobiet do zawodu

Poziom przygotowania kobiet do zawodu nieznacznie tylko ustępuje poziomowi jaki reprezentują mężczyźni. Dość istotne do niedawna różnice zacierają się w wyniku proporcjonalnie większego udziału kobiet wśród absolwentów szkół średnich, pomaturalnych jak i wyższych.

Kobiety z wyższym wykształceniem stanowią obecnie 5,3% ogółu społeczeństwa w wieku powyżej 15 lat, czyli o 1,3% mniej liczną grupę niż mężczyźni. W latach 1980-87 odsetek ten wzrósł o 0,6%. W gronie osób ze średnim wykształceniem proporcje układają się z wyraźną korzyścią na rzecz kobiet. Częściej niż co czwarta z nich legitymuje się tym wykształceniem. Przeciwnie sytuacja kształtuje się w gronie osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Z kolei kobiety ciągle stanowią liczniejszą populację o

^{1/} B. Trypan: Kwestia kobieca na wsi, PWN, 1987.

wykształceniu jedynie podstawowym. Korzystny regres jaki ma miejsce pod tym względem obejmuje zarówno kobiety jak i mężczyźni.

Tabela 3

Ludność w wieku 15 lat i więcej według
poziomu wykształcenia

Wyszczególnienie	Odsetek ludności z wykształceniem							
	wyższym		średnim		zasad. zaw.		podstawowym	
	1980	1987	1980	1987	1980	1987	1980	1987
ogółem	5,5	6,0	22,6	23,8	19,5	21,1	43,9	41,8
kobiety	4,7	5,3	25,5	27,2	12,9	14,2	46,0	43,9
mężczyźni	6,3	6,6	19,5	20,1	26,5	28,5	41,7	39,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego GUS.

Wszelkie zmiany ilościowe w zakresie liczby kobiet podejmujących naukę podyktowane są przede wszystkim wahaniami demograficznymi. Natomiast obserwowane od pewnego czasu zjawisko ograniczonego zainteresowania młodych ludzi podnoszeniem własnych kwalifikacji w znacznie mniejszym stopniu dotyczy kobiet. Zachodzące przemiany obserwowane są jedynie w zakresie profilu kształcenia.

Kobiety stanowią zdecydowaną większość uczniów szkół średnich /60%/, a zwłaszcza liceów /75,4%/. Znacznie więc rzadziej niż mężczyźni podejmują naukę w szkołach zapewniających im w krótkim czasie zawód. A że tylko nieliczne spośród nich kontynuują naukę, większość pozostaje nieprzygotowana do pracy wymagającej specjalistycznych kwalifikacji.

Z kolei te, którym udaje się zdobycie indeksu studenckiego również częściej niż mężczyźni nie rozpoczynają nauki na kierunkach zapewniających w przyszłej pracy np. wyższe zarobki.

Zachodzące pod tym względem przemiany świadczą o pogłębiających się tendencjach feminizacji niektórych kierunków studiów. Coraz mniej jest kobiet na studiach przede wszystkim technicznych /17,2%/, a także ekonomicznych /55,3% i rolniczych /42,2%/. Udział ich zmalał o kolejne 5% w okresie ostatnich 10 lat.

Wzrasta natomiast zainteresowanie studiami prawn-administracyjnymi /50,0%/. Ponadto od lat tradycyjnie na niezmiennym poziomie sfeminizowane są studia humanistyczne /74,7%/, matematyczno-przyrodnicze /61,4% i medyczne /62,0%/. W sumie kobiety stanowią 51,4% studentek i 55,3% absolwentów.

Na uwagę zasługuje interesujące zjawisko, które jest specyficzne dopiero dla ostatnich lat. Polega one na tym, że udział absolwentek wszystkich kierunków studiów z wyjątkiem artystycznych jest znacznie wyższy niż studentek. Kobiety więc studiują krócej, tzn. rzadziej powtarzają poszczególne lata nauki jak i korzystają z urlopów dziekańskich.

Chociaż ponad połowę studentów stanowią kobiety, to proporcjonalnie mniej z nich kontynuuje naukę na studiach umożliwiających uzyskanie stopni doktora lub doktora habilitowanego.

Udział kobiet na studiach doktoranckich wynosił

w 1975 r.	- 31,2%
1983 r.	- 34,2%
1985 r.	- 28,9%
1986 r.	- 24,2%
1988 r.	- 26,4%

Wśród doktorów habilitowanych udział kobiet wynosi jedynie 20,2%. W porównaniu do lat poprzednich sytuacja kobiet kształtuje się pod tym względem coraz mniej korzystnie.

Interesujące jest to, że udział kobiet w gronie otrzymujących tytuł profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego od pewnego

czasu wzrasta. Sytuacja ta jest zapewne reperkusją większego zainteresowania kobiet podejmowaniem nauki na studiach doktorskich w latach siedemdziesiątych. Tym doktorantkom sprzed kilku i kilkunastu lat badawano są obecnie najwyższe tytuły naukowe.

Kobiety otrzymujące tytuł /%/:

	1978	1985
- profesora nadzwyczajnego	11,1	18,2
- profesora zwyczajnego	8,3	13,5

Wzrastający od szeregu lat udział kobiet wśród uczniów szkół różnych szczebli, a później studentów spowodował, że kobiety zajmują coraz poważniejszą pozycję wśród osób wykształconych. O ile w 1975 r. kobiety stanowiły 40,0% ogółu z wykształceniem wyższym, to obecnie udział ten jest o blisko 6% wyższy. Podobnie korzystne zmiany nastąpiły i w innych kategoriach wykształcenia.

5. Sytuacja socjalno-bytowa kobiet

Jest ona pod wieloma względami zróżnicowana. Składają się na to takie czynniki jak funkcje wychowawczo-opiekuniozwiązane z posiadaniem dzieci, obciążenie pracami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa domowego, znaczenie i miejsce kobiety w rodzinie i w pracy zawodowej. Spełnienie powyższych ról, pozwala dopiero na wygospodarowanie czasu wolnego przeznaczanego przede wszystkim na realizację własnych zainteresowań i poświęcenie się ulubionym zajęciom. Z badań statystycznych wynika, że w najtrudniejszej sytuacji pod względem obciążenia różnego typu obowiązkami są kobiety pracujące zawodowo i jednocześnie prowadzące dom oraz wychowujące dzieci. Stąd najliczniejszą grupą cierpią-

cą na nadmiar obowiązków są kobiety w wieku od 24 do 39 roku życia, a następnie pięćdziesięciolatki pomagające w wychowaniu wnuków lub sprawujące opiekę nad własnymi, często niedołężnymi rodzicami. Szacuje się na podstawie badań GUS, że ta grupa kobiet jest blisko dwukrotnie bardziej obciążona niż np. bezdzietne samotne kobiety.

Tabela 4

Czas poświęcony pracy zawodowej - sytuacja rodzinna
/w godzinach i minutach/

Wyszczególnienie	Godziny i minuty	
	1976	1984
Kobiety		
- mężatki razem	6,01	6,14
dzietne	6,11	6,24
bezdzietne	5,41	5,58
- pozostałe razem	6,39	6,39
dzietne	7,05	7,08
bezdzietne	6,33	6,32
Mężczyźni		
- żonaci razem	8,16	8,01
dzietni	8,32	8,15
bezdzietni	7,40	7,31
- pozostali razem	7,15	7,40
dzietni	7,35	8,24
bezdzietni	7,14	7,39

Sukcesywnie kobiety zamężne coraz więcej czasu przeznaczają na pracę zawodową. Związane dotyczy to kobiet bezdzietnych, które w 1984 roku pracowały o 17 minut dłużej niż w 1976 roku. Problem ten nie dotyczy kobiet niezamężnych.

Odwrotnie tendencje kształtują się w grupie mężczyzn. Żonaci pracują coraz krócej w przeciwieństwie do pozostałych. W sumie kobiety poświęcają pracy zawodowej przeciętnie o blisko 2 godzin

mniej niż mężczyźni. Z kolei bezdzietne matki pracują o 26 minut krócej niż posiadające dzieci zamężne kobiety i o 34 minuty krócej niż samotne matki. Dzieci więc niejako mobilizują do zwiększenia uaktywnienia zawodowego matek. Analogicznie dzietni mężczyźni pracują dłużej niż bezdzietni.

Czas przeznaczony na pracę zawodową uwarunkowany jest szeregiem innych czynników. I tak najdłużej pracują kobiety z wykształceniem średnim, najkrócej zaś te, które wykazują się najniższymi kwalifikacjami. Różnice w tym przypadku są znaczne, gdyż wynoszą ponad 2 godziny.

Tabela 5

Czas przeznaczony na zajęcia domowe, pracę zawodową i tzw. zajęcia ponadobowiązkowe w zależności od wykształcenia /w stosunku do osób wykonujących tę czynność/

Wyszczególnienie	Praca zawodowa	Zajęcia domowe	Czas wolny
ogółem:	6,21	5,09	4,09
wysze	6,44	4,23	4,23
średnie	7,13	4,43	4,11
zasadnicze zawodowe	6,46	5,28	3,48
podstawowe	5,49	5,28	4,02
nieskończone podstawowe	4,36	5,13	4,54

Znacznie więcej czasu na pracę zawodową przeznaczają kobiety w miastach, i to tych największych, aniżeli na wsi. Istnieje jednak w tym przypadku przypuszczenie, że zanikony został wpływ czasu przeznaczanego na pracę w gospodarstwach rolnych, tzn. indywidualnych. W miastach najmniejszych kobiety pracują przeciętnie 7 godz. i 10 minut, natomiast w największych o 9 minut dłużej.

Wśród pracujących poza rolnictwem indywidualnym najbardziej obciążone są pracą zawodową robotnice wykwalifikowane /7 godz. 40 min./, o 1 minutę krócej pracują pracownice administracyjno-biurowe, o 3 minuty pracujące w gospodarce rolnej ale uspołecznionej, o 37 minut robotnice niewykwalifikowane i o 1 godzinę i 18 minut pracujące na własny rachunek.

O ile coraz więcej czasu kobiety poświęcają pracy zawodowej to jednocześnie maleje ich zainteresowanie wykonywaniem dodatkowych zajęć zarobkowych. Poza tym działalność ta nie ma dla nich w zasadzie większego znaczenia, gdyż dotyczy zaledwie populacji stanowiącej 1,1% ogółu.

Przeciętnie kobiety poświęcają na zajęcia domowe w ciągu doby 5 godzin i 9 minut, a więc o ponad godzinę mniej niż pracy zawodowej, przy czym istnieje tutaj ścisła zależność między wykształceniem a czasem. Najmniej przeznaczają na te zajęcia kobiety z cenzusem wyższej uczelni, najwięcej bo aż o godzinę kobiety z wykształceniem podstawowym.

Tabela 6

Czas przeznaczony przez kobiety na pracę zawodową, zajęcia domowe i tzw. ponadobowiązkowe w/g niektórych grup społeczno-zawodowych /w stosunku do osób wykonujących czynność/

Wyszczególnienia	Praca zawodowa	Zajęcia domowe	Czas wolny
Ogółem	6,21	5,09	4,09
Kobiety pracujące poza rolnictwem	7,26	3,58	3,38
w tym: pracownice administracyjno-biurowe	7,39	3,45	3,44
robotnice wykwalifikowane	7,40	3,59	3,37
robotnice niewykwalifikowane	7,03	4,24	3,12
pracujące na własny rachunek	6,22	5,03	3,07
Czynne zawodowo w rolnictwie	5,07	5,43	2,57
- pracujące poza własnym gospodarstwem rolnym	7,36	4,01	3,22
- pracujące we własnym gospodarstwie	5,00	5,48	2,56

Od lat ma miejsce wzrost czasu przeznaczonego na obsługę rodziny oraz funkcjonowanie domu. W 1984 roku pochłaniały one o 12 - 17% więcej czasu niż w 1987 roku. W sumie obsłudze rodziny kobiety poświęcają coraz więcej czasu.

Brak jest także bardziej szczegółowych badań na temat życia kobiet niepełnosprawnych. Z danych GUS wynika, że jest ich 231.549, z czego 67,3% żyje w miastach. Można więc podejrzewać, że nie wszystkie kobiety niepełnosprawne a np. mieszkające na wsi zostały zarejestrowane. Problem ten prawdopodobnie ma większy zasięg niż by wynikało to z informacji GUS.

Potwierdzeniem tej sytuacji są również badania Instytutu Turystyki na temat uczestnictwa osób niepełnosprawnych w ruchu turystycznym. W większości przypadków są to kobiety o jedynie ograniczonej niesprawności. Te najbardziej poszkodowane, stanowią 1,6%. Są to przede wszystkim osoby starsze.

Istotne braki w badaniach statystycznych na temat kobiet nie pozwalają na dokonanie pełnej charakterystyki warunków w jakich przyszło im żyć. Ciągłe zbyt skąpe są informacje nie tylko o upośledzonych grupach ale i tych, o których najwięcej mówi się i pisze, czyli kobietach pracujących zawodowo i wychowujących dzieci. Stąd niewiele wiadomo na ile faktycznie mogą one liczyć na pomoc rodziny czy instytucji państwowych. Powszechnie wiadomo, że kraj nasz znajduje się w ścisłej czołówce pod względem aktywności zawodowej kobiet zajmuje jedno z ostatnich miejsc w bloku krajów socjalistycznych pod względem całej infrastruktury społecznej i usługowej.

Nie stworzono do tej pory również całej infrastruktury usługowej. Są to sprawy tak powszechne, że aż trudno się powtarzać. Warto natomiast poruszyć problem, którego rozwiązanie nie

wymaga nakładu kosztów. Jest to zmiana sposobu zatrudnienia kobiet. Wzorować się można pod tym względem na wielu krajach, w których wprowadzone szereg udogodnień umożliwiających podejmowanie pracy przez kobiety. Jest to przede wszystkim system polegający na zatrudnieniu kobiet w godzinach dostosowanych do rytmu zajęć domowych, ewentualnie w niepełnym wymiarze godzin. Upowszechnieniu ulega również wykonywanie niektórych rodzajów pracy w domu. Są to problemy z którymi polskie służby pracownicze nie potrafią uporać się. W efekcie tego tylko 5% kobiet pracuje w niepełnym wymiarze godzin.

W równie niekorzystnej sytuacji są kobiety wiejskie, zwłaszcza te związane z rolnictwem indywidualnym. Z badań wynika, że tylko nieliczne mogą liczyć na pomoc najbliższych w prowadzeniu domu. Ciągłe obowiązuje tu tradycyjny podział ról. Do tego dochodzi ich ciężka praca na roli, uciążliwości wynikające z niedostatków zaopatrzenia sklepów i niejednokrotnie braku sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej. Poza tym na wsi jest jeszcze mniej przedszkoli niż w mieście. Kobiety tym ponadto nie przysługują zasiłki wynikające z opieki nad dziećmi, zasiłki chorobowe.

Oprócz niezwykle korzystnych efektów wynikających z opieki matki nad dzieckiem należy sobie jednak zdawać sprawę z istniejącego równocześnie zagrożenia poziomu kwalifikacji zawodowych. Bo cóż warta jest lekarka, która przez trzy lata nie wykonywała zawodu.

W sumie jest to zjawisko obejmujące aż 15,7% ogółu zatrudnionych kobiet. Interesujące jest to, że ma miejsce niewielka lecz widoczna tendencja zmniejszania się aktywności kobiet pod względem zawodowym. Można powiedzieć, że kryzys gospodarczy wpłynął na wzrost znaczenia prac wykonywanych w ramach gospodarstw domowych. Zwiększyła się rola rodzinno-opiekunicza

kobiety i jednocześnie upowszechnił przerywany model kariery zawodowej. O ile w 1980 roku z urlopów wychowawczych korzystało 487,2 tys. kobiet, to w 1988 roku - 773,9 tys.

Kobiety bardziej obciążone wieloma zajęciami w efekcie dysponują znacznie mniejszym wymiarem czasu wolnego niż mężczyźni /tabl. 26/. Są to różnice dość istotne bo wynoszące aż 1 godzinę i 20 minut. W zależności od sytuacji rodzinnej czasu tego kobiety mają mniej lub więcej. Najmniejszymi zasobami dysponują oczywiście kobiety pracujące zarobkowo i wychowujące dzieci /3 godziny 11 min./.

Jak się okazuje rozmiary czasu wolnego nie są uzależnione od poziomu wykształcenia.

Najwięcej tego czasu mają kobiety o najniższych kwalifikacjach, a następnie o najwyższych. Najmniej zaś mają czasu wolnego kobiety z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Jednocześnie znacznie więcej tego czasu mają kobiety w miastach niż na wsi, oraz pracujące poza rolnictwem niż w rolnictwie a zwłaszcza indywidualnym.

Z badań GUS wynika, że czas ten spędzany jest w sposób bierny. Rzadko kiedy wykorzystywany jest na sport, rekreację i turystykę. W efekcie ma miejsce większe niż dotychczas zamknięcie się w kręgu rodziny.

Literatura przedmiotu

- Beakid L.:** Warunki życia i potrzeby społeczeństwa polskiego, IPiS PAN, Warszawa 1984.
- Ciechocińska M.:** Region jako teren badań socjologicznych, w: Studia Socjologiczne Nr 3/90/ PAN, 1983.
- Dobowy budżet czasu mieszkańców Polski w 1984 roku cz. I i II,** Opracowania Statystyczne, GUS, Warszawa 1985.
- Drozdek Z. Preiss-Zajdowa A.:** Stosunek kobiet do pracy zawodowej, OBOPiSP, Warszawa 1962.
- Dzierżanowska Iza:** Wypożyczenie kolonijny dzieci. Instytut Turystyki 1984
- Jabłońska-Skinder H.:** Udział kobiet w polskim szkolnictwie wyższym, Inst. Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, 1986, masz.
- Kobieta w Polsce,** GUS, Warszawa 1985.
- Kocowski T.:** Potrzeby człowieka, PAN, Warszawa 1982.
- Kocowski T.:** Globalna koncepcja potrzeb ludzkich w: Różny społeczny - system oświatowy - potrzeby ludzkie, PAN, Komitet Badań i Prognoz, Polska 2000, Warszawa 1979.
- Komorowska J.:** Przemiany rodziny polskiej, Inst. Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1975.
- Koprowska T.:** Struktura budżetu czasu a możliwości wypoczynku, Zeszyty Naukowe, Nr 5 IT, Warszawa 1977.
- Koprowski A.:** Aksjologiczne problemy gospodarki czasem wolnym, Problemy Turystyki Nr 3, IT, Warszawa 1985.

- Obuchowski K.:** Psychologia dążeń ludzkich, PWN Warszawa 1983.
- Ossowska M.:** Motywy postępowania, Warszawa 1958.
- Pawłoczyńska A.:** Warunki życia a wypoczynek, Zdrowie Psychiczne Nr 1/66, 1971.
- Pióro Z.:** Przestrzeń i społeczeństwo, Książka i Wiedza, Warszawa 1982.
- Problemy teoretyczne i metodologiczne badań stylu życia, pod red. A. Sicińskiego, PAN IFiS, Warszawa 1980 /poz. 2/.**
- Przełowski K.:** Socjologiczne problemy turystyki, Inst. Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1979.
- Przełowski K.:** Socjologiczne problemy turystyki, Warszawa 1979.
- Rembowski I.:** Więzi uczuciowe w rodzinie, Studium psychologiczne, PWN, Warszawa 1972.
- Rodzina Polska lat siedemdziesiątych, pod red. M. Jarosz, PWN, Warszawa 1982.**
- Reykowski J.:** Motywacja, potrzeby prospołeczne a osobowość, PWN, Warszawa 1979.
- Rogalska Barbara:** Tendencje lokalizacyjne zakładowych ośrodków wczasowych. Pr. Geogr. nr 129, 1978.
- Sekula-Szwajcowska H.:** Postawy i poglądy kobiet wobec własnego zdrowia i potrzeb wypoczynkowych, w: Społeczne potrzeby i uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji w Polsce, ANF, Kraków 1978.
- Siciński A., Studecki J.:** Styl życia a jakość życia - przyczynek do problemów polityki społecznej w: Styl życia, koncepcje i propozycje, pod red. A. Sicińskiego, PWN, Warszawa 1976 /poz. 3/.

- Skórzyński Z.:** Kultura czasu wolnego i model wypoczynku na obszarach zurbanizowanych, Zeszyty Naukowe Nr 1, IT, Warszawa 1974.
- Skórzyński Z.:** Potrzeby i wzory społeczne wypoczynku wakacyjnego, weekendowego i oodziemnego w Polsce, IT, Warszawa 1989, masz.
- Strzebińska H.:** Praca zawodowa kobiet a ich budżet czasu, PWE, Warszawa 1970.
- Styl życia i przemiany we współczesnej Polsce, pod red. A. Sicińskiego, PWN, Warszawa 1978 /poz.1/.**
- Sytuacja społeczno-zawodowa kobiet w 1983 r. GUS, Statystyka Polski, Warszawa 1984.**
- Szacki J.:** Tradycje i nowoczesność, Czytelnik, Warszawa 1984.
- Szacki J.:** Tradycja, Przegląd Problematyki, PWN, Warszawa 1971.
- Tymowski A.:** Dylematy rodzinnych i zawodowych obowiązków współczesnej kobiety, w: Rodzina Polska lat 70-tych, pod red. M. Jarecz, PWN, Warszawa 1982.
- Szczepański J.:** Elementarne pojęcia socjologii, PWN, Warszawa 1963.
- Turystyka a człowiek i społeczeństwo, pod red. K. Przecławskiego, Inst. Wydaw. Zw.Zaw. Warszawa 1981.**
- Tyska Z.:** Kulturowe i społeczne aspekty turystyki w: Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce, cz.I, Warszawa 1979.
- Wnuk-Lipiński E.:** Praca i wypoczynek w budżecie czasu, Ossolineum, 1972.

Wypoczynek ludności w 1984 r., GUS, Warszawa 1986.

Wzory społeczne wakacji w Polsce, Studia i Materiały Badań Socjologicznych, Inst. Nauk. Kult. Fizycznej, pod red. Z. Skórzyńskiego i A. Ziemińskiego, Warszawa 1971.

Zarys psychologii pracy i wypoczynku, pod red. G. Olszewskiej, Monografie, Podręczniki, Skrypty, AWF, Nr 103, Poznań 1982.

Zarzycka Z.: Czas wolny a budżet czasu kobiet pracujących zawodowo, Zdrowie Psychiczne Nr 1, Warszawa 1966.

Zawadzki M.: Rola i miejsce turystyki indywidualnie organizowanej w ruchu turystycznym, IT, Warszawa 1989, masz.

BIBLIOTEKA IV
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych